

# **Övergången från skola till arbete**

– En jämförande studie av Sverige och  
Frankrike

Maria Eriksson

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>SAMMANFATTNING</b> .....	s. 4
<b>I. INLEDNING</b> .....	5
1. Problemformulering.....	5
2. Syfte.....	5
3. Metod och avgränsningar.....	6
4. Material.....	6
5. Upplägg.....	7
<b>II. TRANSITIONSREGIMER</b> .....	8
1. Villkoren på arbetsmarknaden.....	8
<i>Arbetslösheten i Sverige</i> .....	8
<i>Arbetslösheten i Frankrike</i> .....	9
2. Regleringen av arbetsmarknaden.....	10
<i>Tidsbegränsade anställningar i Sverige och Frankrike</i> .....	10
<i>Arbetsmarknadspolitiska åtgärder</i> .....	11
<i>Arbetsmarknadspolitiken</i> .....	13
3. Utbildningssystem.....	14
<i>Humankapitalteori</i> .....	14
<i>Skolmodeller</i> .....	16
<i>Det svenska utbildningssystemet</i> .....	17
<i>Det franska utbildningssystemet</i> .....	18
<b>III. INDIKATORER FÖR TRANSITIONSPROCESSEN</b> .....	19
1. Arbetslöshet.....	19
<i>Job search-teorier</i> .....	19
2. Visstidsanställningar och duala arbetsmarknader.....	20
<b>IV. KOHORTUNDERSÖKNINGAR</b> .....	21
<b>V. BESKRIVNING OCH ANALYS AV KOHORTSTUDIER</b> .....	23
1. Arbetslöshet.....	23
<i>Samhällsdebatten</i> .....	23
<i>Andel arbetslösa i den svenska kohorten vid undersökningsperiodens slut</i> .....	23
<i>Arbetslösheten bland Génération 98 i mars 2002</i> .....	26
<i>Jämförelse av arbetslöshetsnivån i Sverige och Frankrike</i> .....	28
<i>Situationen för kohorten som avslutade sin utbildning år 2001</i> .....	30
<i>Invandrare på arbetsmarknaden</i> .....	32
<i>Tiden i arbetslöshet</i> .....	35
2. Inaktivitet.....	37

<i>Inaktiviteten i generation 2001</i> .....	39
<b>3. Rörligheten på arbetsmarknaden</b> .....	<b>41</b>
<i>Första jobbet för kohorten 2001</i> .....	44
<i>Anställningsformen tre år efteråt</i> .....	45
<i>Andelen tillsvidareanställningar i generation 2001</i> .....	46
<b>4. Undersysselsättning</b> .....	<b>48</b>
<i>Andelen deltidsarbetande bland 2001-orna</i> .....	49
<b>5. Kvaliteten på anställningen</b> .....	<b>50</b>
<b>6. Sysselsatta inom arbetsmarknadspolitiska program</b> .....	<b>55</b>
<b>VI. DISKUSSION OCH SLUTSATSER</b> .....	<b>58</b>
<i>Utsatta grupper på arbetsmarknaden</i> .....	58
<i>Utbildningens betydelse för etableringen på arbetsmarknaden</i> .....	61
<i>Diplomen viktiga för franska ungdomar</i> .....	64
<i>Sysselsättningspolitiken</i> .....	65
<i>Skolsystemen – hur väl står de sig?</i> .....	66
<b>Bilaga</b> .....	<b>68</b>
<b>VII. REFERENSER</b> .....	<b>69</b>

## SAMMANFATTNING

I Sverige och Frankrike har man haft en hög och bestående ungdomsarbetslöshet sedan nittiotalet. Ungdomar har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden då de har mindre arbetslivserfarenhet och yrkeskompetens. Inträdet på arbetsmarknaden påverkas dock av vilken transitionsregim som man har valt för att hantera övergången mellan skola och arbete, det vill säga hur man utformar sina institutioner för att påverka övergången. Av särskilt intresse är utbildningssystemet, där både Sverige och Frankrike har en utbildning som bygger på relativt generell och teoretisk kunskap.

Kohortstudier som utförts i Sverige och Frankrike på generationerna som trätt ut på arbetsmarknaden 1998 respektive 2001 visar att arbetslösheten fortfarande är relativt hög bland ungdomarna tre år efter inträdet på arbetsmarknaden, i synnerhet i Frankrike. Den största skillnaden mellan länderna ligger i att de unga kvinnorna i Frankrike är hårt drabbade av arbetslöshet. Om man jämför data för männen ligger länderna ofta relativt lika. Det är framför allt de lågutbildade kvinnorna som drabbas. På de högre utbildningsnivåerna är skillnaderna i arbetslöshet i stort sett utjämnade mellan kvinnor och män. Det finns ett klart negativt samband mellan utbildning och arbetslöshet i båda länderna. Generellt sett är de högskoleutbildade relativt skonade från arbetslöshet även om skillnaderna är stora mellan olika yrkeskategorier. I Frankrike spelar diplomerna en stor roll för möjligheterna till etablering på arbetsmarknaden. I vissa fall är arbetslösheten till och med högre för ungdomar som har en studentexamen men misslyckats med en DEUG eller motsvarande jämfört med ungdomar som bara har examen från yrkesgymnasium i form av CAP/BEP. Invandrare har betydligt svårare att få jobb än ungdomar med svenskt respektive franskt ursprung. Arbetslösheten bland högskoleutbildade invandrare är till exempel anmärkningsvärt hög och tyder på att utbildningen inte har någon större effekt på deras yrkesmöjligheter. En stor del av ungdomarna går arbetslösa vid något tillfälle, för många varar arbetslösheten totalt i ett halvår eller mer under de första tre åren. I Frankrike går nästan 20 % av dem som har en studentexamen eller högre arbetslösa i ett år innan de hittar sitt första jobb. Andelen inaktiva ligger som regel under 5 % men för de okvalificerade uppgår den till 10 % tre år efter inträdet på arbetsmarknaden.

Det är vanligt med visstidsanställningar och deltidsarbeten bland ungdomarna, särskilt när det gäller de första jobben. Tre år efter avslutad utbildning är det dock betydligt fler som har tillsvidareanställning, även om de fortfarande är i minoritet bland de gymnasieutbildade. Det är betydligt vanligare att kvinnor har visstidskontrakt eller arbetar deltid än män.

Överensstämmelsen mellan yrke och utbildning är relativt god för svenska högskoleutbildade, däremot är det färre som arbetar i nivå med sin utbildning i Frankrike. Skillnaderna är stora mellan gymnasie- och högskoleutbildningarna samt mellan generella och yrkesinriktade utbildningar. Bäst går det för dem som har en yrkesinriktad högskoleutbildning.

Sammantaget tyder resultaten på att övergången mellan skola och arbete går relativt bra i Sverige, något sämre i Frankrike, men att vissa grupper däribland de yrkesutbildade har svårt att etablera sig. Det finns en del som talar för att man borde satsa mer på en arbetsplatsförlagd yrkesutbildning och kanske ha fler yrkesinriktade alternativ på högskolan. Idag får man i alltför hög grad lita till sysselsättningsprogram vars effekter är omstridda.

Nyckelord: transitionsperiod, ungdomsarbetslöshet, kohortstudier

# I. INLEDNING

## 1. Problemformulering

Bakgrunden till den här uppsatsen är problemen med den höga arbetslöshet som präglat de västeuropeiska länderna sedan mitten på 70-talet och Sverige alltsedan 90-talets ekonomiska kris. Denna fick bestående effekter i synnerhet på ungdomsarbetslösheten och dess längd, såväl i Sverige som i Frankrike.

Ungdomsarbetslösheten är speciell till sin karaktär, eftersom ungdomar har liten eller ingen arbetserfarenhet samt ett mindre kontaktnät än de som redan är etablerade på arbetsmarknaden. Dessutom förefaller den inledande perioden på arbetsmarknaden att ha stor betydelse för ungdomarnas fortsatta yrkeskarriär. I en studie utförd av Oskar Nordström Skans (2004) finner han belägg för att risken att drabbas av arbetslöshet fem år efter inträdet på arbetsmarknaden är högre för den som blir arbetslös direkt efter gymnasiet.<sup>1</sup>

Inträdesperioden är också extra intressant att studera när man gör en komparativ analys av två länder. Det beror på att i en internationell jämförelse är skillnaderna i exempelvis sysselsättning ganska små om man tittar på dem som redan är etablerade på arbetsmarknaden (Gangl 2003 s. 116). Olikheter framträder när man betraktar ungdomsarbetslösheten.

Svårigheterna att etablera sig på arbetsmarknaden är dock på intet sätt samma för alla ungdomar. De skiljer sig exempelvis åt beroende på typ av utbildning, utbildningens längd och variabler som kön, etnicitet och socialt ursprung (se Arnell Johansson 1999 om koncentrationstendenser). Man kan också hitta förklaringar på den aggregerade nivån såsom utformning av utbildningssystem och hur arbetsmarknaden fungerar alternativt regleras samt vilka arbetsmarknadspolitiska åtgärder man vidtar och till vilka dessa riktas. Grupper som har särskilda svårigheter att få fäste på arbetsmarknaden, exempelvis på grund av olika former av diskriminering, kan vara i särskilt behov av stöd. Ifall dessa grupper upplever utanförskap också inför samhället i stort kan en etablering på arbetsmarknaden vara extra viktig och fungera som en port till ökad integrering. På samma sätt kan uteslutning från arbetsmarknaden leda till en ytterligare stigmatisering av de sociala problemen. Ett närliggande exempel är de oroligheter som härjade i Frankrike under hösten 2005. De var koncentrerade till invandrartäta förorter med mycket hög arbetslöshet, i vissa fall så hög som 50 %.

## 2. Syfte

Mot bakgrund av detta är syftet med uppsatsen att undersöka hur *transitionen* mellan skola och arbete ser ut i Sverige respektive Frankrike. **Transitionen kan definieras som övergången från skola till en någorlunda stabil position på arbetsmarknaden** (Couppié m.fl. 2003 s. 64). Det innebär att man tittar på den genomsnittliga *längden* för transitionsperioden, *flödet* mellan sysselsättning och arbetslöshet, vilken *typ* av anställningar som är vanliga samt inom *vilken* sektor. Jag vill med hjälp av jämförelsen lyfta fram olika orsaker till att övergångsproblemen är större eller mindre i respektive land, för att möjligen

---

<sup>1</sup> Detta resultat kvarstår även när man gör syskonjämförelser för att konstanthålla för individuella olikheter och för den lokala arbetsmarknadssituationen.

avslutningsvis föreslå olika åtgärder som skulle kunna förbättra arbetsmarknadssituationen för unga.

Jag har valt att jämföra transitionsprocessen i Sverige och Frankrike. Det är två länder som är ganska olika beträffande storlek och struktur. Det finns emellertid en del likheter, inte minst beträffande problemen med ungdomsarbetslösheten, men också vad gäller delar av utbildningssystemet och regleringen av arbetsmarknaden. Den främsta orsaken till att jag valt att jämföra Sverige med just Frankrike är kanske ändå att jag har ett intresse för landet och dess kultur.

### **3. Metod och avgränsningar**

Övergångsperioden mellan skola och arbete kommer att analyseras både utifrån ett mikro- och makroperspektiv. På mikronivån studeras hur transitionsprocessen ser ut för den enskilde individen utifrån variabler som utbildning, kön och etnicitet, med tonvikt på utbildning. Jag kommer inte att närmare studera variabeln socialt ursprung, då den är svårdefinierad och både Sverige och Frankrike har ett till största delen kompetensbaserat urvalssystem till utbildning.

Tyngdpunkten läggs på mikronivån men jag kommer även att studera fenomenet på aggregerad nivå, vilken kan delas upp i två huvudspår: strukturella och institutionella kontexter (Gangl m.fl. 2003 s. 6). Den institutionella kontexten innefattar särskilt utbildningssystemet och arbetsmarknadsinstitutionerna samt regleringen av arbetsmarknaden. Jag kommer att lägga speciellt stor fokus vid utbildningssystemen i Sverige och Frankrike. På det strukturella planet studeras de allmänna villkoren på arbetsmarknaden och utbildningsnivån. Mer konkret kommer särskild vikt att läggas vid arbetslösheten under övergångsperioden, eftersom det är det yttersta måttet för utanförskap på arbetsmarknaden. Den initiala arbetslösheten förefaller också ha stor betydelse för den fortsatta karriären.

Jag kommer att göra en jämförelse mellan länderna men delvis också i tiden, då jag har valt att titta på generationerna som lämnat utbildningssystemet 1998/99 och 2001. Jag kommer dock att fokusera på kohorten 1998 på grund av utrymmesskäl och för att det finns mer tillgängligt material om denna. Anledningen till att jag tar med generation 2001 i analysen är att det kan vara bra att ta hänsyn till påverkan från konjunkturella svängningar.

Av naturliga skäl kommer åldersgruppen av intresse att vara ungdomar eller yngre vuxna, olika beroende på hur långt i tiden som transitionsperioden sträcker sig. I Sverige är det till exempel vanligt att man gör ett avbrott mellan gymnasie- och högskolestudier, vilket gör att man kommer ut senare i arbetslivet. Detta är däremot ganska ovanligt i Frankrike.

Jag kommer kortfattat att gå igenom de *arbetsmarknadsåtgärder* som riktas mot ungdomar, till exempel olika typer av arbetsmarknadsprogram och subventionerade anställningar. En mer ingående analys skulle ta alltför mycket utrymme då det finns en uppsjö av olika åtgärder, vars effekter är mycket omstridda.

### **4. Material**

Jag kommer till stor del att använda mig av två kohortundersökningar, som är utförda på generationerna som trätt ut på arbetsmarknaden 1998/99 samt 2001. Lyckligtvis är kohortundersökningarna utförda på samma generationer både i Frankrike och i Sverige, vilket underlättar en jämförelse. De svenska studierna har genomförts av SCB och de franska har jag

hämtat från Céreq. I vissa avsnitt kan jag komma att använda mig av kompletterande material när enkäterna inte riktigt stämmer överens eller saknar aspekter som är viktiga för min frågeställning. I kapitlet om transitionsregimer utgår jag ifrån arbetskraftsundersökningar från SCB och statistik från INSEE.<sup>2</sup>

Fördelen när man använder sig av ett kohortmaterial är att man kan analysera den dynamiska strukturen på arbetslösheten. Oftast sker ett ständigt flöde mellan arbetslöshet och sysselsättning särskilt för yngre, som tenderar att byta jobb mer ofta. Detta är inte en oviktig aspekt när man studerar deras etablering på arbetsmarknaden. Många ungdomar kanske sällan går arbetslösa men ändå upplever en stor otrygghet på arbetsmarknaden. En kohortundersökning följer en viss generation under en tidsperiod och är därför mer beskrivande än vad en statisk undersökning är, oavsett om den sistnämnda sker vid ett flertal tillfällen.

## 5. Upplägg

Till att börja med kommer jag att skriva om transitionsregimer, det vill säga om olika sätt att handskas med övergången från skola till arbete utifrån de strukturella förutsättningar som råder. Kapitlet kommer att ta upp villkoren på arbetsmarknaden med fokus på arbetslösheten samt regleringen av arbetsmarknaden i form av tidsbegränsade anställningar och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Den sista institution som granskas är utbildningssystemet, som kopplas till olika skolmodeller och humankapitalteori. Det tredje kapitlet tar upp indikationer för transitionen och åtföljande teorier som kan användas i analysen av etableringsfasen på arbetsmarknaden. Avsnitt fyra handlar om metoden kring kohortundersökningar och jag beskriver kortfattat hur populationen i stickprovet ser ut. Huvudparten av uppsatsen består av presentation och analys av kohortstudier (kapitel 6) och därefter kommer en avslutande diskussion.

---

<sup>2</sup> Institut National de la Statistique et des Études Économiques, den franska motsvarigheten till SCB.

## II. TRANSITIONSREGIMER

Det finns flera olika sätt att hantera problemen som uppstår i övergången mellan skola och arbetsmarknad. Det kan bestå i hur man utformar utbildningssystemet och arbetsmarknaden samt av andra politiska åtgärder som vidtas för att minska trögheten i transitionsprocessen.

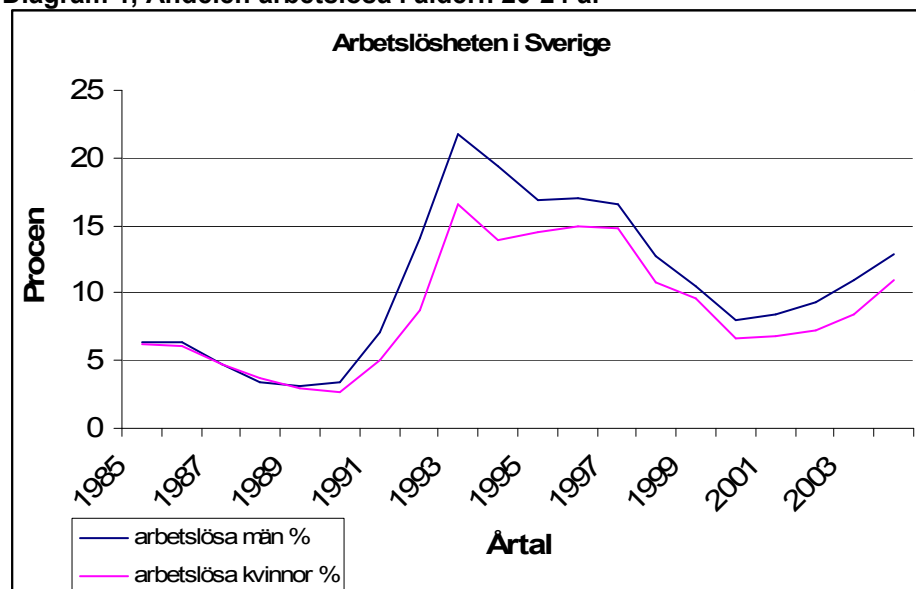
### 1. Villkoren på arbetsmarknaden

Villkoren på arbetsmarknaden har stor betydelse för hur ungdomsarbetslösheten ser ut. Man vet sedan tidigare studier att en variabel som visar högt samband med ungdomsarbetslösheten är den generella nivån på arbetslösheten (se t.ex. Stern m.fl. 1999 s. 7 och Schröder 2000 s.14). Trots detta varierar ungdomsarbetslösheten mycket mer mellan de västeuropeiska länderna än vad den totala arbetslösheten gör. Oavsett förklaringsgrad kan det vara bra att som bakgrund belysa de allmänna problemen med arbetslöshet.

#### *Arbetslösheten i Sverige*

Många länder drabbades av arbetslöshet i samband med oljekrisen i mitten av sjuttioalet, men Sverige var förskonat från detta problem ända fram till nittiotalet. Även ungdomsarbetslösheten var relativt låg, men kännetecknades av en del variationer. Generellt sett var ungdomar oftare arbetslösa än vuxna, men under kortare perioder. Under början av nittiotalet drabbades Sverige dock av en ekonomisk kris som fick långsiktiga följder för arbetslöshetstalen. Ungdomar drabbades särskilt hårt och till skillnad från tidigare utgjorde de också den största gruppen bland de långtidsarbetslösa (Schröder 1996 s. 143).

Diagram 1, Andelen arbetslösa i åldern 20-24 år



Källa: SCB arbetskraftsundersökningar

Diagram 1 visar utvecklingen av arbetslösheten<sup>3</sup> mellan 1985 och 2004. Det ger vid handen att andelen arbetslösa i åldern 20-24 steg kraftigt efter 1991, från under 5 % till över

<sup>3</sup> Kvoten av de arbetslösa relativt arbetskraften. Data kommer från SCB: s arbetskraftsundersökningar.



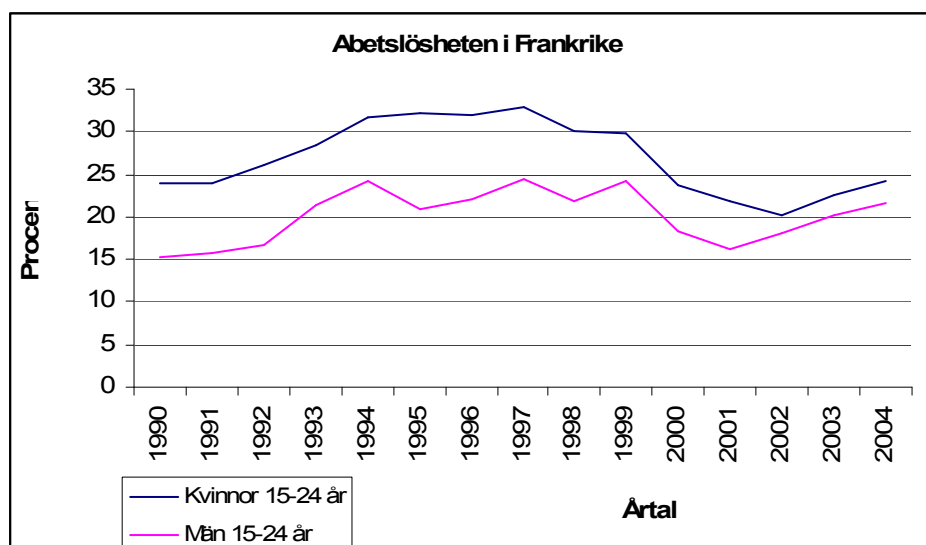
20 % för män. De könsmässiga skillnaderna i arbetslöshetstalen är små, men kvinnor drabbades i något lägre grad av arbetslöshet. Det skulle kunna förklaras av att det skedde en samtidig strukturomvandling, där många industrier lades ner. Eftersom kvinnor i högre grad arbetar inom tjänstesektorn, berördes de i mindre utsträckning av nedläggningarna. En annan närliggande förklaring är att kvinnor ofta är anställda inom offentlig sektor, som förmodligen inte drabbades lika hårt av efterfrågesvängningarna.

Toppen på arbetslösheten nåddes 1993. Sedan sjönk den fram till 2000-talet, men inte till samma låga nivåer som den tidigare varit på. Vad som inte syns i diagrammet är att också antalet ungdomar i arbetskraften minskade. Aktivitetsgraden för unga män mellan 20 och 24 år sjönk från 84 % 1990 till 66 % 1997 (Bourdet m.fl. 2000 s. 104). Många valde att utbilda sig istället för att träda in på den tuffa arbetsmarknaden och detta gällde särskilt för kvinnor, vilket skulle kunna vara ytterligare en anledning till deras lägre arbetslöshetsnivå. Under 90-talet ökade andelen studerande med mer än det dubbla. Samtidigt ökade andelen inaktiva och andelen som inte slutförde någon gymnasieutbildning (Olofsson 2005 s. 204). Dessa grupper stigmatiserades av att skillnaderna mellan individer med och utan gymnasieutbildning ökade under perioden, möjligen på grund av hårdare konkurrens om de lågkvalificerade jobben.

### *Arbetslösheten i Frankrike*

Arbetslösheten i Frankrike var relativt stabil fram till den första oljekrisen i mitten på 70-talet (Werquin 1998 s. 23). Sedan dess har den legat kvar på höga nivåer, trots att den ekonomiska tillväxten tidvis varit bättre än i Sverige (Bourdet m.fl. 1995 s. 117). Man har haft särskilda problem med långtidsarbetslösheten. Diagram 2 bygger på data från INSEE:s arbetskraftsundersökningar. Den visar arbetslösheten (i förhållande till arbetskraften) för män och kvinnor i åldern 15-24 år och är alltså inte helt jämförbar med de svenska data som jag använt mig av i tabellen ovan (som gäller för åldersgruppen 20-24 år). Dessutom har jag endast hittat statistik från 1990 och framåt i det franska fallet. Tabellerna visar ändå på en del av de skillnader som finns och har funnits mellan Frankrike och Sverige beträffande arbetslösheten.

**Diagram 2, Andelen arbetslösa i åldern 15-24 år**



Källa: INSEE

Man kan tydligt se att den franska arbetslösheten karakteriseras av mindre cykliska variationer. Detta skulle kunna ses som ett tecken på att arbetslöshetsperioden är längre i Frankrike, men att risken att bli arbetslös är mindre (Bourdet m.fl. 1992 s. 40). Av olika skäl skulle neddragningarna kunna vara mindre omfattande i Frankrike under en nedgång, vilket gör att man i lägre utsträckning är beredd att anställa i en ekonomisk konjunkturuppgång.

Som högst låg arbetslösheten på över 30 % mellan 1994 och 1997, så att man upplevde en kulmen under en ganska utdragen period. I Sverige gick återhämtningen snabbare efter att man nått toppen 1993-1994. En annan aspekt är att arbetslösheten för kvinnor i Frankrike är betydligt mer omfattande än för män. Vid vissa tidpunkter skiljer det drygt tio procentenheter.

## 2. Regleringen av arbetsmarknaden

### *Tidsbegränsade anställningar i Sverige och Frankrike*

En av förklaringarna som brukar lyftas fram till att arbetslösheten är högre i Europa än i USA är bristen på flexibilitet på arbetsmarknaden. I USA har man traditionellt tillämpat vad som kallas för *employment at will*, vilket innebär att anställningskontraktet kan upplösas utan varsel eller särskild motivering (Edin m.fl. 1993). I Europa har uppsägningar och avskedanden reglerats hårdare. Tillsvidareanställningar har varit normen, men på senare år har reglerna mjukats upp. Visstidsanställningarna kan vara tidsbundna men behöver inte vara det. De skiljer sig ifrån tillsvidareanställningar på så vis att företaget inte binder sig till uppsägningskostnader eller långa uppsägningstider. Det har mer karaktären av *employment at will*.

I Sverige genomfördes en lagändring 1997, som möjliggjorde visstidsanställningar utan särskilda motiv, till exempel vikariat eller tillfällig arbetsanhopning. De tidsbegränsade kontrakten ligger på sex månader i taget och arbetsgivaren får använda max fem sådana kontrakt. En individ får endast vara tillfälligt anställd i tolv månader under en treårs period. Men man kan förhandla fram undantag från tidsbegränsningarna på lokal nivå (Holmlund m.fl. 2002).

Under 90-talet skedde det en ganska rejäl ökning av andelen tidsbegränsade kontrakt i Sverige, särskilt för gruppen yngre kvinnor. Kvinnor har tidsbegränsade anställningskontrakt i högre utsträckning än män. Samma sak gäller för åldersgruppen 16-19 jämfört med 20-24-åringarna. Man kan dessutom ana att trenden är fortsatt uppåtgående för alla grupper.

I Frankrike gäller att man måste ange särskilda motiv för att ingå ett CDD (*contrat de durée déterminée*), det vill säga ett kontrakt för visstidsanställning. Kontraktet kan som längst gälla under en period om 8 månader för samma post inklusive eventuellt förnyande, med vissa undantag beroende på om kontraktet är tidsbestämt eller inte. Arbetsgivaren har små möjligheter att avsluta kontraktet i förtid och det är svårare än i Sverige att förnya kontraktet. Konsekvensen av det kan bli att separationsnivån (från anställning) för ungdomar är högre i Frankrike än i Sverige och att de har en lägre rörlighet internt inom företagen (DiPrete m.fl. 1999 s. 6). Numera gäller delvis andra regler för ungdomar under 26 år i och med introduktionen av CNE, *contrat nouvelles embauches*. CNE gällde emellertid inte under den tidsperiod som min studie omfattar, varför jag inte tänker gå in närmare på de nya reglerna här (se istället under "Arbetsmarknadspolitik").

I Frankrike är andelen CDD betydligt högre inom den privata sektorn än inom den offentliga. Det förefaller som om andelen visstidsanställda generellt sett är något högre i Sverige men det kan vara svårt att göra jämförelser mellan olika typer av data.

### *Arbetsmarknadspolitiska åtgärder*

Man kan dela upp de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i aktiva och passiva åtgärder, där de senare representerar arbetslöshetsförsäkringen och liknande. Aktiva arbetsmarknadsåtgärder går ut på att skapa fler jobb och att knyta de arbetslösa till arbetsmarknaden. I Sverige har man länge bedrivit en aktiv arbetsmarknadspolitik som har varit en viktig del utav den ekonomiska politiken. I Frankrike sågs arbetsmarknadspolitiken mer som ett verktyg för omfördelning före oljekrisen. Sedan ökade man utgifterna för arbetsmarknadsprogrammen, men en viktig skillnad kvarstod; de franska åtgärderna var till största delen passiva medan de svenska framför allt var aktiva (Bourdet m.fl. 1992 s. 131). Samtidigt ökade insatserna för ungdomar mycket mer i Frankrike än i Sverige.

I Frankrike har arbetsmarknadsprogrammen främst varit inriktade på ungdomar. I Sverige är arbetsmarknadspolitiken både generell och specifik i det att den omfattar alla åldersgrupper, men också rymmer särskilda åtgärder för de yngre. De ungdomsspecifika åtgärderna har ökat i takt med den allt högre ungdomsarbetslösheten. Uppdelningen i specifik respektive generell arbetsmarknadspolitik behöver dock inte göras utifrån åldersgrupper. Både Sverige och Frankrike har en mycket generell arbetsmarknadspolitik om man ser till omfattningen av åtgärderna. Lena Schröder (2000 s. 40) kopplar detta till en utbildningsmodell, som baseras på graden av anknytning mellan skola och arbetsliv. I länder som Sverige och Frankrike är utbildningen relativt generell och teoretisk och därför har eleverna ofta inte tillräcklig praktisk yrkeserfarenhet. Arbetsmarknadsprogrammen fungerar då som ett komplement till skolutbildningen. I länder där utbildningssystemet är uppbyggt kring lärlingsutbildningar är arbetsmarknadspolitiken mer specifikt riktad mot ungdomar med särskilda problem. Det som åtgärderna har gemensamt är att de syftar till att öka deltagarnas humankapital. Skillnaden är att **de generella programmen siktar på *employment***, att knyta deltagarna till arbetsmarknaden, **medan de specifika arbetsmarknadsåtgärderna syftar till att stärka individernas *employability***, anställbarhet. Klart är att det kan vara svårt att skilja på arbetsmarknadsåtgärder och skolutbildningar. Arbetsmarknadsåtgärderna kan ibland vara undervisningsbaserade medan en utbildning kan vara starkt yrkesinriktad och ha mycket praktiska inslag.

Arbetsmarknadsåtgärderna syftar framför allt till att bekämpa långtidsarbetslöshet och dess konsekvenser i form av förlust av humankapital och kontakter på arbetsmarknaden samt minskad sökintensitet. Tillsammans kan dessa negativa faktorer få permanenta effekter på arbetslösheten, så kallade hysterisiseffekter. Det beror på om lönerna är trögrörliga eller kan anpassas nedåt för att kompensera för lägre produktivitet. Med hjälp av arbetsmarknadsåtgärder kan man minska hysterisiseffekterna genom att man bevarar de arbetslösas kompetens och sysselsättningsanknytning. Det gör att de bibehåller sin konkurrenskraft gentemot nyinträdda på arbetsmarknaden samt gentemot nyblivna arbetslösa (Bourdet m.fl. 1995 s. 121).

Långtidsarbetslösheten kan också uppfattas som en signal till arbetsgivaren om lägre produktivitet. Av den anledningen kan arbetsmarknadsåtgärderna syfta till att minska anpassningskostnaderna vid anställning av yngre, till exempel via subventionerade anställningar eller ungdomspraktik. Man kan dock anta att företag såsom vinstmaximerande

kommer att föredra högproduktiva individer och försöka hålla nere utbildningsinnehållet (Schröder 1996 s. 161-162). Problemet med detta är att det främst är lågproduktiva individer som är i behov av arbetsmarknadsåtgärder. Risken är även stor att man får undanträngningseffekter i och med att de subventionerade anställningarna ersätter de vanliga jobben för konkurrenskraftiga individer. Lågproduktiva ungdomar kan komma att ytterligare stigmatiseras. Lena Schröder menar (1996 s. 164) att i system med lärlingsutbildningar undviker man detta eftersom man har låga lärlingslöner, samtidigt som dessa ökar i takt med produktiviteten. Det betyder att företagen har incitament att hålla en god utbildningsnivå. En annan risk med arbetsmarknadsåtgärderna är att man får inlåsningseffekter, så att deltagarna vandrar mellan olika åtgärder utan att söka eller få några riktiga jobb.

Det är mycket svårt att bedöma ifall de positiva effekterna av arbetsmarknadsprogrammen överväger de negativa och vice versa. Det beror på att man inte kan kontrollera för den kontrafaktiska situationen, det vill säga för deltagarnas situation om de inte skulle ha deltagit i någon åtgärd. En del utvärderingar (Arnell Gustafsson m.fl. 1999, Bourdet m.fl. 1995) pekar dock på att en aktiv arbetsmarknadspolitik kan ha positiva effekter ifall den sätts in vid en ekonomisk nedgång. I uppgångar är risken för undanträngningseffekter större. Det finns alltså goda skäl att styra insatserna efter den ekonomiska cykeln. Denna strategi har man till stor del tillämpat i Sverige och gör det delvis fortfarande. Numera fokuserar man dock mer på allmänt kompetenshöjande åtgärder, som inte följer konjunkturen på samma sätt. För Frankrikes del kan man däremot inte se något anti-cykliskt mönster, i alla fall inte före 90-talet (Bourdet m.fl. 1995 s. 123).

I Sverige finns *KUP*, kommunala program för arbetslösa ungdomar, för unga under 20 år. Det består i att kommunerna ger en sysselsättningsgaranti, i form av antingen utbildning eller praktik, som ska gälla inom 100 dagar. Ungdomar mellan 20 och 24 år kan delta i *ungdomsgarantin*, som även den går ut på att kommunen garanterar aktivitet inom 100 dagar (SOU 2003:92). Praktiken sker ofta inom den kommunala verksamheten och får inte pågå längre än 12 månader. För ungdomar över 20 år finns också *aktivitetsgarantin*, där deltagande är ett krav för att få ut pengar från a-kassan. Det finns ingen borte tidsgräns för deltagandet. De arbetslösa delas in i mindre grupper och ska tillsammans med en handledare utarbeta en handlingsplan. Insatserna kan bestå av anställningsstöd, där arbetsgivaren får en del av lönekostnaden subventionerad mot att denne anställer en arbetslös i mellan 6 och 24 månader, och av arbetsmarknadsutbildningar.

Bland de franska arbetsmarknadsprogram som riktar sig till ungdomar är *contrats de qualification* (CQ) och *contrats d'adaptation* (CA) de mest förekommande. De utgör flexibla anställningskontrakt som har som målsättning en utbildning med kursdiplom och en anställning. De kan vara från 6 till 24 månader och lönen ligger under eller på minimumlönenivån. *Contrat d'emploi solidarité* är ett mer specifikt program som riktar sig till extra utsatta grupper, främst långtidsarbetslösa. Den äldsta formen av arbetsplatsutbildning är *apprentissage*. Det består av ett specifikt anställningskontrakt som gäller mellan ett och tre år, men mer har karaktären av en utbildning än av ett arbetsmarknadsprogram. På lokal nivå finns bland annat DIJEN, som riktar sig till ungdomar utan gymnasiekompetens. DIJEN kan syfta till anställning, återgång till utbildningssystemet eller till hjälp med jobbsökande (Romani m.fl. 1999). Skillnaden mellan utbildnings- och arbetsmarknadsåtgärder är mindre uttalad i Frankrike än i Sverige då de har fler typer av åtgärdsprogram och många av dem kombinerar utbildning och arbete.

## *Arbetsmarknadspolitiken*

Sysselsättningsfrågan är ett ständigt aktuellt problem som debatteras flitigt i de båda länderna. Debatten har ofta rört hur väl utbildningen svarar mot arbetsmarknadens kompetenskrav. Därför har också delar av utbildningspolitiken inlemmats inom arbetsmarknadspolitiken. Om man koncentrerar sig på de rent sysselsättningspolitiska åtgärderna så har dessa dock sett lite olika ut länderna emellan. Det kan delvis vara ett utslag av att den franska regeringen är borgerlig och den svenska socialdemokratisk, men det kan också bero på tradition och historiska erfarenheter.

I Sverige är den höga strukturella arbetslösheten (i motsats till den konjunkturella) ett relativt nytt fenomen som man kanske inte har så lång erfarenhet av. Regeringen har fått utstå en hel del kritik från både höger och vänster för att de inte lyckats uppnå sitt mål om full sysselsättning, i realistiska tal omformulerat till 4 %. Som svar på detta lanserade man 2005 sysselsättningspaketet med de så omdiskuterade plusjobben som startade 2006. De går ut på att få in långtidsarbetslösa i arbetslivet samt att höja kvaliteten i vården genom att skapa tjänster som i vissa fall inte utförts tidigare ([www.regeringen.se](http://www.regeringen.se)). Plusjobben innebär att arbetsgivare inom offentlig sektor kan anställa långtidsarbetslösa med en hundra procentig lönesubvention, max 1000 kronor per dag, under 24 månader. Utöver det kan arbetsgivaren få merkostnadsbidrag för handledningskostnader samt extra bidrag om 150 kr per dag ifall den anställde omfattas av aktivitetsgarantin. Totalt ska sysselsättningspaketet ge 55 000 nya jobb, varav 20 000 plusjobb under en tvåårsperiod. Plusjobben är inte särskilt riktade mot ungdomar, men för ålderskategorin 20-24 år finns också anställningsstöd som täcker 50 % av lönekostnaderna vid anställning av långtidsarbetslösa. Regeringen har dessutom utlyst 3 000 lärlingsplatser under 2006/2007 för dem som saknar fullständig gymnasieutbildning och ska skjuta till pengar till statliga myndigheter för att nyanställa i takt med de stora pensionsavgångarna. AMS har vidare påbörjat ett projekt med praktik i små och medelstora företag. Dessa satsningar har inte undgått kritik, många menar att åtgärderna är en droppe i havet som inte kommer att påverka arbetslöshetsnivån nämnvärt.

I Frankrike har man valt en annan väg, som mötts av än hårdare kritik och massdemonstrationer på franskt manér. Den franske premiärministern Dominique de Villepin lanserade 2005 sitt sysselsättningsprogram "Bataille pour l'emploi" ([www.premier-ministre.gouv.fr/bataillepourlemploi/](http://www.premier-ministre.gouv.fr/bataillepourlemploi/)) som bland annat innehöll förslag om ett antal nya anställningskontrakt, som skulle underlätta särskilt för ungdomar att ta sig in på arbetsmarknaden. I början på hösten 2005 införde han som ett led i detta CNE (contrats nouvelles embauches) som dock inte bara riktar sig till ungdomar. CNE är ett slags CDI (contrat de durée indéterminée, det vill säga tillsvidareanställning) men med ökade möjligheter att bryta kontraktet under de två första åren av anställningen och med ett kortare varsel, två veckor till en månad beroende på hur länge anställningen varat. Ersättning ska då utgå med 8 % av den erhållna bruttolönen, utom vid allvarlig försummelse. CNE gäller endast för företag med mindre än 20 anställda ([www.anpe.fr](http://www.anpe.fr)). Sedan CNE infördes har det enligt regeringen skapats hundratusentals nya jobb inom ramen för detta kontrakt. Hösten 2005 ville Villepin därför introducera CPE (contrat première embauche) som en förlängning av CNE, vilket även skulle omfatta större företag. Förslaget drogs emellertid tillbaka efter långvariga protester.

Utöver CNE finns det kontrakt riktade direkt till ungdomar, till exempel *contrat de professionnalisation*, vilket är tänkt att vara ett slags lärlingsprogram som varvar utbildning i skola och i företag. Det påminner därigenom om *contrat d'apprentissage*. CJE (*contrat jeune*

en entreprise) är ett slags anställningsstöd för ungdomar mellan 16 och 23 år som ej uppnått studentexamen (upp till 26 år för ungdomar med särskilda svårigheter). Det är ett CDI som gäller under tre år med 100 % ersättning de första två åren och 50 % det tredje året.

Sammanfattningsvis kan man säga att den svenska regeringen har valt en linje där staten intervenerar på arbetsmarknaden och skapar jobb åt främst de långtidsarbetslösa. Somliga menar att det inte rör sig om riktiga jobb och att de därför vare sig kommer att ge de arbetslösa så mycket erfarenhet eller att bidra till någon större kvalitetshöjning. Andra är kritiska mot metoden i sig, att öka sysselsättningen genom expansion av offentlig sektor. En sådan expansion finansieras genom skattehöjningar varför den drabbar den privata sektorn och kan medföra makroekonomiska konsekvenser. Ytterligare andra debattörer är positiva till att staten aktivt skapar jobb och ger möjlighet åt långtidsarbetslösa att få in en fot på arbetsmarknaden. Plusjobben skulle kunna motverka hysteresiseffekter där långtidsarbetslösa förlorar i kompetens och i konkurrenskraft om de utnyttjas på ett bra sätt. Vad man möjligen kan befara är att de inte signalerar arbetserfarenhet utan istället låg produktivitet för de deltagande individerna när de ska söka jobb i fortsättningen. Resultatet är avhängigt om man lyckas skapa ”riktiga” jobb som kan ge deltagarna en adekvat erfarenhet och kompetens inför det fortsatta arbetslivet.

Den franska linjen har varit den motsatta, då man istället valt att satsa på att göra arbetsmarknaden mer flexibel. Genom att erbjuda fler typer av anställningskontrakt hoppas man stimulera den privata sektorn att nyanställa. Fördelarna med det är många. För det första är risken för att innehållslösa jobb skapas mer eller mindre obefintlig. För det andra kan sysselsättningsökningen ske utan skattehöjningar och bidra till ökade skatteintäkter. Problemen med de flexibla anställningskontrakten är att de kan ersätta tillsvidareanställningar som skulle ha skapats ändå. Det kan därför bli ännu svårare att nå ett CDI för många ungdomar och i många fall krävs ett CDI om man ska kunna få bostad eller ta lån. Det finns en överhängande risk för att en större grupp av särskilt ungdomar fastnar på den sekundära arbetsmarknaden med otrygga anställningsformer. Vidare så är det inte säkert att CNE påverkar situationen för de långtidsarbetslösa nämnvärt utan man får komplettera med olika arbetsmarknadsprogram (vilket man också gör med olika lärlingsutbildningar och anställningsstöd).

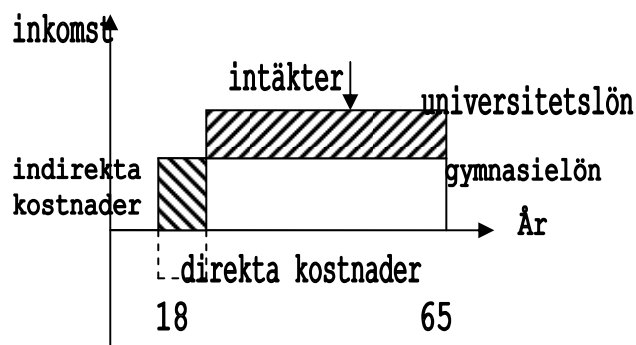
Vad detta illustrerar är att man har valt helt olika insatser mot sysselsättningsproblemen trots stora strukturella likheter mellan länderna. Åtgärderna kommer att få olika konsekvenser på arbetsmarknadens funktionssätt och för de arbetssökande. Det återstår att se vilket av länderna som blir mest framgångsrikt i kampen mot arbetslösheten, vilken förvisso påverkas av andra faktorer än av arbetsmarknadspolitiken.

### **3. Utbildningssystem**

#### *Humankapitalteori*

Humankapitalteorin bygger på antagandet om att individen vill maximera nuvärdet av sin nettoinkomst sett över hela sin levnadsperiod. Man kan då välja att investera i utbildning för att nå yrken med högre kvalifikationskrav och löner. Nettoinkomsten får man genom att dra ifrån de direkta kostnaderna för utbildningen, samt alternativkostnaden som består i den förlorade inkomsten under dessa år, se figur 1.

Figur 1



Figuren har hämtats från Borjas 2005 s. 240

För många yrken krävs också praktisk träning eller vidareutbildning på ett företag. Gary Becker har utvecklat modeller för så kallad *on-the-job training* (OJT). Han delar upp begreppet på specifik och generell OJT. Specifik OJT baseras på kunskap som främst kan användas inom företaget och därför inte påverkar eventuell lön utanför företaget. Generell OJT innebär däremot att kompetensen kan användas inom andra företag. På en arbetsmarknad med perfekt rörlighet för arbete, betyder det att andra företag, som inte bekostat utbildningen, kommer att kunna dra till sig denna arbetskraft genom att locka med högre löner. Det företag som stått för utbildningen kan inte både stå för kostnaden och samtidigt erbjuda en högre lön än övriga företag. Konsekvenserna blir att antingen individen eller staten får bekosta eller bidra till utbildningen. Individen kan till exempel acceptera en lägre lön under utbildningstiden, som man får igen senare. Det andra alternativet är att man ser problemet som ett marknadsmisslyckande, där staten måste intervensera. Det kan i vissa fall ske genom att man erbjuder utbildningsprogram som innehåller ett stort mått av praktisk träning på företag, ett slags lärlingsutbildningar. Vi kommer då också in på diskussionen ifall skolan lär ut den kompetens som efterfrågas av företagen samt om vem som bör bekosta olika sorters utbildningar. Detta är mycket viktiga aspekter i analysen av övergången mellan skola och arbete, eftersom unga människor som inte har tillräckliga yrkeskunskaper kommer att ha sämre konkurrenskraft på arbetsmarknaden.

Föregående diskussion rör också vid problemet med den privata respektive samhälleliga avkastningen på en utbildning. Humankapitalteorin bygger på att utbildning faktiskt ökar individens produktivitet. Utbildningen ger därför avkastning inte bara för individen utan också för samhället, den har vad man kallar positiva externa effekter. Detta kan motivera att samhället bör bidra till finansieringen av utbildning eller OJT. Det finns emellertid teorier som bestrider detta. En av dem är **Screening-hypotesen**, som går ut på att företagen framför allt letar efter individer med särskilda egenskaper. Utbildning fungerar då som en signal om att man besitter en del av dessa egenskaper och den anses inte i sig ha några direkta produktivitetshöjande effekter. Positiva externaliteter finns möjligen i form av matchningsvinster. Ifall signaleffekten är viktigast kan man också tänka sig att vissa lärosäten ger positiva signaler som kanske är viktigare än utbildningen i sig, samt att det finns flera andra sätt att sortera ut individer med önskvärda egenskaper.

## *Skolmodeller*

*The differential valuation hypothesis* går ut på att strukturen på ungdomars arbetsmarknad beror på strukturen på utbildningssystemet (Gangl 2003b). I forskningen om utbildningssystemets påverkan på arbetsmarknadssituationen för yngre, brukar man diskutera två eller tre olika skolmodeller. **Dessa kategoriserar man utifrån grad av reglering, standardisering och stratifiering.** Med *standardisering* menas ifall kraven för examina, betyg och liknande är samma över hela landet. *Stratifiering* innebär att systemet är uppdelat på olika linjer, emellan vilka man måste välja mer eller mindre tidigt och där övergången mellan linjerna kan vara svår.

Jonas Olofsson (2005) gör sin indelning efter *oreglerad* respektive *reglerad* modell.<sup>4</sup> **Den reglerade modellen kan vara anknuten till näringslivet, som i Tyskland, eller offentligt reglerad som i Sverige och Frankrike.** Den tyska modellen, som brukar kallas för *den duala modellen*, kännetecknas av en hög grad av stratifiering, så att studenterna tidigt drillas inom yrkesspecifika områden. Utbildningen sker i hög grad på arbetsplatsen där lärlingarna ses som anställda och uppbär en ersättning. Detta system bygger på ett samarbete mellan arbetstagarorganisationerna och arbetsgivarna, där fackföreningarna går med på låga lärlingslöner. Fördelar med det tyska systemet är att utbildningen delvis sker via företagen själva, så att eleverna får den kompetens som efterfrågas på arbetsmarknaden. Det gör att deras konkurrenskraft är relativt stor i förhållande till den äldre arbetskraften. Att företagen tvingas ta ett större ansvar för utbildningen, inte minst kostnadsmissigt, och att relationen mellan skola och företag är institutionaliserad, kan bidra till att företagen är mer villiga att anställa nyutexaminerade (Müller m.fl. 1998 s. 41). Dessutom är andelen elever som avbryter gymnasieutbildningen förhållandevis låg. Nackdelen med den duala modellen är att möjligheterna till omorientering är små. På en arbetsmarknad med en välutvecklad tjänstesektor, där flexibilitet är ett honnörsord och yrkeskategorierna inte alltid är så väldefinierade, kan det vara bra med en bred grundutbildning som man senare kan bygga vidare på. Vidare är det ett dilemma ur en jämlikhetssynpunkt. En tidig stratifiering tenderar att låsa in elever från de lägre sociala skikten i yrkesutbildningar med låg status och därmed att minska den sociala rörligheten. Samtidigt kan ett stratifierat utbildningssystem höja kvalifikationerna och sysselsättningsmöjligheterna särskilt för lågutbildade grupper och därigenom möjligen höja statusen för yrkena ifråga (Müller m.fl. 1998 s. 40). Empiriskt kan man se att ungdomsarbetslösheten har varit ganska låg i Tyskland och att ungdomar lättare kan avancera till mer kvalificerade jobb.

**Motpolen till den tyska modellen är den amerikanska, oreglerade modellen.** Där har man en mer generell utbildning, vilket gör att yrkesutbildningen förväntas ske på arbetsplatsen i form av on-the-job-training. Följden är att arbetsgivarna måste räkna med en högre upplärningskostnad för nyanställda samt att de yngres konkurrenskraft därmed minskar avsevärt jämfört med äldre mer erfaren arbetskraft. Detta problem kan kopplas till fenomenet job shopping (se teorikapitel) där yngre tvingas ta okvalificerade jobb innan de kan ta sig in på den primära arbetsmarknaden. Fördelen med det amerikanska skolsystemet är att flexibiliteten är stor liksom valfriheten beträffande utbildningens innehåll. Nackdelen är att fler hoppar av utbildningen och att övergången mellan skola och arbete är mer osäker. Dessutom kan man se att kraven på högskoleutbildning är större i länder med en mer generell

---

<sup>4</sup> Se även Gangl 2003a för indelning i internal respektive occupational labour market systems.



utbildning (Müller m.fl. 2003 s. 26). Det kan delvis bidra till utvecklingen av vad man brukar kalla för utbildningsinflation.

Mellan dessa två extremer befinner sig Sverige och Frankrike vars utbildningssystem jag ska gå in på mer i detalj. Sverige hade före skolreformerna på 1960-talet ett system som liknade det tyska, det vill säga med hög grad av stratifiering. Sedan har vi närmast oss den amerikanska modellen med mer generell, teoretisk utbildning. Man kan säga att den svenska modellen numer karakteriseras av låg stratifiering och hög standardisering (Schröder 2000). Det franska systemet liknar det svenska i det att utbildningen huvudsakligen är generell och teoretisk. I Frankrike präglas systemet dessutom av en relativt strikt hierarki mellan olika utbildningsnivåer. Man har ett så kallat sekventiellt system till skillnad från exempelvis Tyskland, som har ett parallellt system där de traditionella utbildningarna samsas bredvid de praktiska utbildningarna. I det sekventiella systemet måste man klara en utbildningsnivå för att få tillträde till en annan. Detta rymmer också en urvalsprocess, så att alla studenter inte accepteras till nästa nivå. En konsekvens av systemet är att diplomerna blir mycket viktiga för att nå framgång såväl inom utbildningssystemet som på arbetsmarknaden. Förvisso är det mycket betydelsefullt att uppnå en examen också i Sverige, men den har inte alls samma roll då vårt utbildningssystem inte är lika hierarkiskt. Det blir synligt inte minst när man jämför själva examinationen. I Frankrike har man inte samma möjligheter till omtentamen som i Sverige, utan franska studenter som misslyckats får kanske gå om hela terminen/studieåret. För att uppnå en studentexamen måste man vidare passera ett slags slutprov i olika ämnen, ungefär så som tidigare var fallet i Sverige.

Under senare år har skillnaden mellan den rena yrkesutbildningen och den allmänna utbildningen blivit allt mindre i många länder, då man försöker plocka det bästa ur de båda modellerna. I Frankrike har detta lett till utvecklingen av en yrkesmässig utbildningsinriktning på universitetsnivå, som har expanderat rejält bara under 2000-talet. Allt fler hoppar också mellan generella och yrkesinriktade inriktningar, i synnerhet som de senare fortfarande har en ganska låg status på gymnasienivå.

### ***Det svenska utbildningssystemet***

Det svenska utbildningssystemet består av en obligatorisk grundskola över nio år (åldern 7-16). Denna följs av gymnasieskolan, som ger en teoretisk eller yrkesinriktad utbildning om tre år. Ungefär 90 % av alla elever som slutför grundskolan går vidare till gymnasiet (Bourdet m.fl. 2000 s. 98). 1994 reformerades den svenska gymnasieutbildningen till att bestå av 16 nationella program, som alla har gemensamt ett antal basämnen. Detta ska underlätta för omorientering och eventuell vidareutbildning. Yrkesutbildningarna innehåller en obligatorisk arbetsplatsutbildning som ska omfatta minst 15 veckor och ha en koppling till kursinnehållet. Undantag kan dock göras ifall man har svårigheter att hitta praktikplatser. År 2000 startade ett försöksprojekt kallat Lärande i arbetslivet (Myndigheten för skolutveckling 2004 s. 13). Syftet med det är att stärka samverkan mellan skola och arbetsliv, bland annat genom utökad praktik (minst 30 veckor). I praktiken är skillnaden stor mellan olika gymnasieprogram beträffande hur de uppfyller kravet på praktik. Enligt Skolverkets undersökning från 1997 varierade det från 88 % av eleverna inom omvårdnadsprogrammet, till 25 % inom elprogrammet (Skolverket 1998). En studie av Ulla Arnell Gustafsson (2000) visar att den arbetsplatsförlagda utbildningen hade en viss betydelse för möjligheten att få jobb efter avslutad skolgång. Extrajobb utanför skolan hade visserligen ännu större signifikans för sysselsättningen, men arbetsplatspraktiken bidrog till att deltagarna i högre utsträckning fick

jobb inom målyrket. Dessutom kan man anta att selektionsproblemen är mindre inom APU än på arbetsmarknaden i stort.

Inom det svenska gymnasiet är det mycket enkelt att byta mellan olika inriktningar eftersom grundkurserna är samma över alla program. Den svenska universitetsutbildningen är på sätt och vis konstruerad efter samma modell. Till skillnad från den franska är den parallellt uppbyggd och därför mindre selektiv.

### ***Det franska utbildningssystemet***

Man kan dela in det franska utbildningssystemet i tre nivåer, där den första täcker förskola och låg- och mellanstadium, den andra består av högstadie- och gymnasieutbildning (l'enseignement secondaire), och den tredje av utbildningen på universitet, Grandes Écoles, samt förberedande kurser för Grandes Écoles (l'enseignement supérieur). Gymnasiet kan utmyнна i en professionell examen, BEP eller CAP, som är direkt yrkesförberedande. Eleven kan också fortsätta för att ta en så kallad bac professionnel (studentexamen från yrkesförberedande program) eller gå över till de tekniska programmen för att förbereda en bac technologique. Det vanligaste är dock att man går en generell utbildning, där man väljer inriktning efter första året för ett flertal olika examina. En tredje väg är det tekniska gymnasiet, som leder till en bac technologique eller en Brevet de technicien supérieur. Det yrkesinriktade gymnasiet är till största delen skolbaserat, endast en liten grupp förbereder sig genom lärlingsutbildning (l'apprentissage). Denna grupp har dock växt under de senaste åren, förmodligen som en följd av ett ökande engagemang ifrån företagets sida (Müller m.fl. 2003). BEP bygger mer på en generell, traditionell skolutbildning, medan CAP oftare uppnås via apprentissage (Romani m.fl. 1999). Trots att man har många olika alternativ av yrkesutbildningar och på flera nivåer, finns det en tradition i Frankrike som premierar den teoretiska kunskapen över den praktiska. Det gör att yrkesutbildningen förblir ett andra- eller tredjehandsval för många studenter (Müller m.fl. 2003). Eftersom linjerna inom yrkesutbildningen och den generella utbildningen skiljer sig åt ganska mycket, är det fortfarande svårt att helt byta inriktning i det franska systemet.

Universitetsutbildningen är uppdelad i tre olika cykler. Den första cykeln består av två års studier och leder till en DEUG om man har en generell inriktning och till en BTS eller DUT om man har en yrkesinriktning. Inom BTS och DUT kan man välja att specialisera sig mot antingen den industriella sektorn eller tjänstesektorn. Den andra cykeln är på två eller tre års studier och leder till en licence (DEUG + ett år) eller till en maîtrise (licence + ett år). Man kan också förbereda sin examen inom IUFM för att bli lärare. På den tredje cykeln finns tre olika examina: DESS (yrkesinriktad högre examina), DEA (ämnesfördjupning, förberedande till doctorat) samt doctorat (doktorandtjänst).

Precis som i Sverige ökade utbildningsnivån betydligt i Frankrike under 90-talet. Man har också haft en ökning av den genomsnittliga studietiden, vilket delvis beror på att yrkesutbildningarna nu sker på högre nivåer och att specialiseringen sker senare. Men en ganska stor andel av högskolestudenterna i Frankrike kvalificerar sig endast till den första cykeln (Müller m.fl. 2003).

### III. INDIKATORER FÖR TRANSITIONSPROCESSEN

#### 1. Arbetslöshet

**Arbetslöshet kan definieras och mätas på olika sätt.** Lena Schröder beskriver (2000 s. 8-12) olika problem med arbetslöshetsmåten. Vanligtvis menar man den del av arbetskraften som saknar sysselsättning i förhållande till den totala *arbetskraften* (sysselsatta + arbetslösa), men i vissa fall relaterar man arbetslösheten till *befolkningen* istället<sup>5</sup>. Att jämföra med befolkningen har vissa fördelar särskilt i internationella jämförelser av ungdomsarbetslöshet, eftersom andelen studerande kan skilja sig åt betydande mellan olika länder. I Sverige räknas också deltagare i somliga av arbetsmarknadsåtgärderna som sysselsatta, vilket gör att vi skulle få en något högre arbetslöshet om dessa inkluderades i arbetslöshetstalen. Ett annat problem är att arbetslösheten endast mäter de som är i arbetskraften och aktivt söker jobb. Av detta skäl använder man sig allt oftare av ett mått över andelen *inaktiva*, vilka består av dem som varken studerar eller är sysselsatta. Nackdelen med det kan vara att värnpliktiga och ungdomar som tar ”sabbatsår” räknas med. Egentligen är inte något av arbetslöshetsmåten bra, då de inte ger någon information om hur länge individerna är arbetslösa. En hög arbetslöshet kan delvis bero på ett högt flöde mellan olika tillstånd på arbetsmarknaden, där den genomsnittliga perioden i arbetslöshet är kort. Fördelen med en kohortundersökning är att man får följa en generation under en viss tidsperiod, så att man kan göra en dynamisk analys av arbetslösheten och flödena ut och in i sysselsättning. Problemen med en bra definition av arbetslösheten kvarstår dock och den bästa lösningen är förmodligen att titta på olika mått för att se hur de skiljer sig åt i praktiken.

#### *Job search-teorier*

Job search-teorierna är viktiga när man analyserar ungdomsarbetslösheten. **De ser arbetslösheten som en sökprocess där man investerar i information om lönenivåer och tillgängliga jobb.** Den kostnad som man lägger ned på att söka jobb, förväntas man få igen genom att man hittar ett jobb med högre avkastning. Grundläggande antaganden är att det finns problem med imperfekt information, men att den arbetssökande individen känner till att det finns en lönespridning mellan företagen (Bosworth m.fl. 1996 s. 37). Reservationslönen påverkar längden på sökperioden. Den bestäms av marginalintäkten och marginalkostnaden av sökandet samt av individernas preferenser för olika typer av jobb och fritid.

Inom sökteorin ryms **job shopping-teorin**, som går ut på att ungdomarna prövar på olika jobb för att skaffa sig information om förhållandena på arbetsmarknaden (Schröder 1991 s. 6). Till skillnad från den vanliga modellen går de således inte arbetslösa under sökperioden, men hoppar istället runt mellan olika lågkvalificerade jobb.

Job search-teorierna är i mitt fall användbara för att analysera ungdomars beteende i transitionsprocessen. Ett högt arbetslöshetsunderstöd antas allmänt bidra till längre sökperioder, vilket kan bli kostsamt för samhället och i längden också för ungdomarna, vars reservationslöner kan trissas upp. Samtidigt implicerar teorin att man kanske inte ska ta alltför allvarligt på de arbetslöshetsperioder som oftast inträffar vid inträdet på arbetsmarknaden.

---

<sup>5</sup> Ytterligare en definition av arbetslöshet är ILO:s, där heltidsstuderande som söker arbete räknas som arbetslösa. I övriga definitioner räknas de som studenter.

Dessa kan till och med vara bra för att matcha rätt person med rätt jobb. Teorin är också intressant när man tittar på förhållandet mellan skolsystem och arbetsmarknadsetablering.

## 2. Visstidsanställningar och duala arbetsmarknader

Regleringar av exempelvis uppsägningar påverkar företagens *anpassningskostnader*<sup>6</sup>. Det kan leda till att företagen blir mer försiktiga med att anställa och att avskeda, vilket gör att sysselsättningen varierar mindre med konjunkturen. Det kan också bidra till en generellt högre arbetslöshet, även om det är svårt att bevisa påverkan på den genomsnittliga arbetslösheten (Edin m.fl. 1993). Möjligheten att använda tillfälliga anställningar kan lösa en del av problemen med anpassningskostnaderna. I synnerhet ger det företagen en större frihet att ändra sin personalstyrka i enlighet med efterfrågesvängningarna.

Ungdomar är en särskilt framträdande grupp bland dem som har tillfälliga anställningskontrakt. Arbetsgivare har svårare att bedöma deras kompetens och produktivitet när det saknas tidigare erfarenhet eller referenser. En tillfällig anställning kan i sådana fall vara ett bra sätt för individen att signalera sina kunskaper och att skaffa sig erfarenheter och kontakter (Jonsson m.fl. 2001). Nackdelen består i om anställningarna behåller sin tillfälliga karaktär, så att det skapas en klyfta mellan dem som har riktiga och dem som har tillfälliga jobb. Då kan man få en segmentering mellan primära och sekundära arbetsmarknader (se teori nedan). De fast anställda är etablerade på den primära arbetsmarknaden med trygg anställning, god lön och bra arbets kvalitet. På den sekundära marknaden verkar de tillfälligt anställda, som ofta ges mindre ansvarsfyllda uppgifter, har sämre lön och känner otrygghet<sup>7</sup>. Ungdomar tillhör i stor utsträckning den sekundära arbetsmarknaden enligt den duala arbetsmarknadsteorin, och detta är orsaken till att vi upplever en så hög ungdomsarbetslöshet. När efterfrågan i ekonomin förändras, kommer företagen att bemöta detta genom anpassningar på den sekundära arbetsmarknaden, som delvis har rollen av reservarbetskraft. Att ungdomar tillhör den sekundära arbetsmarknaden beror dels på att de ibland föredrar mer kortvariga jobb, dels på att de har mindre arbetslivserfarenhet och därmed har lägre produktivitet. Huvudfrågan är ifall ungdomarna har möjlighet att ta sig in på den primära arbetsmarknaden när de fått mer erfarenhet, eller ifall de är fast i okvalificerade jobb på den sekundära marknaden, vilka inte ger några direkta yrkeskunskaper. (Schröder 1991: 9).

Teorin om en dual arbetsmarknad är högst relevant när man studerar vilken typ av jobb som ungdomar får och hur anställningsformerna ser ut.

---

<sup>6</sup> Anpassningskostnaderna utgörs av de kostnader som följer av en förändring i personalstyrkan, t.ex. utplärnings- och uppsägningskostnader samt förlusten av kompetens.

<sup>7</sup> Se bl.a. Hans De Witte och Katharina Näswall (2003), en komparativ studie av duala arbetsmarknader.

## IV. KOHORTUNDERSÖKNINGAR

Jag har valt att använda mig utav kohortundersökningar. De består i det här fallet av att man följer sysselsättningsutvecklingen för en generation av nyexaminerade från olika utbildningsnivåer. Under tre år efter avslutad utbildning utför man en uppföljningsstudie av deras arbetsmarknadsstatus. Fördelen med denna typ av undersökning är att man tittar på en viss generation och dess inträde på arbetsmarknaden alternativt fortsatta studier. Man kan då lättare avgöra vilka svårigheter och fördelar som drabbar denna generation i övergångsperioden jämfört med tidigare eller senare årskullar. Om man gör ett urval baserat på åldersgrupp riskerar man att inkludera individer som befinner sig i helt olika faser av livet, trots att de tillhör samma åldersgrupp. När man studerar nyutexaminerade tittar man på hur de i avgörande skeden har valt mellan ytterligare utbildning eller etablering på arbetsmarknaden. Givet att vi antar att dessa individer är rationella, kan dessa val ge oss en hel del information om förutsättningarna som de möter.

De svenska kohortundersökningarna har genomförts av SCB på generation 1998/99 och generation 2000/01. I undersökningen av generation 1998/99, har man valt ett stickprov om 15 822 individer ur populationen av nyexaminerade från gymnasieskolan samt från högskolans grundutbildning och forskarutbildning. Urvalet från kohorten 2000/01 om 15 471 personer har gått till på liknande sätt, men man har inte studerat de forskningsutbildade. I båda fallen har bortfallet tyvärr varit stort, 40 procent för de yrkesförberedande gymnasieprogrammen, omkring 30 procent för de studieförberedande gymnasieprogrammen och cirka 25 procent för högskoleutbildningarna. Detta kan ha fått en snedvridande effekt eftersom bortfallet är störst inom grupperna med lägre utbildning. Till på köpet så är det sannolikt att de svarande är färre bland arbetslösa och inaktiva inom varje grupp, då dessa tillstånd kan upplevas som skambelagda. Man har dock försökt att kompensera för problemen genom att stratifiera urvalet. Undersökningarna har utförts via utskick av ett gemensamt frågeformulär (SCB, 2002).

De franska undersökningarna har gjorts av Céreq<sup>8</sup> på generationerna 1998 respektive 2001. De har fått en månatlig kalender att fylla i, för att sedan kunna svara på frågor telefonledes om den gångna perioden. Generation 98 ska studeras under en tidsperiod om 10 år där man tillfrågar 44 000 individer om deras arbetsmarknads- och livssituation. Jag använder mig av utvärderingen om deras första tre år efter examen. Undersökningen av generation 2001 är betydligt mindre till sin skala, med en uppföljningsperiod om tre år och 10 000 tillfrågade individer. Genom systemet med månadskalender har man ett longitudinellt tillvägagångssätt. Fördelen med det är att man kan göra en dynamisk analys samt att man får en mer detaljerad information om händelseutvecklingen. Av det följer att man också kan göra grupperingar av individerna utifrån andra variabler. Tyvärr hittar jag ingen statistik på bortfallet i de franska undersökningarna. Möjligen har bortfallet varit mindre än i de svenska undersökningarna eftersom de utförts via telefon.

När man analyserar en studie av en generation, bör man kanske ta hänsyn till de demografiska förhållandena för årskullen ifråga. En välkänd hypotes som behandlar detta problem är *Easterlinhypotesen*. Den säger att en stor årskull kommer att drabbas av större konkurrens på arbetsmarknaden, vilket gör att individerna löper högre risk att bli arbetslösa. Det leder samtidigt till att andelen studerande bör öka, eftersom individerna försöker förbättra

---

<sup>8</sup> Centre d'Études et de Recherches sur les Qualifications.

sin relativa position på arbetsmarknaden (Jonas Olofsson 2005 s. 161). Analysen bygger dock på antagandet att det finns små möjligheter till substitution mellan äldre och yngre arbetare och mellan olika utbildningskategorier. Somliga undersökningar tyder till exempel på att kohorteffekten på inkomsten är större för hög- än för lågutbildade, samt att dessa effekter har en tendens att avta med tiden (Ohlsson 1986 s. 120). Jag har inte närmare studerat storleken på årskullarna, då de såvitt jag vet inte utgjort någon större ”boom”. Därför kan man nog anta att den demografiska effekten har varit mer eller mindre obetydlig för deras inträde.

Det finns flera skillnader mellan de svenska respektive de franska undersökningarna, bland annat skiljer sig delvis syftet åt mellan undersökningarna. De franska studierna är uttalat inriktade mot transitionsperioden mellan skola och arbete, medan de svenska mer allmänt studerar ungdomars situation på arbetsmarknaden och i utbildningsfasen. Det yttrar sig i att man i SCB:s enkät inkluderar alla utexaminerade, oavsett om de träder ut på arbetsmarknaden eller ej. Från de studieförberedande programmen är det emellertid många som studerar vidare på högskola eller universitet, varför man riskerar att få ett negativt urval för de ungdomar som ger sig ut på arbetsmarknaden direkt. Det gäller i synnerhet för de franska undersökningarna, där man enbart inkluderar individer som nyligen trätt ut på arbetsmarknaden. Ett annat problem är att arbetslösheten för de studieförberedande gymnasieprogrammen förmodligen underskattas i den svenska undersökningen genom att man inkluderar den stora grupp som fortsatt att studera på högskolan. Det sker eftersom man inte beräknar arbetslösheten i arbetskraften utan i hela kohorten.

Beträffande statistiken så har man valt att i de svenska undersökningarna redovisa data för högskolestudier utifrån ämnes- och yrkesområde snarare än studienivå. Eftersom den franska högskoleutbildningen är sekventiellt uppbyggd så redovisas data för studienivån samt för de övergripande ämnesinriktningarna. Trots att man i båda fallen bara inkluderar de som uppnått en examen, så kan det vara svårt att göra jämförelser då examenssystemet ser så olika ut i länderna. I de svenska studierna redovisas inte heller statistik för ”icke-kvalificerade”, det vill säga de som inte uppnått någon examen. Eftersom denna grupp är mycket sårbar på arbetsmarknaden så skulle det vara intressant att jämföra hur länderna hanterar deras situation.

De publicerade franska studierna är mycket läsvänliga men statistiken är inte alltid lika fullödigt presenterad som i de svenska motsvarigheterna. Man får istället leta statistik på deras hemsida samt i flera mindre studier som baseras på kohortstudierna. På Céreqs hemsida finns emellertid bara statistiken för generation 98. Statistiken på hemsidan är uppdelad på kön, men det gäller inte för de resultat som publicerats i ”huvudvolymen” *Quand l'école est finie... Premiers pas dans la vie active de la Génération 98 (2001)*. Av den anledningen använder jag mig av variabeln kön i jämförelsen av generationerna 98 men inte 2001. Mått i den svenska undersökningen är ganska tydliga och enkla att bearbeta. Dessutom redovisar man konfidensintervallen, vilket är välbehövligt då skillnaden för exempelvis arbetslösheten mellan olika utbildningar inte alltid är statistiskt signifikant. För att undvika att stapla siffror på varandra kommer dock inte alla data och konfidensintervall att tas upp. Målet är att se till förhållandena i större drag och att visa de viktiga skillnaderna eller likheterna.

Vad som är positivt i den franska undersökningen är att man redovisar fler mått än i den svenska. Bland annat har man försökt att kartlägga olika *trajectoires*, ”yrkesvägar”, för de franska ungdomarna som gett sig ut på arbetsmarknaden. Det är ett mycket illustrativt sätt att redovisa för genomsnittliga övergångar och något som man saknar i de svenska kohortstudierna.

## V. BESKRIVNING OCH ANALYS AV KOHORTSTUDIER

### 1. Arbetslöshet

Arbetslösheten är ett av de största problemen för ungdomar som ger sig ut på arbetsmarknaden idag. Som en introduktion till detta avsnitt tänkte jag därför skildra några delar av debatten kring ungdomsarbetslöshet. Därefter följer en genomgång och en jämförelse av arbetslösheten i Sverige och Frankrike tre år efter att respektive kohort avslutat sin utbildning. Invandrarnas situation kommer också att granskas och avsnittet avslutas med en analys av tiden i arbetslöshet.

#### *Samhällsdebatten*

Den senaste tiden har det kommit täta rapporter om en alltmer utbredd arbetslöshet bland högutbildade. Oenigheten rör bland annat om kvalifikationskraven på arbetsmarknaden har höjts eller varit relativt oförändrade, samt hur väl kraven tillgodoses av dagens utbildning. Fortfarande är problemen med arbetslöshet främst ett problem för lågutbildade. I många länder har man därför satsat på utbildning som ett led i arbetslöshetsbekämpningen, med motivet att den hårda internationella konkurrensen samt strukturomvandlingen från industrisektor till kunskapsintensiv tjänstesektor, nödvändiggör en kompetenshöjning. Det ligger helt i enlighet med humankapitalteorins idé om att arbetslösheten främst är ett utbudsproblem (Murray m.fl. 2003 s. 26). I Sverige har kunskapssatsningen också influerats av jämlikhetspolitiska mål, som har till syfte att minska den sociala snedrekryteringen till högskolor och universitet ([www.regeringen.se](http://www.regeringen.se)). Satsningarna har ifrågasatts från flera håll, såväl politiska som akademiska. En del menar att samhällsvinsterna av det ökade humankapitalet är små och att konsekvenserna snarare blir att högutbildade konkurrerar om lågkvalificerade jobb, vilket i sin tur ytterligare drabbar den lågkvalificerade arbetskraften (se t.ex. screening-teorier).

En annan utbildningsfråga som på sistone varit i hetluften är den om yrkesutbildningar. Många debattörer från både höger och vänster (DN debatt 27/12 och 28/12 2005) vill se en kvalitetshöjning på yrkesutbildningarna samt ett ökat samarbete med näringslivet för den arbetsplatsförlagda utbildningen. Man pekar då på att en ganska stor grupp ungdomar inte går färdigt gymnasieskolan. Wanja Lundby-Wedin och Metta Fjellkner skriver på DN debatt (27/12 2005) att arbetsmarknadssituationen för många av de yrkesutbildade är relativt gynnsam, medan många högskoleutbildade däremot går en oviss framtid till mötes.

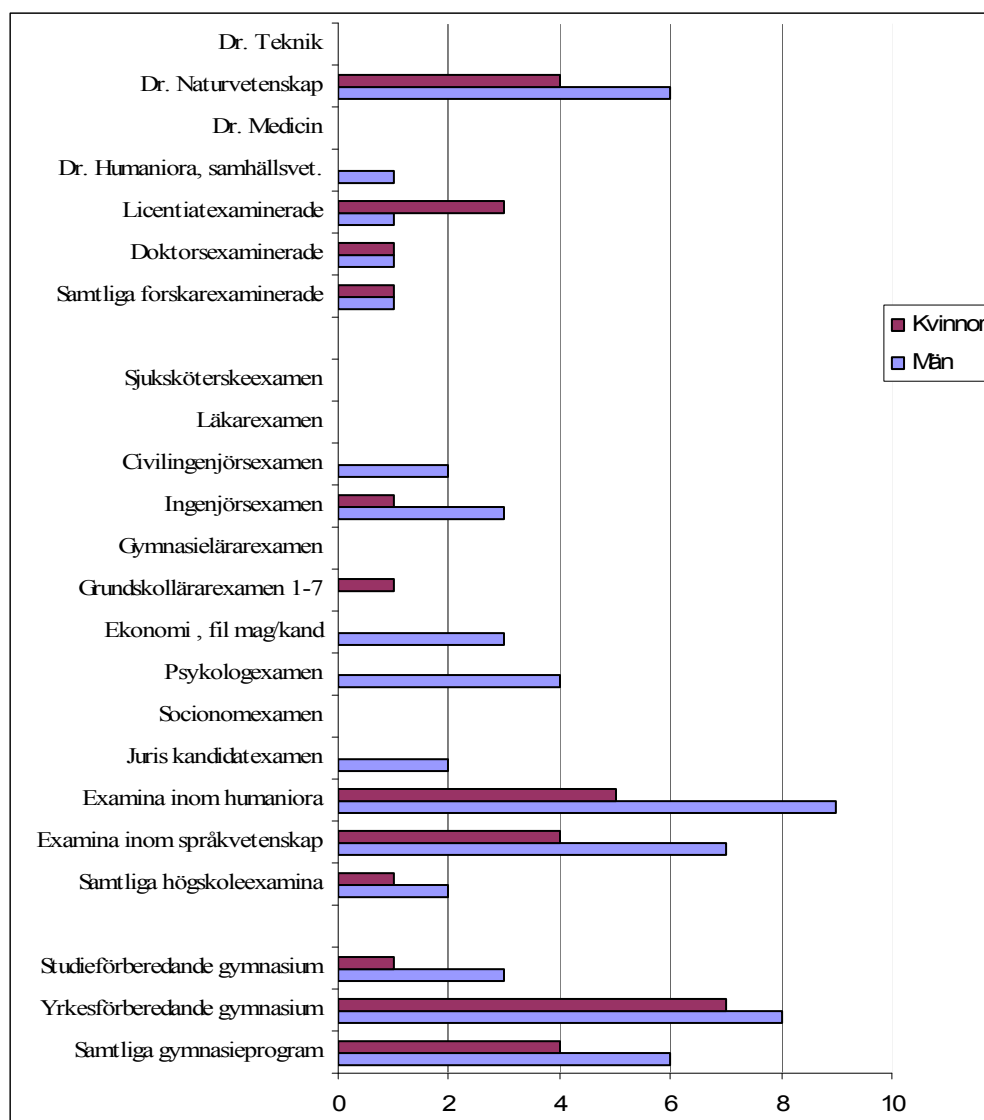
Debatten i Frankrike har rört liknande frågeställningar. Många menar att den franska yrkesutbildningen är alltför teoretisk och behöver knytas mer till arbetslivet. Således har olika former av samarbeten med näringslivet lanserats även här.

#### *Andel arbetslösa i den svenska kohorten vid undersökningsperiodens slut*

Med anledning av ovan nämnda debatter är det extra intressant att titta på arbetslöshetsstatistiken för ungdomar med olika utbildningsnivåer och -inriktningar. I diagram 3 och 4 redovisas andelen arbetslösa i kohorten 98 med avseende på utbildning och kön. Som tidigare nämnts inkluderas även studerande i den svenska kohorten, vilket medför vissa svårigheter när man jämför delar av statistiken, särskilt för ungdomar med studieförberedande gymnasieutbildning. En annan skillnad är att arbetslösheten i den svenska undersökningen

definieras som huvudsaklig syssla, medan det i den franska undersökningen har den sedvanliga definitionen, det vill säga mindre än en timmes arbete per vecka. Man kan tänka sig att ungdomar som jobbar ett fåtal timmar under en vecka, inte uppger sysselsättning som huvudsaklig syssla utan snarare ser sig som arbetslösa, medan de i den franska undersökningen skulle betecknas som sysselsatta.

**Diagram 3. Andel arbetslösa i kohorten 1998 i mars 2002, Sverige**



Källa: SCB, UF 86 SM 0201

Diagram 3 visar att några av de svenska högskoleutbildningarna har en arbetslöshet på närmare noll procent vid undersökningsperiodens slut (SCB 2002). Det är sjuksköterske- och läkarutbildningen, gymnasielärarna, socionomerna samt doktorsutbildningarna i medicin och teknik. 0 % betyder i sammanhanget att arbetslösheten är mindre än 0,5 %, snarare än att ingen rapporterade sig som arbetslös. Den grupp som är värst drabbad av arbetslöshet är de högskoleutbildade inom humaniora, vars arbetslöshet ligger på 9 % för männen och 5 % för kvinnorna, samt språkvetarna där andelen arbetslösa är 7 % och 4 %. För kvinnor inom humaniora ligger skillnaden i arbetslöshet gentemot jurister, socionomer, psykologer,



ekonomer, civilingenjörer och gymnasielärare utanför den statistiska felmarginalen.<sup>9</sup> För män med examen inom humaniora är arbetslösheten signifikant högre än för jurister, socionomer, grundskollärare och gymnasielärare. I övrigt ligger skillnaderna i arbetslöshet mellan olika högskoleutbildningar inom den statistiska felmarginalen. Man kan inte se något tydligt mönster mellan risken för arbetslöshet och högskolenivå, beroende på att statistiken inte visar utbildningens längd utan endast ämnesområde. Samma område, exempelvis ekonomi, kan ju rymma flera examina på olika nivåer.

Endast för de psykologutbildade var skillnaderna mellan män och kvinnors arbetslöshet signifikant. För flera av inriktningarna var arbetslösheten dock högre för män, bland ekonomer, psykologer och jurister var den i stort sett enbart ett problem för män. Den enda utbildning som upplevde en högre arbetslöshet för kvinnor var grundskollärarytutbildningen.

Beträffande utbildningen på doktorsnivå, är arbetslösheten generellt mycket låg. Det är endast inom naturvetenskap som problemet är mer närvarande där 6 % av männen och 4 % av kvinnorna är arbetslösa tre år efter avslutad utbildning. Emellertid är det svårt att dra några mer långtgående slutsatser av det, då konfidensintervallet sträcker sig från 0 % till 12 % (män) respektive 8 % (kvinnor). Bortfallet för forskarutbildningarna låg på 34 % men man har data från drygt 300 naturvetare med doktorsexamen. Eftersom det är en ganska liten grupp skulle man kunna tänka sig att individuellt särpräglade yrkesvägar kan få större utslag. Men detta gäller för i stort sett alla utbildningsgrupper i undersökningen och bör därför inte förklara variationen mellan utbildningarna. Inom inriktningarna samhällsvetenskap och humaniora var arbetslösheten ett manligt fenomen och inom medicin och teknik låg arbetslösheten nära noll. Anmärkningsvärt är att licentiatexaminerade kvinnor hade avsevärt svårare än män att få jobb. Däremot bland de doktorsexaminerade var denna risk generellt lika.

Inom gymnasieprogrammen är arbetslösheten betydligt högre inom yrkesutbildningarna än inom de studieförberedande programmen, 8 % av männen och 7 % av kvinnorna, mot 3 % respektive 1 % av dem med en studieförberedande studentexamen. Bland de yrkesutbildade är det vissa grupper som sticker ut med särskilt hög arbetslöshet: kvinnor från el-, fordons, samt industriprogrammet och män från byggprogrammet, hotell och restaurang och den estetiska linjen (SCB 2002 s. 19-20). För kvinnor inom byggprogrammet finns inga säkra uppgifter. Bland ungdomar med studieförberedande examen har kvinnor generellt något lägre arbetslöshet än män, i synnerhet för det samhällsvetenskapliga programmet med samhällsinriktning. Den skillnaden kan till stor del förklaras med att kvinnor studerar i betydligt högre utsträckning. Inom de naturvetenskapliga programmen studerade nästan 83 % av kvinnorna tre år efter avslutad gymnasieutbildning, för männen var siffran 66 %. Bland de samhällsvetenskapliga studenterna bedrev 56 % av kvinnorna och 44 % av männen studier våren 2002. Eftersom undersökningen inte bygger på registerdata och man har beräknat arbetslösheten utifrån hela kohorten istället för utifrån arbetskraften, borde man komma undan problemet med negativt urval från de studieförberedande programmen. Statistiken är utformad så att man får information både om andelen sysselsatta, arbetslösa och studerande. Samtidigt så innebär den metoden för att beräkna arbetslöshet att man kommer att få en underskattning av arbetslösheten i förhållande till den franska studien, där arbetslösheten beräknas utifrån arbetskraften (vilket är naturligt inte minst då studerande inte ingår i studien).

---

<sup>9</sup> Med 95 % konfidensintervall, vilket gäller för alla felmarginaler.

### *Arbetslösheten bland Génération 98 i mars 2001*

Siffrorna för arbetslösheten i den franska kohorten visas i diagram 4. Av statistiken kan man utläsa att arbetslösheten fortfarande är mycket hög för de okvalificerade<sup>10</sup> tre år efter avslutad utbildning, närmare 40 % för kvinnorna och 25 % för männen. Tyvärr finns det inga uppgifter om eventuella konfidensintervall i den franska studien, men eftersom den innehåller betydligt fler tillfrågade och bortfallet kan tänkas vara mindre på grund av urvalsmetoden (telefonintervjuer), bör siffrorna vara tillförlitliga. I den franska arbetslöshetsundersökningen kan man se ett tydligare avsmalnande mönster uppåt i utbildningshierarkin. Det beror delvis på det franska utbildningssystemets sekventiella utformning, så att det framför allt är de olika examensnivåerna som redovisas i diagrammet snarare än de olika ämnesinriktningarna.

Den gymnasiala yrkesutbildningen motsvaras i Frankrike utav CAP och BEP eller professionell student med industriell eller serviceinriktning. Skillnaden mellan de odiplomerade och de diplomerade med CAP/BEP är relativt stor, tio procentenheter för kvinnorna (30 % mot 20 % arbetslösa) och sex procentenheter för männen (15 % mot 9 %). För männen är arbetslösheten något större inom tjänstesektorn än inom industrisektorn, medan motsatsen gäller för kvinnorna. Vad beträffar studentexamen, har kvinnor utan diplom betydligt högre arbetslöshet, 18 %, än de som har uppnått examen, 9 %. För männen är denna skillnad inte lika uttalad, 9 % mot 5 % arbetslösa. Det gäller också för dem som har uppnått respektive inte har uppnått studentexamen plus två års studier (det vill säga DEUG och liknande), där kvinnors arbetslöshet varierar från 5 % till 12 %.

Man kan se ett par tydliga mönster i diagrammet över arbetslösheten i den franska kohorten. Det är 1) att kvinnor i betydligt högre utsträckning än män är drabbade av arbetslöshet, 2) att utbildning och diplom har större påverkan på kvinnors chans att nå sysselsättning än på mäns, 3) att skillnaderna mellan mäns och kvinnors arbetslöshet blir mindre ju högre utbildningsnivån är. Endast för två utbildningsinriktningar är andelen arbetslösa män fler, det är för de utbildade vid handelshögskolorna och för dem som har en DEUG. Följaktligen kan man inte förklara kvinnors högre arbetslöshet med skillnader i utbildningsnivå. Somliga menar att kvinnors ökade arbetsutbud kan förklara delar av skillnaden, då detta kan beskrivas som en utbudschock. Arbetsmarknadsdeltagandet för franska kvinnor i åldern 25-49 år ökade nämligen från 58,6 % 1975 till 81 % år 2004 (se diagram A1 i bilaga). För män minskade tvärtom arbetskraftsdeltagandet något, från 97 % till 94,3 %. I Sverige ökade arbetskraftsdeltagandet för kvinnor i åldern 25-44 år från 75 % år 1976 till 84 % år 2004, det vill säga att vi hade en mer blygsam ökning från en redan ganska hög nivå. Det finns flera olika faktorer bakom ökningen i arbetskraftsdeltagandet och orsaken till att skillnaderna mellan Sverige och Frankrike historiskt varit så stora kommer jag inte att undersöka närmare här.<sup>11</sup>

Det andra kännetecknet innebär att det finns ett större samband mellan kvinnors utbildning och chans till sysselsättning. En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara att kvinnor i högre utsträckning arbetar inom offentlig sektor, vars rekryteringar sker enligt formella och anonyma prov (concours). Därigenom läggs större tyngd vid individens

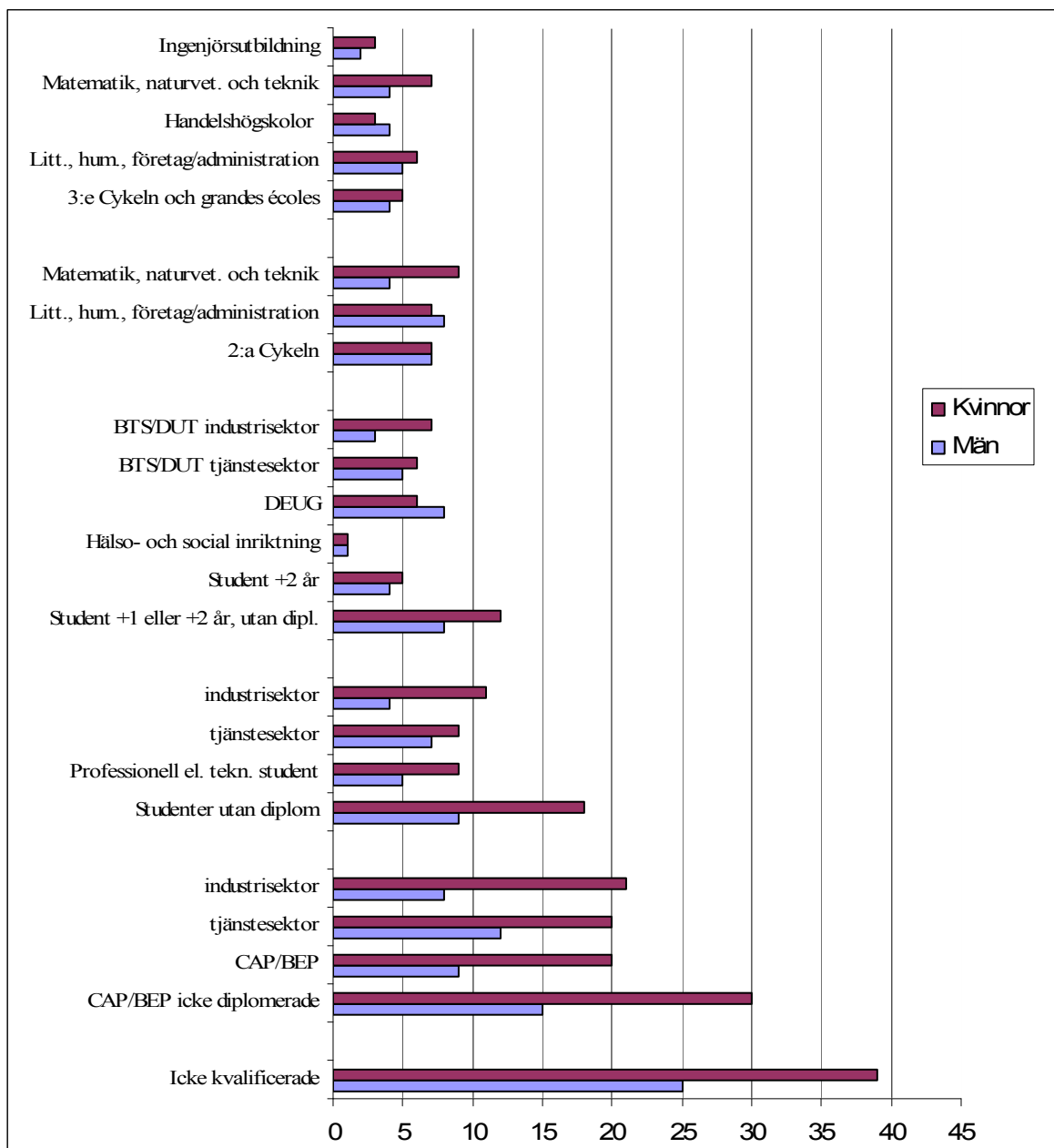
---

<sup>10</sup> Med okvalificerade menar man elever som gått förberedande kurser för apprentissage, elever från CIPPA och MOREA, som är program för utbildning delvis förlagd till arbetsplatsen, samt avhoppare från första året av CAP eller BEP. Jag kommer att använda termen okvalificerade eller icke kvalificerade.

<sup>11</sup> Olika faktorer som påverkar kvinnors sannolikhet att delta i arbetskraften undersöks bl.a. av Dominique Goux och Eric Maurin (1998). Mödrarnas anknytning till arbetsmarknaden, snarare än deras kvalifikationer, förefaller ha stor betydelse.

kvalifikationer (Goux m.fl. 1998). De formella kompetenskraven är förmodligen en av förklaringarna till att det sker en utjämning mellan mäns och kvinnors arbetslöshet på de högre utbildningsnivåerna, oavsett sektor.

**Diagram 4. Andel arbetslösa i Génération 1998 tre år efter avslutade studier. Frankrike**



Källa: Céreq, Enquête Génération 98

Om man tittar närmare på olika yrkesgrupper med högskoleutbildning, finner man att arbetslösheten för många av utbildningarna skiljer sig en hel del beroende av om individen tagit sitt diplom eller inte, ibland mellan tre och fyra procentenheter (Giret m.fl. 2002 s. 14). Inom licence och maîtrise samt för doktorer har diplommet dock marginell betydelse. De utbildade inom DEUG är mest drabbade av arbetslöshet, i vissa fall överstiger den till och med arbetslösheten för dem med professionell studentexamen. Jämfört med DEUG minskar arbetslösheten något om man uppnår en licence eller maîtrise (se tabell A2 i bilaga).

Branschspecifikt är arbetslösheten för DEUG, licence eller maîtrise högre inom områdena konst, psykologi, historia och geografi samt naturvetenskap. Mindre drabbade är mekanik/elektronik, medicin/farmakologi, kemi, företagsekonomi och matematik/fysik. De yrkesinriktade motsvarigheterna till DEUG, BTS och DUT, möter gynnsammare förutsättningar med en arbetslöshet på 4 % för de diplomerade. Bland dem som har uppnått diplommet DEA eller DESS ligger arbetslösheten på 7 % respektive 6 %, vilket alltså är högre än för BTS/DUT. Flest andel arbetslösa finns inom inriktningarna matematik/fysik/kemi och humaniora. Bättre går det för de diplomerade inom medicin/farmakologi, mekanik/elektronik och ekonomi/administration (Giret m.fl. 2002 s. 8, 11). Andelen arbetslösa med doktorsexamen når hela 20,3 % för humanistisk inriktning och 10,2 % för kemister, medan utbildade inom mekanik/elektronik/informatik endast möter en arbetslöshet på 1,6 %. Inom gruppen av doktorerade finns det alltså mycket stora skillnader i arbetslöshetsrisk mellan olika yrkeskategorier.

### *Jämförelse av arbetslöshetsnivån i Sverige och Frankrike*

När man jämför arbetslösheten i Sverige och Frankrike måste man först påpeka att arbetslösheten generellt ligger på något högre nivåer i Frankrike, såväl beträffande ungdomsarbetslösheten som beträffande den totala arbetslösheten. Om man tittar på yrkesutbildningarna, ligger arbetslösheten i Frankrike på 20 % för kvinnorna och runt 10 % för männen inom CAP/BEP och på ungefär hälften för dem med professionell student. I Sverige ligger arbetslösheten för de yrkesutbildade också kring 10 %, med ganska stora variationer beroende på program. Den stora skillnaden ligger därför i arbetslösheten för kvinnor, som relativt den svenska är mer än dubbelt så hög i Frankrike.

Det är inte helt enkelt att jämföra statistiken för de olika högskoleutbildningarna, men förhoppningen är att det ska ge en någorlunda god översikt. Humanisterna möter en hård tillvaro i Sverige med en arbetslöshet på 6 % totalt.<sup>12</sup> I den franska undersökningen (Giret m.fl. 2002) har studenterna från områdena litteraturvetenskap och franska en arbetslöshet på 7 %. Språkvetarna har en arbetslöshet på över 8 % i den franska kohorten, men i den svenska är arbetslösheten inte mer än 5 %. För psykologer, jurister och ekonomer är arbetslösheten i Sverige 1 %, vilket är betydligt lägre än arbetslösheten inom dessa områden i Frankrike. Franska psykologer har en hög arbetslöshet på cirka 12 %, andelen arbetslösa jurister och nationalekonomer är cirka 9 % respektive 8 % medan situationen är mer gynnsam för företagsekonomer, omkring 5 %.

Ingenjörer är den grupp som kanske har allra bäst förutsättningar på den franska arbetsmarknaden. Arbetslösheten är bara 2 % för män och 3 % för kvinnor. I Sverige motsvaras de franska ingenjörerna av civilingenjörer, vilka har en arbetslöshet på 2 % (män) respektive 0 % (kvinnor). Arbetslösheten för utbildade från tredje cykeln i Frankrike (DEA, DESS, doktorsexamen) är 5 % för kvinnor och 4 % för män. I Sverige är arbetslösheten för samtliga forskarexaminerade 1 % för både kvinnor och män.

Fram träder bilden av en arbetsmarknad som är mindre drabbad av arbetslöshet i Sverige än i Frankrike. De områden där skillnaderna är minst är humaniora och språkvetenskap. Inom flera utbildningar gäller att risken för arbetslöshet är ganska lika för männen i de båda länderna, men att det är mycket stora skillnader mellan kvinnorna, särskilt för de lägre utbildningarna. I Sverige är lågutbildade män i högre grad än kvinnor arbetslösa men

---

<sup>12</sup> All statistik i detta stycke gäller för kvinnor och män sammantaget, om inget annat framgår.

skillnaderna utjämnas sedan för de högre utbildningarna. I Frankrike är det tvärtom de lågutbildade kvinnorna som är mest drabbade. Beträffande de högre utbildningarna har svenska kvinnor i allmänhet en arbetslöshet på mindre än 1 %. I Frankrike överstiger kvinnors arbetslöshet 5 % för nästan samtliga inriktningar. Undantagen är hälso- och social inriktning, civilingenjörer och de som utbildats vid handelshögskolor. I både Sverige och Frankrike är det i allmänhet fler kvinnor som går vidare till högre utbildning. Skillnaden mellan länderna vad gäller kvinnors arbetslöshet torde alltså inte kunna hänföras till olikheter i utbildningsnivån.

I Frankrike har inte bara det kvinnliga arbetsutbudet ökat, relativt männen har man också ett högt utbud av *välutbildad* kvinnlig arbetskraft. Sett utifrån hypotesen att de franska kvinnornas ökade arbetsutbud ligger bakom deras högre arbetslöshetstal, skulle man kunna tänka sig att med fler högutbildade kvinnor, blir det fler som konkurrerar om de kvalificerade jobben (vilka även konkurrerar om de lågkvalificerade jobben med de lågutbildade). Det gör att deras situation på arbetsmarknaden är svårare än männens, vilka har ett sjunkande arbetsutbud och dessutom färre högutbildade. Hypotesen bygger dock på antagandet att kvinnor och män inte är substituerbara, det vill säga att kvinnor i huvudsak konkurrerar med andra kvinnor om jobben. Ett sådant scenario får man framförallt på könssegregerade arbetsmarknader, där kvinnors sysselsättning framför allt är koncentrerat till enstaka kvinnodominerade sektorer. Något som talar emot utbudsförklaringar är att arbetslösheten är väldigt låg inom ett kvinnodominerat område som hälso- och social inriktning. Inom BTS/DUT och CAP/BEP är skillnaden i arbetslöshet större inom den mansdominerade industriella inriktningen än inom tjänstesektorn, där kvinnorna är fler. Samtidigt behöver inte detta strida mot en förklaring om segregerade arbetsmarknader och låg substituerbarhet mellan män och kvinnor. Trots att andelen kvinnor inom vissa utbildningar är låg, så kan konkurrensen dem emellan vara hård om ett fåtal yrken där kvinnor "accepteras" och de könsbundna traditionerna är mindre utbredda. Man kan till exempel se att kvinnors arbetslöshet är betydligt högre bland de lågutbildade, trots att kvinnor i många fall utgör en minoritet inom dessa utbildningar. Det skulle i och för sig kunna ses som ett tecken på nedåtvriden konkurrens om jobben. Teorin om det ökade arbetsutbudet förefaller inte desto mindre mycket bristfällig, i vart fall när man analyserar skillnaden mellan män och kvinnor, men hypotesen om segregerade arbetsmarknader kan nog inte helt avskrivas.

En liknande förklaring erbjuds av teorin om duala arbetsmarknader. Enligt denna skulle man kunna tänka sig att kvinnor i högre grad tillhör den sekundära arbetsmarknaden och används lite som en reservarbetskraft. Denna hypotes stöds av det faktum att kvinnor oftare än män är visstidsanställda. Den huvudsakliga orsaken till detta borde inte vara att kvinnor föredrar kortvariga jobb, utan snarare att deras produktivitet upplevs som lägre av arbetsgivaren eller att kvinnor främst arbetar inom sektorer där visstidskontrakt är vanliga. Det kan vidare vara så att många av de lågkvalificerade jobben är fysiskt krävande, vilket gör att manlig arbetskraft föredras. Detta gäller inte i samma utsträckning för arbeten som kräver högre utbildning, varför skillnaderna beträffande arbetslöshet och typ av anställningskontrakt kan vara mindre inom dessa sektorer. Eftersom arbetslösheten för kvinnor i Sverige är lägre än för män, är dessa förklaringar inte så relevanta för det svenska fallet. Däremot kan det vara så att den kraftiga ökningen av det kvinnliga arbetsutbudet i Frankrike kan förklara en del av skillnaderna mellan Sverige och Frankrike beträffande kvinnors arbetslöshet. Det beror då förmodligen på att kvinnor i Sverige som grupp är mer etablerade på arbetsmarknaden än vad franska kvinnor är.

Enligt humankapitalteorin ses utbildning som en investering, varför avkastningen måste överstiga kostnaden för att en individ ska satsa på utbildning. Givet den högre arbetslösheten och otryggare arbetsmarknadssituationen för kvinnor kan det vid första anblicken tyckas märkligt att en större andel kvinnor än män är högt utbildade. Detta förklaras förmodligen bättre med signaleringsteorierna och hypotesen om överutbildning. Dessutom finns tecken på att utbildning spelar större roll för kvinnors än för mäns etablering på arbetsmarknaden.

Det är svårt att dra några slutsatser om huruvida det råder utbildningsinflation eller inte endast genom att titta på arbetslöshetsdata. Det man kan säga är att de universitetsutbildade från generation 98 är mindre drabbade av arbetslöshet än de gymnasieutbildade, särskilt inom yrkesutbildningarna. Därmed inte sagt att det inte kan finnas god anledning att vidareutveckla och att satsa på yrkesutbildningarna. Att arbetslösheten bland de avgångna eleverna är hög behöver på intet sätt betyda att kompetensen inte efterfrågas, utan kan bero på att programmen inte lär ut den kunskap som företagen söker (humankapitalteori) eller att utbildningarna har låg status och anses dra till sig elever med lägre kapacitet (signaleringsteorier).

### *Situationen för kohorten som avslutade sin utbildning år 2001*

Generationen som tog sin examen 2001 mötte på vissa sätt en svårare situation på arbetsmarknaden än generationen som gick ut 1998. Både i Sverige och i Frankrike var arbetslösheten något högre hos denna generation tre år senare, våren 2004.

**Tabell 1. Arbetslöshet i procent bland generation 2001 i mars 2004**

Frankrike	Män	Kvinnor	Sverige	Män	Kvinnor
Icke kvalificerade	35	51	<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	8	5
			<b>Yrkesförberedande gymnasium</b>	12	8
<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	29	35	<b>Studieförberedande gymnasium</b>	4	4
<b>CAP/BEP</b>	12	18			
			<b>Samtliga högskoleexamina</b>	5	3
<b>Studenter utan diplom</b>	19	21	Examina inom språkvetenskap	5	4
<b>Professionell el. tekn. student</b>	10	16	Examina inom humaniora	11	4
			Juris kandidatexamen	4	5
<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	18	19	Socionomexamen	3	2
<b>Student +2 år</b>	9	7	Psykologexamen	5	4
			Ekonomi, fil mag/kand	7	2
<b>2:a Cykeln</b>	11	9	Grundskolläraryrkesexamen 1-7	0	0
			Gymnasieläraryrkesexamen	4	1
<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>	8	12	Ingenjörsexamen	5	5
			Civilingenjörsexamen	4	2
			Läkarexamen	0	0
			Sjuksköterskeexamen	0	1

Källor: Céreq, Enquête Génération 2001 och SCB, UF 86 SM 0401

Den svenska studien visar att arbetslösheten har ökat eller ligger kvar på samma nivå för flertalet av utbildningarna. Undantag är kvinnliga lågstadielärare och humanister. Den enda statistiskt säkerställda ökningen är dock för kvinnliga jurister, som tidigare i stort sett inte varit drabbade av arbetslöshet. 2004 ligger deras arbetslöshet på hela 5 % och är därmed något högre än de manliga juristernas arbetslöshet, som uppgår till 4 %. Man kan inte se något

generellt mönster för hur arbetslösheten har drabbat kvinnor respektive män. För vissa yrken har kvinnornas arbetslöshet kommit ikapp männens, se jurister och ingenjörer, medan avståndet har ökat för andra, till exempel ekonomer, humanister och gymnasielärare. Yrken som fortfarande har låg eller ingen arbetslöshet är låg-, mellan- och högstadielärare, läkare och sjuksköterskor. Inom de yrkesförberedande gymnasieprogrammen har särskilt männen drabbats av högre arbetslöshet, så att klyftan mellan kvinnor och män har ökat. För de studieförberedande programmen gäller motsatsen. Kvinnornas arbetslöshet har där ökat från 1 till 4 % och är nu lika stor som männens. En av orsakerna till det kan vara att andelen högskolestuderande sjunkit kraftigt bland kvinnor från de studieförberedande programmen. 2001 uppgick andelen studerande kvinnor i denna grupp till 66 % jämfört med 57 % år 2004 (i generation 2001). Något fler ägnade sig visserligen åt ”andra studier” (ej komvux, där andelen studerande ej förändrats nämnvärt), men framför allt var det fler som gick direkt ut på arbetsmarknaden, antingen som sysselsatta eller arbetslösa. Både för män och kvinnor ökade andelen förvärvsarbetande från de studieförberedande programmen. För männen var minskningen bland andelen studerande dock relativt liten. Från de yrkesförberedande programmen var det tvärtom något fler som valde att fortsätta studera.

För den franska statistiken kan jag tyvärr inte kontrollera för statistiskt säkerställda förändringar. Man kan dock urskilja vissa trender mellan generationerna 1998 och 2001. Precis som på den svenska arbetsmarknaden var förhållandena svårare 2004 än 2001. De som framförallt drabbades var dock männen, vars arbetslöshet steg från 9 till 16 %. Det betyder att det skedde en utjämning mellan kvinnor och män, då kvinnornas arbetslöshet endast ökade från 13 till 16 %. För kvinnor med en examen CAP/BEP minskade arbetslösheten till och med från 20 till 18 %. Kvinnor med examen från andra cykeln hade dessutom lägre arbetslöshet än män, 9 % jämfört med 11 %. Endast för okvalificerade och för examinerade från tredje cykeln ökade kvinnornas arbetslöshet relativt männens. Förklaringen till kvinnornas upphämtning kan enligt somliga hittas i deras studienivå – nära hälften av kvinnorna har en högskoleutbildning, samt i att de oftare är inriktade mot tjänstesektorn, vilken drabbats mindre av nedgången (Céreq 2004 s. 64). Andelen kvinnor med utbildning från tredje cykeln ökade under perioden, men bland övriga högskoleutbildade i undersökningen var kvinnorna något färre än i föregående generation. Det är enligt min mening inte helt klart varför detta skulle bidra till en utjämning av skillnaderna i arbetslöshet mellan kvinnor och män. Förklaringen om inriktning mot tjänstesektorn förefaller mer trolig.

De som drabbades värst av den ekonomiska nedgången var de lågutbildade. Huruvida detta beror på att det framförallt var lågkvalificerade jobb som avvecklades eller på att konkurrensen om jobben ökade uppifrån är omöjligt att utläsa av ovan data. Bland de okvalificerade kvinnorna var mer än hälften arbetslösa (51 %) medan männens arbetslöshet steg med tio procentenheter till 35 %. De som inte lyckats uppnå en CAP/BEP var lika hårt drabbade av arbetslöshet, medan de diplomerade med CAP/BEP klarade lågkonjunkturen ganska väl. Det viktigaste för att nå framgång på arbetsmarknaden förefaller fortfarande vara att ha en examen, även om den är på en lägre nivå. Man kan exempelvis se att de diplomerade med en CAP/BEP eller en bac professionnel/technologique har en lägre arbetslöshet än de som inte uppnått en bac + 1 eller + 2 år. Denna skillnad är dock mindre uttalad för kvinnorna, med undantag för att en examen CAP/BEP dramatiskt minskar risken för arbetslöshet jämfört med de odiplomerade med CAP/BEP eller de okvalificerade. För män med examen ligger arbetslösheten som regel kring 10 %, medan den varierar mer för kvinnorna och uppgår till hela 18 % för kvinnor med en CAP/BEP.

Trots att de högutbildade generellt har en lägre arbetslöshet har inte heller de gått obemärkta genom den ekonomiska nedgången. Tvärtom så ökade arbetslösheten markant för många utbildningar, mer än fördubblades i vissa fall. Särskilt de högutbildade männen fick stryka på foten, med undantag för den tredje cykeln (här ökade arbetslösheten rejält för båda könen men något mer för kvinnorna). Det innebär att arbetslösheten för män är ungefär lika stor om man har en CAP/BEP eller en högskoleexamen. Det gäller inte för kvinnor, där skillnaderna fortfarande är stora mellan högre och lägre utbildningar (däremot verkar inte diplomet i sig göra så stor skillnad för kvinnor).

### ***Invandrare på arbetsmarknaden***

Inte bara utbildning påverkar möjligheterna att hitta sysselsättning. Ens sociala och etniska bakgrund kan också ha stort inflytande. För ungdomar med utländsk bakgrund kan bristande kunskaper i språk och kultur ha betydelse, men många undersökningar tyder också på att diskriminering förekommer. Enligt Beckers teori om *taste for discrimination* kan denna vara tredelad; den kan grunda sig i arbetsgivarens fördomar, men också i andra anställdas eller i företagets kunder (Borjas 2005 s. 358-359).<sup>13</sup> Statistisk diskriminering innebär istället att arbetsgivaren uppfattar en grupp som i genomsnitt mindre produktiv än en annan (vilket kan vara korrekt), varför denne behandlar alla medlemmar ur gruppen som mindre produktiva. Orsaken till det är att anställningsförfarandet präglas av ofullständig information om individens produktivitet, så att arbetsgivaren istället använder den information som finns om gruppen. Om invandrare blir eller uppfattar sig som diskriminerade så kan detta dessutom resultera i att de satsar mindre på utbildning och släpar efter kunskapsmässigt. Det är mycket svårt att uppskatta hur stort problemet med diskriminering är, då det är omöjligt att kontrollera för egenskaper som rör produktiviteten. Därför är oenigheten stor bland forskare om hur utbredd diskrimineringen är i verkligheten. Dessutom har det tidigare varit, och är väl delvis fortfarande, kontroversiellt att dela upp statistik på etnicitet eller ursprung.

I SCB:s kohortstudie från 1998 finns inga uppgifter om invandrarnas inträde på arbetsmarknaden utan istället har jag använt data från en ESO-rapport (Arai m.fl. 2000) där man följer ett antal ungdomar som gått ut grundskolan år 1988. Visserligen är studien inte helt aktuell och arbetsmarknadssituationen för invandrare kan mycket väl ha förbättrats sedan nittioalet, men den har fördelen av att vara en kohortstudie och lämpar sig därför bättre för jämförelse med det övriga materialet. Data gäller för perioden 1988-1999 och beskriver den sammanlagda tiden i arbetslöshet enligt uppdelningen: aldrig varit arbetslös, arbetslös mindre än 13 månader, arbetslös längre än 13 månader. Tabell 2 visar att andelen som aldrig varit arbetslös är ungefär lika stor för invandrare som anlänt efter skolstart som för "helsvenskar". Födda i Sverige med en svensk förälder är den grupp som oftast är arbetslösa i mindre än ett år. Däremot är andelen långtidsarbetslösa betydligt fler bland invandrare än bland dem som har en eller två svenska föräldrar. Om man studerar arbetsmarknadsstatus sju år efter avslutad grundskola så är betydligt fler invandrare arbetslösa. Dessutom är risken att drabbas av arbetslöshet dubbelt så stor för invandrare vars föräldrar båda är födda utanför Europa jämfört med övriga invandrare med utländska föräldrar (ibid. s. 56-60). Författarna till rapporten menar att deras ökade risk att drabbas av arbetslöshet endast till viss del kan förklaras med skillnader i utbildning, betyg och socioekonomisk status. De menar därför att diskriminering

---

<sup>13</sup> Teorin går ut på att det finns en diskrimineringskoefficient (som inte har med produktivitet att göra), vilken påverkar lönekostnaden eller priset på produkten/tjänsten.



är en stor orsak till skillnaderna. Även när man kontrollerar för så kallat Sverigespecifikt humankapital så blir slutsatsen densamma (Schröder m.fl. 1998 s. 598). Risken att drabbas av arbetslöshet är 30 % högre om man har minst en förälder som är invandrare, och 50 % högre om man invandrat före skolstart.

**Tabell 2. Invandrades arbetslöshet i Sverige under perioden 1988-1999**

Sverige 1988-1999	Invandrat efter skolstart	Invandrat före skolstart	Född i Sverige, utländska föräldrar	Född i Sverige, en svensk förälder	Helsvensk bakgrund
Aldrig varit arbetslös	40,2	34,9	36,5	31,9	39,0
Arbetslös < 13 mån	41,7	44,5	46,4	57,5	51,2
Arbetslös > 13 mån	18,1	20,6	17,1	10,6	9,8

Källa: Finansdepartementet, Ds 2000:47 s. 50

**Tabell 3. Invandrades arbetslöshet i Génération 98 tre år efter avslutad utbildning**

Frankrike 2001	Med pappa från Sydeuropa	Med pappa från Nordafrika	Med pappa från Frankrike
Män	7,7	19,1	7,4
Kvinnor	10,5	23,8	11,0

Källa: Céreq, Enquête Génération 98

Med hjälp av data från Céreqs kohortstudie över generationen 98 har Frédéric Lainé och Mahrez Okba studerat invandrades situation på arbetsmarknaden i Frankrike utifrån grupperna: med pappa från Sydeuropa,<sup>14</sup> med pappa från Nordafrika,<sup>15</sup> med pappa från Frankrike. De största invandrargrupperna i Frankrike kommer från andra sydeuropeiska länder eller från Nordafrika varför det varit naturligt att välja dessa grupper. Att man har valt fadern motiveras med att han är bärare av det sociala och kulturella ursprunget och att familjer med fransk far och invandrad mor skiljer sig ganska mycket från familjer med fransk mor och invandrad far (2005 s. 6). Av tabell 3 framgår att arbetslösheten i april 2001 var i stort sett samma för män med en pappa från Sydeuropa som för män med en fransk pappa, runt 7,5 %. Även för kvinnorna var arbetslösheten inom dessa grupper lika stor, drygt 10 %. Jämför man däremot med män och kvinnor från Maghreb, så var deras arbetslöshet mer än dubbelt så stor, 19,1 % (män) och 23,8 % (kvinnor). Det kan delvis förklaras av att de ofta lyckas sämre i skolan, 42 % av männen och 27 % av kvinnorna med pappa från Maghreb slutar skolan utan diplom (ibid. s. 19). I undersökningen tillfrågas samtidigt ungdomarna om de känner sig diskriminerade och en ganska stor del av nordafrikanerna svarar jakande på den frågan (ibid. s. 34-35).

Det är svårt att göra jämförelser länderna emellan beträffande invandrarnas etablering på arbetsmarknaden, i synnerhet som undersökningarna är så olika. Den franska undersökningen har fördelen att vara uppdelad på europeiska och utomeuropeiska invandrare, då det uppenbart finns stora skillnader mellan dessa grupper. I den svenska undersökningen redovisas å andra sidan arbetslöshetsperiodens längd för de olika grupperna samt vid vilken tidpunkt som de invandrat. Klart är i alla fall att första och andra generationens invandrare har betydligt

<sup>14</sup> Med Sydeuropa menas i det här fallet Italien, Spanien och Portugal. De utgör ca 4 % av Génération 98.

<sup>15</sup> Marocko, Algeriet eller Tunisien, det så kallade Maghreb. Utgör ca 6 % av Génération 98.

svårare att etablera sig på arbetsmarknaden än de med svensk respektive fransk bakgrund. I båda länderna förefaller de också att sluta skolan tidigare och att ha fler avhopp från gymnasiet. Man kan ställa sig frågan om skolsystemen i Frankrike och Sverige med relativt teoretiska och generella utbildningar påverkar invandrades möjligheter att genomföra en utbildning eller om problemet främst är av annan karaktär. Fördelen med mer renodlade yrkesutbildningar eller lärlingsutbildningar av det slag som finns i Tyskland kan vara att de inte kräver samma kunskaper i språk och kultur/samhälle. Man brukar anta att färre hoppar av gymnasiet där dessa möjligheter finns. Samtidigt är det svårt att dra några slutsatser om huruvida den teoretiska skolan försämrar möjligheterna för invandrare, inte minst då det sällan finns entydiga uppgifter om hur bra eller dåligt de klarar sig i förhållande till svenskar/fransmän. Det förefaller finnas ett stort samband mellan invandrades framgång i skolan och föräldrarnas arbetsmarknadsstatus (Arai m.fl. 2000 s. 47, Lainé m.fl. 2005 s. 22). Det skulle kunna förklaras som en ”motivationseffekt” att fortsätta studera från föräldrar som har jobb. Det skulle också kunna vara en följd av segregering på arbets- och bostadsmarknaden, där invandrare hamnar i områden med hög arbetslöshet och sämre skolor. I Frankrike inrättade man ZEP (zones d’éducation prioritaire) under 80-talet för att ge extra medel åt skolor i så kallade problemområden. Resultatet har inte varit enbart positivt, en del menar att det snarare har ökat utsattheten. Genom att peka ut vissa områden och skolor som problemfyllda har man kanske fått ännu svårare att locka till sig kompetenta lärare och det är förmodligen svårare för elever som gått i dessa skolor att få jobb då det skickar negativa signaler till arbetsgivaren. I Sverige har man ett system som inte direkt motsvarar det franska men ändå rymmer extra satsningar på problemtungda skolor. Min egen uppfattning är att man här många gånger har lyckats bättre med att vända den negativa trenden, exempelvis i Rinkeby.

I SCB:s undersökning av generationen 2001 har man inkluderat data över invandrades arbetslöshet. Av den framgår att betydligt fler bland de utlandsfödda med gymnasieexamen var arbetslösa tre år efter avslutad utbildning än bland de svenskfödda med gymnasieexamen. 13 % av männen var arbetslösa och 9 % av kvinnorna, vilket kan jämföras med 8 % av de svenskfödda männen med gymnasieutbildning och 5 % av kvinnorna. För de högskoleexaminerade fanns det ingen skillnad mellan svenska och utlandsfödda kvinnor, båda hade en arbetslöshet på 3 %. Däremot var det stora skillnader mellan utlandsfödda och svenska män, där de senare hade en arbetslöshet på 4 % och de förra på 12 %. Eftersom det inte finns någon ytterligare information om deltagarna i undersökningen är det svårt att veta vad denna skillnad beror på. Man kan dock se att av de högskoleutbildade invandrarna finns det dubbelt så många kvinnor som män i undersökningen, som för övrigt rymmer få med invandrarkvinnorna i större utsträckning än männen skaffar sig en högre utbildning är det möjligt att de är mer etablerade och ”kända” på arbetsmarknaden och kanske därför diskrimineras i en lägre utsträckning.

Det finns inga uppgifter om invandrades arbetsmarknadssituation i den franska kohorten 2001, men däremot har man publicerat deltagarnas subjektiva uppfattning om de blir diskriminerade eller inte. Fler kvinnor än män upplever sig diskriminerade och betydligt fler av dem som har minst en utlandsfödd förälder. 32 % av ungdomarna med nordafrikanskt ursprung upplever sig diskriminerade och 27 % av ungdomarna med afrikanskt ursprung (l’Afrique noir). Bland ungdomar med helfransk bakgrund känner sig endast 9 % diskriminerade och för övriga etniciteter ligger siffran på omkring 15 %. Detta torde kunna

spegla de verkliga förhållandena ganska väl med tanke på skillnaderna i arbetslöshet bland ungdomarna som gick ut 98.

### *Tiden i arbetslöshet*

Hittills har vi studerat arbetslösheten för kohorterna vid undersökningsperiodernas *slut*. Minst lika intressant är det att granska hur deras sysselsättningsstatus utvecklats *under* perioden som undersökts. I tabell 4 och 5 visas hur stor andel som någon gång varit arbetslös under perioden 1998-2001 efter uppnådd (eller inte) examen samt det genomsnittliga antalet månader som arbetslös.

**Tabell 4. Arbetslösheten i Génération 98 under de tre första åren på arbetsmarknaden**

Frankrike	Andel som ngn gång varit arbetslös		Genomsnittligt antal mån som arbetslös	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Utan studentexamen	45,1	62,4	12,2	14,9
Studentexamen	36,5	50,6	7,8	9,6
Student + 2 år	38,3	45,6	6,3	6,7
2:a Cykeln	38,9	39,9	8,4	8,7
3:e Cykeln/ Grandes Écoles	33,9	51,2	6,5	7,7

Källa: Céreq, Enquête Génération 98

**Tabell 5. Arbetslösheten i generationen 98 under de tre första åren på arbetsmarknaden**

Sverige	Andel som ngn gång varit arbetslös		Genomsnittligt antal mån som arbetslös	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Samtliga gymnasieprogram	44	43	5,4	5,0
Yrkesförberedande program	47	55	5,9	5,2
Studieförberedande program	41	34	5,0	4,7
Samtliga högskoleexamina	22	22	5,4	4,3
Samtliga forskarexaminerade	18	22	5,8	6,7

Källa: SCB, UF 86 SM 0201

En relativt stor andel av ungdomarna från kohorten 98 går arbetslösa vid något tillfälle efter inträdet på arbetsmarknaden. Den franska undersökningen (Nauze-Fichet m.fl. 2004 s. 7) visar att bland kvinnor utan studentexamen har fler än 60 % upplevt arbetslöshet och bland männen drygt 45 %. För franska män som tagit studentexamen eller mer ligger arbetslösheten omkring 35 %. För kvinnorna blir situationen betydligt bättre ju högre utbildning man har, med undantag för utbildade från tredje cykeln där kvinnor återigen upplever högre arbetslöshet. Detta överensstämmer med tidigare data som analyserats (se tabell 1). I Sverige (SCB, 2002) är andelen som upplevt arbetslöshet störst för ungdomar från de yrkesförberedande programmen, där särskilt kvinnor är drabbade. Inom de studieförberedande programmen är situationen den omvända då fler män gått arbetslösa vid något tillfälle. Risken för arbetslöshet minskar avsevärt om man uppnår en högskoleexamen. Endast omkring 20 % av de högskole- och forskarutbildade uppger att de gått arbetslösa vid något tillfälle.

Fransmän och fransyskor utan studentexamen drabbas i hög grad av långtidsarbetslöshet. Den genomsnittliga arbetslöshetsperioden för denna grupp är över ett år. Bland män som tar studentexamen eller högre så ligger den genomsnittliga arbetslösheten på mellan sex och åtta

månader och bland kvinnor något längre, 8-10 månader med undantag av utbildade från student +2 år. Svenska ungdomar har i genomsnitt en arbetslöshet på omkring fem månader. Män från yrkesförberedande program samt de forskarutbildade sticker ut med en något längre arbetslöshet, bland forskarutbildade kvinnor är den nära sju månader.

Vid en jämförelse länderna emellan kan man se att andelen gymnasieutbildade som någon gång varit arbetslös är högre bland svenska än franska män, men lägre för svenska kvinnor jämfört med fransyskor. Bland de högskoleutbildade har betydligt färre svenskar drabbats av arbetslöshet och skillnaden är stor, mer än 20 procentenheter för kvinnornas del. Vidare så är det genomsnittliga antalet månader i arbetslöshet är längre i Frankrike än i Sverige. Svenskar med gymnasieexamen är i genomsnitt arbetslösa i omkring fem månader medan franska gymnasister går arbetslösa i 7,8 (män) respektive 9,6 (kvinnor) månader. En orsak till skillnaden kan vara aktivitetsgarantin i Sverige som bidrar till att gymnasisternas arbetslöshetsperiod inte är så mycket längre än de högskoleutbildades. I den franska undersökningen är skillnaderna något större mellan de olika utbildningarna men ändå förhållandevis små. Det skulle möjligen kunna ge stöd för job search- modellen i så mån att man oavsett utbildning väljer att söka jobb under en viss period för att informera sig om utbudet och hitta ett så bra jobb som möjligt. Den kritiska period då kostnaderna för sökandet närmar sig vinsterna kan vara relativt lika för utbildningarna genom att en längre tid i arbetslöshet kan leda till att man förlorar i konkurrenskraft.

I den svenska undersökningen finns inga uppgifter om andelen långtidsarbetslösa, trots att det är viktigt att undersöka hur utbredd fenomenet är. Långtidsarbetslöshet kan nämligen leda till både kunskapsförluster och utanförskap. Den franska studien över 98-generationen (Cereq 2002 s. 29) visar att andelen som går långtidsarbetslösa<sup>16</sup> innan de får sitt första arbete är 20 %. Av de okvalificerade går hela 45 % arbetslösa i mer än ett år och av dem som inte uppnått en CAP/BEP 34 %. För dem som har en studentexamen eller högre är andelen långtidsarbetslösa färre än 20 %. Endast 3 % av de arbetslösa i den franska studien gör ingenting åt sin situation. De flesta skriver in sig på arbetsförmedlingen ANPE och söker aktivt arbete. I generationen 2001 var något färre långtidsarbetslösa, 15 %. Störst var minskningen för de utbildade inom CAP/BEP.

Tyvärr finns det inga data på den genomsnittliga tiden i arbetslöshet samt på andelen som någon gång varit arbetslös i den svenska studien av generation 2001. Jag har dock hittat en del i den franska undersökningen, till exempel andel av den totala tiden som spenderats i arbetslöshet. Om man jämför de franska generationerna 1998 och 2001 kan man se att läget inte förändrats nämnvärt (Marchal m.fl. 2004 s. 5). Något förvånande (med tanke på resultaten tidigare) så har generationen 2001 spenderat mer tid i sysselsättning än 98-orna, 83 % mot 77 % av tiden. Följaktligen utgör deras tid i arbetslöshet eller inaktivitet en mindre del av den totala perioden än för den föregående generationen. När arbetslöshetsutvecklingen skildras grafiskt månad för månad för båda generationerna, kan man se att generation 98 hade en högre arbetslöshet under det första året, det skilde drygt 10 procentenheter vid inträdet på arbetsmarknaden (ibid. s. 2). Skillnaden jämnades sedan ut och efter ett år sjönk arbetslösheten för 98-orna under nivån för 2001-orna. Vid slutet av undersökningsperioderna (mars 2001 respektive 2004) hade generation 98 en arbetslöshet på 10,9 % och generation 2001 en arbetslöshet som låg på 16,6 %. Även andelen ungdomar som aldrig arbetat hade sjunkit, från 6 % till 5 % (det är dock stora skillnader mellan olika utbildningar).

---

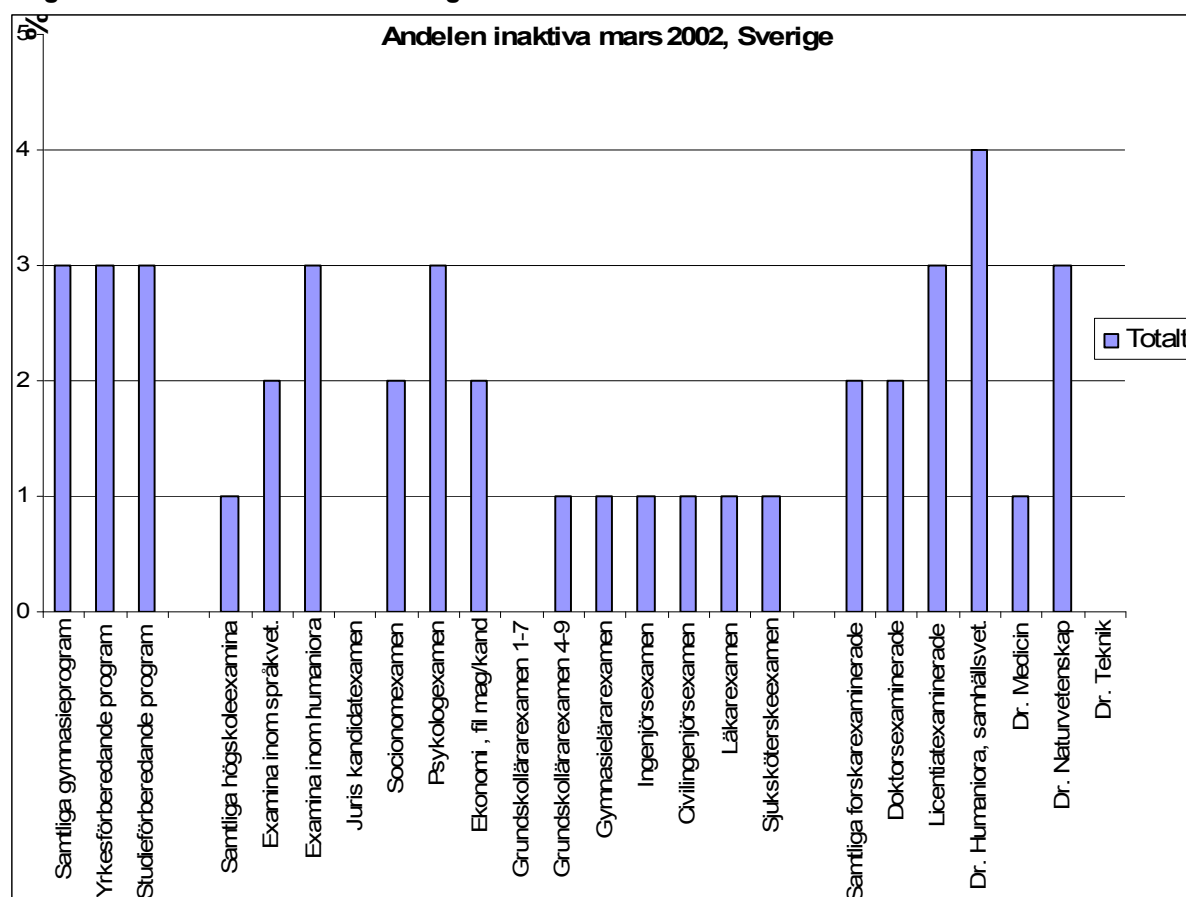
<sup>16</sup> Arbetslösa under längre än tolv månader.

Om man sammanfattar resultaten så har utbildningsnivån stor betydelse för risken att någon gång drabbas av arbetslöshet i Sverige. Från gymnasiet är det nästan 20 procentenheter fler av de nyutexaminerade som upplever arbetslöshet än från högskolan. I Frankrike är skillnaden inte lika stor mellan utbildningsnivåerna. Franska ungdomar är över lag arbetslösa under en betydligt längre period än svenska och det gäller på alla nivåer. Den tidigare slutsatsen att franska kvinnor är hårt drabbade av arbetslöshet kvarstår.

## 2. Inaktivitet

Andelen inaktiva beskriver den del av befolkningen som varken deltar i arbetskraften eller studerar. Syftet med måttet är att fånga de arbetslösa som inte söker arbete och därför inte ingår i arbetskraften. Ofta består inaktivitetsmättet också av värnpliktiga, föräldralediga och individer som tagit sabbatsår, då det kan vara svårt att få fram mer detaljerade uppgifter om orsaker till frånvaron. Det leder i sin tur till att det kan vara stor variation mellan olika data över inaktiviteten, vilket bidrar till osäkerhet i tolkningen. Man bör därför vara varsam när man handskas med statistik över andelen inaktiva (Olofsson 2003 s. 50f.).

Diagram 5. Andelen inaktiva i Sverige 2002



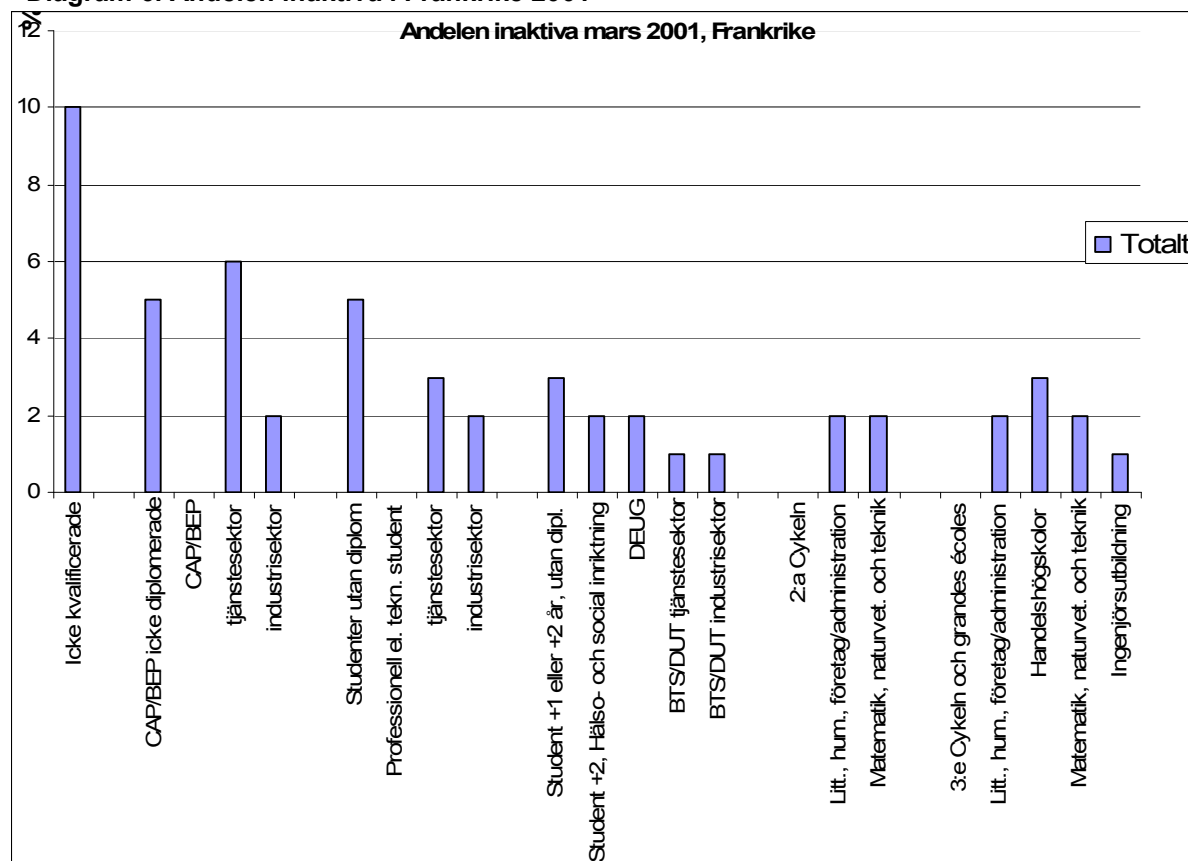
Källa: SCB, UF 86 SM 0201

I SCB:s kohortundersökning av de utexaminerade från 1998 finns ett mått på andelen inaktiva i mars 2002 under beteckningen "annat" (på frågan om huvudsaklig sysselsättning). Här ingår även värnpliktiga, men dessa utgör förmodligen inte någon större grupp. För de

högskoleutbildade har man kontrollerat för föräldraledighet (förmodligen är de föräldralediga gymnasisterna så få att man uteslutit det alternativet för de avgångna gymnasieeleverna). Diagram 5 ger vid handen att de inaktiva är flest bland dem som bara har gymnasieutbildning, omkring 3 %. En del av denna inaktivitet kan betecknas som naturlig då många inte riktigt vet vad de ska göra efter studenten och då det är vanligt att man tar en paus för att resa och liknande. Detta borde dock inte vara något större fenomen tre år efter utgången. Bland de högskoleutbildade är inaktiviteten något lägre generellt, men både humanister och psykologer har en inaktivitet om 3 %. Andelen inaktiva är förvånansvärt hög bland de forskarexaminerade, särskilt hos humanister och samhällsvetare.

Tyvärr redovisas inga uppgifter om de bakomliggande orsakerna till inaktiviteten i den svenska kohortstudien. I en tidigare svensk studie (Ds 2002:30) så uppskattar man andelen latent arbetslösa<sup>17</sup> till ca 10 % av dem som stod utanför arbetskraften år 2001 (ibid. s. 24) och deras andel är tilltagande. Nästan 40 % av de latent arbetssökande är ungdomar i gymnasieåldern och många är studenter som väntar på ett bättre konjunkturläge. Antalet latent arbetssökande i åldern 16-24 år kan i runda tal beräknas till 50 000 (ibid. s. 33, 42).

Diagram 6. Andelen inaktiva i Frankrike 2001



Källa: Céreq. Enquête Génération 98

I Céreqs kohortundersökning om inaktivitet har man separata mått för andelen studerande och värnpliktiga men inte för de föräldralediga. Statistiken är inte uppdelad på kön så för att

<sup>17</sup> Personer som både vill och kan jobba men inte söker jobb på det sätt som krävs för att räknas som formellt arbetssökande.

förenkla jämförelser så redovisar jag inte heller detta från den svenska undersökningen. Det framgår tydligt att okvalificerade och de som inte uppnått examen har en hög andel inaktiva, bland de okvalificerade hela 10 %. De som har utbildat sig inom tjänstesektorn via CAP/BEP eller en professionell/teknologisk student har högre inaktivitet än studenter inom industrisektorn. För dem som tagit en studentexamen eller högre ligger inaktiviteten generellt kring 2 %, men uppgår till 3 % för dem som inte uppnått en DEUG samt för utbildade från handelshögskolor. Det sistnämnda är mycket förvånande och man kan misstänka att det inte rör sig om så många latent arbetsökande inom denna grupp då de allmänt anses ha goda förutsättningar på arbetsmarknaden.

I den franska kohortundersökningen (Cereq 2002) redovisas även en mer detaljerad information om tiden i inaktivitet och om de bakomliggande orsakerna. Mer än en tredjedel av 98-generationen har tillbringat en eller flera perioder i inaktivitet under de första tre åren efter skolan (ibid. s. 32). Bland de utbildade från den andra cykeln var andelen som någon gång varit inaktiv<sup>18</sup> 43 %, vilket var högst av alla utbildningar. Inom de flesta utbildningarna har omkring 30 % varit inaktiva i mellan en och tolv månader. Mönstret är att andelen ”korttidsinaktiva” sjunker ju lägre ner i utbildningshierarkin som man kommer. Detta kompenseras av att andelen som är inaktiva under mer än ett år stiger. För de okvalificerade är denna siffra smått otroliga 18 %. 21 % av alla ungdomar som varit inaktiva har varit det i mellan 1 och tre månader, endast 6 % har varit det i mer än ett år. Att vara inaktiv i mer än ett år är dubbelt så vanligt bland kvinnor som bland män, 8 % mot 4 % (ibid. s. 32). Bland de inaktiva säger flertalet att de skulle ha accepterat vissa jobb men många, särskilt bland de högutbildade, säger att de skulle ha avböjt alla erbjudanden. Vanligaste orsaken bland kvinnor är graviditet och föräldraledighet, vilket också förklarar deras långa bortovaro. Bland män var hälsoskäl och ”andra motiv” vanligast. Där var det också många som sade sig inte ha lust eller behov att arbeta, 17 % mot 11 % bland kvinnorna. Många män var sysselsatta med en praktikplats eller hade redan hittat en sysselsättning. Ungefär hälften av dem som var inaktiva under längre än fyra månader skrev in sig vid arbetsförmedlingen ANPE.

Vid en jämförelse mellan Frankrike och Sverige kan man se att inaktiviteten verkar vara något högre i Frankrike, men detta gäller främst bland dem som inte tagit någon generell studentexamen och motsvarande grupper är inte inkluderade i den svenska undersökningen. Personer som tagit studenten men misslyckats med sin DEUG har överhuvudtaget en svår situation på arbetsmarknaden varför det är föga förvånande att många av dem är inaktiva. I Sverige är de som är inaktiva tre år efter skolan ganska jämnt fördelade över utbildningsnivåerna. Beträffande gymnasieprogrammen förefaller inaktiviteten vara lika stor eller något högre i Sverige. För de högskoleutbildade är det olika beroende på inriktning. Det är svårt att dra slutsatsen att inaktiviteten skulle vara vare sig högre eller lägre i något av länderna, särskilt om man tar hänsyn till att föräldralediga inkluderas bland de inaktiva i Frankrike.

### ***Inaktiviteten i generation 2001***

För generationen som gick ut tre år senare vet vi att bekymren på arbetsmarknaden i vissa fall var större. I tabell 6 redovisas hur inaktiviteten såg ut tre år efter att kohorten 2001 avslutat sin utbildning. Man kan se att det inte skett några större förändringar totalt i andelen inaktiva

---

<sup>18</sup> Man måste ha varit inaktiv under minst en månad för att räknas med. Det som redovisas är den sammanlagda tiden i inaktivitet under de tre åren i undersökningsperioden. Man behöver således inte ha varit inaktiv under en sammanhängande månad.

mellan undersökningarna, däremot om man tittar närmare på de enskilda utbildningarna. För de svenska gymnasisterna är andelen inaktiva densamma utom för de yrkesinriktade programmen där den ökat en procentenhet till 4 %. För de högskoleexaminerade har inaktiviteten ökat något sammantaget, endast för humanisterna har den minskat (av dem jag studerar). Mest har inaktiviteten ökat bland jurister följt av grundskollärare och sjukskötare/sköterskor. Därmed är inaktiviteten för de examinerade inom flera utbildningar 4 % tre år efter examen. Resultaten bekräftar således tidigare statistik som visat på sämre förutsättningar för generationen 2001 på arbetsmarknaden.

**Tabell 6. Andelen inaktiva i mars 2004**

Sverige	Totalt	Frankrike	Totalt
<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	3	<b>Icke kvalificerade</b>	9
Personer födda i Sverige	3		
Personer födda i utlandet	4	<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	3
		<b>CAP/BEP</b>	3
<b>Yrkesinriktade program</b>	4	tjänstesektor	5
<b>Studieförberedande program</b>	3	industrisektor	2
<b>Samtliga högskoleexamina</b>	2	<b>Studenter utan diplom</b>	2
Personer födda i Sverige	2	<b>Professionell el. tekn. student</b>	2
Personer födda i utlandet	3	tjänstesektor	3
		industrisektor	2
Examina inom språkvvet.	4		
Examina inom humaniora	1	<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	3
Juris kandidatexamen	4	<b>Student +2</b>	1
Socionomexamen	2	Hälso- och social inriktning	1
Psykologexamen	4	DEUG	2
Ekonomi, fil mag/kand	2	BTS/DUT tjänstesektor	1
Grundskolläraryxamen 1-7	3	BTS/DUT industrisektor	1
Grundskolläraryxamen 4-9	1		
Gymnasieläraryxamen	3	<b>2:a Cykeln</b>	1
Ingenjörsexamen	3	Hum., Lärarutb., företag/adm.	1
Civilingenjörsexamen	1	Matematik, naturvet. och teknik	2
Läkarexamen	3		
Sjuksköterskeexamen	4	<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>	1
		Hum., företag/adm., Handelshögskolor	1
		Matematik, naturvet. och teknik	0
		Ingenjörutbildning	0

Källor: Céreq. Enquête Génération 2001 och SCB, UF 86 SM 0401

I Frankrike var utvecklingen den motsatta (Céreq 2004 s. 32-33). Inte för någon utbildningsnivå steg inaktiviteten. Tvärtom så sjönk den något för flertalet av utbildningarna och var oförändrad för andra. Särskilt stor var skillnaden för dem som inte tagit studentexamen eller CAP/BEP. För ingenjörutbildade och studenter från tredje cykeln med teknisk, matematisk eller naturvetenskaplig inriktning var andelen inaktiva noll tre år efter inträdet på arbetsmarknaden. Andelen inaktiva sjönk såväl för dem som varit hemma kortare som längre tid (mer än ett år). Ungefär en fjärdedel av generation 2001 upplevde en eller flera perioder av inaktivitet jämfört med en tredjedel för generation 98. Fortfarande var andelen inaktiva fler bland kvinnorna, särskilt de som varit hemma längre än ett år. Många av dessa



var föräldralediga och/eller tillhörde gruppen okvalificerade. En större andel av de inaktiva svarade att de skulle ha accepterat vissa jobberbjudanden under perioden av inaktivitet och fler skrev in sig på någon arbetsförmedling (ASSEDIC i större utsträckning).

År 2004 var inaktiviteten något högre i Sverige än i Frankrike såväl på gymnasienivå som på högskolenivå. Jag kan inte hitta någon förklaring till att länderna drog åt olika riktningar, i synnerhet som båda upplevde en högre arbetslöshet och en försämrad konjunktur. Möjligen kan det ha skett en attitydförändring i Frankrike då fler uppger att de varit villiga att arbeta och sökt arbete. Huruvida en inaktivitet kring 4 % är mycket eller lite är svårt att bedöma. Internationellt sett brukar Sverige sägas ha en låg inaktivitet jämfört med exempelvis de anglosaxiska länderna. Samtidigt så förefaller det ganska mycket att 4 % av de examinerade från vissa utbildningar är inaktiva tre år efter avslutad utbildning, i synnerhet som man då har kontrollerat för föräldraledighet. Det finns en ganska stor risk att denna grupp kommer att tappa i kompetens och ha svårare att få åtminstone fasta jobb i fortsättningen.

### **3. Rörligheten på arbetsmarknaden**

När man studerar övergången från skola till arbete är det förvisso inte bara arbetslöshet och inaktivitet som är viktigt att studera, utan lika mycket sysselsättningen i form av de första jobben och vägen fram till en mer stabil position på arbetsmarknaden. Mycket tyder på att ungdomar idag tvingas acceptera mer osäkra anställningar och byta jobb fler gånger innan de lyckas etablera sig på en någorlunda trygg position. Att pröva på flera olika anställningar och arbetsgivare behöver absolut inte vara något negativt utan kan resultera i högre kompetens och bättre matchning. Samtidigt kan det finnas de som har svårare att hantera otryggheten och den höga konkurrensen på arbetsmarknaden och därför slås ut till en sämre position på den sekundära arbetsmarknaden eller i värsta fall till sysslolöshet.

I den svenska undersökningen finns tyvärr bara ett fåtal uppgifter om själva transitionsperioden mellan skolexamen 1998 (2001) och situationen tre år senare, mars 2002 (2004). I den franska studien är informationen mer fullödlig, bland annat beträffande den första anställningen. Båda undersökningarna innehåller dock statistik om det första stadigvarande arbetet. Med stadigvarande arbete menas i SCB:s enkät en anställning som varat under mer än sex månader (SCB 2002 s. 109). Av tabell 7 framgår att det dröjde i genomsnitt fyra och en halv månad innan gymnasisterna fick sitt första stadigvarande jobb. Liksom tidigare var situationen svårare för kvinnor från de yrkesförberedande programmen relativt män, medan det motsatta gällde inom de studieförberedande programmen. Kvinnorna hade i själva verket samma genomsnittliga tidsperiod oavsett gymnasieprogram medan det fanns en skillnad mellan männen. För män som gått ut ett studieförberedande program dröjde det nära sex månader innan första stadigvarande anställningen, jämfört med mindre än fyra månader för män som gått den yrkesförberedande utbildningen. Bland de högskoleutbildade var variationen stor; sjuksköterskor, doktorer i medicin samt manliga grundskollärare hörde till dem som väntade mindre än en månad på det första stadigvarande arbetet. Värst var situationen för humanister och manliga språkvetare, som fick vänta längre än fyra månader. I snitt tog det dock cirka två månader för de högskoleutbildade att få ett stadigt jobb.

**Tabell 7. Genomsnittligt antal månader innan första stadigvarande arbete, generation 98**

<b>Sverige</b>	<b>Män</b>	<b>Kvinnor</b>
<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	4,5	4,7
Yrkesförberedande program	3,8	4,7
Studieförberedande program	5,7	4,7
<b>Samtliga högskoleexamina</b>	1,7	2,1
Examina inom språket.	4,9	2,9
Examina inom humaniora	5,1	4,2
Juris kandidatexamen	1,8	1,9
Socionomexamen	2,0	2,1
Psykologexamen	2,7	2,9
Ekonomi , fil mag/kand	2,2	1,5
Grundskollärarexamen 1-7	0,8	1,8
Gymnasielärarexamen	1,6	2,6
Ingenjörsexamen	1,6	3,5
Läkarexamen	1,2	1,0
Sjuksköterskeexamen	0,4	0,5
<b>Samtliga forskarexaminerade</b>	1,1	2,2
<b>Doktorsexaminerade</b>	1,0	2,5
<b>Licentiatexaminerade</b>	1,2	1,4
Dr. Humaniora, samhällsvet.	2,0	2,6
Dr. Medicin	0,2	1,0
Dr. Naturvetenskap	1,8	5,3
Dr. Teknik	0,6	2,7

Källa: SCB, UF 86 SM 0201

Över lag tog det betydligt längre tid för franska ungdomar att få ett stadigvarande arbete, men det beror på att definitionen av det var ett år i den franska undersökningen istället för sex månader som i den svenska. Det gör det svårt att jämföra resultaten. För de okvalificerade tog det i genomsnitt 17 månader för männen att nå en längre anställning och 24 månader för kvinnorna enligt tabell 8. För män med diplom tog det generellt mellan 5 och 10 månader att få ett stadigvarande arbete medan det snarare tog mellan 10 och 15 månader för kvinnorna. Undantag var hälso- och social inriktning samt flera av utbildningarna från tredje cykeln. Det var följaktligen avsevärt svårare för kvinnor att nå en stadig anställning än för män, skillnaderna var dock mindre inom de högre utbildningarna. I den franska studien gavs även uppgifter om medianvärdet och det kan vara värt att påpeka att detta skiljde sig en hel del från medelvärdet. Det tyder på att variationen är stor beträffande tidsperioden fram till första stadiga jobbet.

För att lättare kunna jämföra svårigheterna med att hitta ett stadigvarande jobb är det förmodligen bättre att undersöka förutsättningarna inför det första jobbet. Det stora flertalet fransmän hittar detta inom två månader, utbildade från hälso- och social inriktning samt från tredje cykeln finner som regel jobb direkt. Endast för de okvalificerade är medianperioden innan första arbetet tre månader. För omkring tre fjärdedelar av de franska ungdomarna varar jobbet under mer än sex månader, medianlängden är 14 månader. Nästan 60 % av kohorten finner ett första jobb som varar under mer än ett år och 35 % av fransmännen har kvar sitt första arbete tre år efter inträdet på arbetsmarknaden (Céreq 2002 s. 22-23). I många fall rör

det sig dock om tillfälliga anställningar men det varierar mycket mellan utbildningarna. För de okvalificerade och odiplomerade är andelen visstidskontrakt omkring 75 % jämfört med 40 % för dem som uppnått tredje cykeln (28 % bland civilingenjörerna). Andelen tillfälliga anställningar minskar följaktligen stadigt ju högre utbildningsnivå man når. Även andelen ungdomar som får jobb via anställningsstöd minskar med utbildningsnivån, men här är sambandet inte lika entydigt, runt 10 % får denna hjälp. De som tar längre tid på sig att finna sitt första jobb får i regel en anställning som varar längre. Det behöver i och för sig inte betyda att övriga lyckades sämre. Det råder något olika uppfattning om huruvida det är bra att prova på olika jobb medan man söker efter ett som passar en bättre (så kallad job shopping) eller om det är mer effektivt att ägna sig åt jobbsökande på heltid. Ovan resultat verkar ge stöd åt den senare hypotesen, men om man ska kunna slå fast det behövs uppgifter om lön, tillfredsställelse med jobbet och så vidare.

**Tabell 8. Genomsnittligt antal månader innan första stadigvarande arbete, generation 98**

<b>Frankrike</b>	<b>Män</b>	<b>Kvinnor</b>
<b>Icke kvalificerade</b>	17	24
<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	13	20
<b>CAP/BEP</b>		
tjänstesektor	11	16
industrisektor	9	17
<b>Studenter utan diplom</b>	10	15
<b>Professionell el. tekn. student</b>		
tjänstesektor	11	12
industrisektor	8	15
<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	12	14
<b>Student +2 år</b>		
Hälso- och social inriktning	5	5
DEUG	10	11
BTS/DUT tjänstesektor	8	10
BTS/DUT industrisektor	9	11
<b>2:a Cykeln</b>		
Litt., hum., företag/administration	10	11
Matematik, naturvet. och teknik	8	13
<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>		
Litt., hum., företag/administration	6	7
Handelshögskolor	5	6
Matematik, naturvet. och teknik	6	10
Ingenjörutbildning	5	7

Källa: Céreq. Enquête Génération 98

*Sammanfattningsvis kan man säga att förutsättningarna verkar vara ganska så lika i de båda länderna, möjligen är de något mer gynnsamma för svenska ungdomar. Det stora*

flertalet av alla i undersökningarna finner ett arbete relativt snabbt efter inträdet på arbetsmarknaden och för en klar majoritet varar detta arbete under mer än sex månader.

### ***Första jobbet för kohorten 2001***

Det finns inte så mycket information om tidsperioden innan första jobbet eller första stadigvarande jobbet i den franska undersökningen om generation 2001. Resultatet i den svenska undersökningen (SCB 2004 s. 111) visar att två tredjedelar av ungdomarna med gymnasieexamen har haft ett stadigvarande arbete (längre än sex månader) efter studentexamen 2000/01. Det är marginellt färre än i generationen 98, men minskningen har skett både för de studie- och yrkesförberedande programmen. Andelen är betydligt fler bland dem som gått yrkesinriktade program, 79 %, än de som gått studieförberedande program, 58 %. Bland de högskoleexaminerade har 97 % haft ett stadigvarande jobb, något fler bland kvinnor än män och något färre bland utlandsfödda än svenskfödda. Det kan jämföras med 98 % i kohorten 98. Inom gymnasieutbildningen skiljer det tio procentenheter mellan svensk- och utlandsfödda. Närmare 60 % av gymnasieeleverna finner sitt första arbete inom en månad efter avslutad utbildning.<sup>19</sup> För de högskoleutbildade är siffran snarare 70 % och 80 % finner jobb inom två till tre månader (ibid. s. 116). Skillnaderna är emellertid ganska stora mellan utbildningarna. Förhållandena verkar inte ha förändrats anmärkningsvärt mellan generationerna 1998 och 2001. De högskoleexaminerade 98 fann i genomsnitt arbete inom två månader och de gymnasieutbildade inom 4-5 månader.

I den franska generationen som gick ut skolan 2001 fick 95 % något arbete under de första tre åren, 36 % av dem hade fortfarande samma arbete vid undersökningsperiodens slut (Céreq 2004 s. 22). För omkring en tredjedel av kohorten så var det första jobbet en tillsvidareanställning (CDI), för de utbildade vid andra och tredje cykeln skedde detta för hälften av ungdomarna. Om man gör en jämförelse mellan kohorterna, kan man se att 33 % uppnådde ett CDI som första anställning i kohorten 1998 mot 38 % för generationen 2001. Endast utbildade från den tredje cykeln upplevde en liten minskning, från 60 % till 57 % (Rose 2005 s. 3). Därmed skedde en förbättring i anställningsvillkoren under början av 2000-talet.

Rörligheten på arbetsmarknaden mätt som antal jobbyten har hållit sig relativt konstant mellan årskullarna i Frankrike. För 98-orna hade 31 % av ungdomarna ett jobbyte under undersökningsperioden, andelen var något färre bland de okvalificerade, 24 %, och något fler bland dem som utbildats inom BTS/DUT industri och på handelshögskolor (36 % respektive 35 %). 14 % hade två jobbyten och 9 % tre jobbyten eller fler (Céreq 2002 s. 55). 29 % av generationen 2001 hade ett jobbyte, 14 % två jobbyten och 9 % tre jobbyten eller fler. Något fler stannade kvar hos samma arbetsgivare, nämligen 43 % jämfört med 40 % i generationen före. Här kan man se att situationen är något mer gynnsam för kohorten 2001, trots att de trätt in på arbetsmarknaden under ett sämre konjunkturläge än generationen 98. Man bör kanske vara försiktig med att säga att fler jobbyten är negativt, det skulle tvärtom kunna vara ett tecken på en hög omsättning på arbetsmarknaden med många vakanser.

*Sammantaget tyder resultaten på att flertalet hittar sitt första jobb inom ett fåtal månader och att de flesta hittar ett stadigvarande jobb inom tre år.* Det skiljer en hel del mellan olika utbildningsnivåer och -inriktningar, men särskilt positivt är att utbildade från yrkesinriktade

---

<sup>19</sup> I den svenska rubriken står det *första arbetet* medan det står *first steady employment* i den engelska rubriken i SCB:s studie. Förmodligen avses den första anställningen som varat längre än sex månader, men oavsett vad man menar har det nog inte så stor betydelse för resultatet.

program ofta hittar en stadigvarande anställning. Inte sällan är det första jobbet en tillsvidareanställning och resultaten från den franska undersökningen visar att många ungdomar byter jobb en eller flera gånger under de tre första åren. Att 10 % av de franska ungdomarna byter jobb tre gånger eller mer får anses vara mycket. Bilden man får är att majoriteten av ungdomarna som trätt ut på arbetsmarknaden i generation 98 och 2001 har fått jobb ganska snabbt. Baksidan är att anställningarna ofta är tillfälliga och att det sker många jobbyten. Samtidigt ska man komma ihåg att det är betydligt fler som har stannat hos samma arbetsgivare under perioden än som har bytt jobb.

### *Anställningsformen tre år efteråt*

Ungdomar som träder in på arbetsmarknaden har svårigheter att få en fast anställning och pendlar inte sällan mellan olika visstidsanställningar. Eftersom visstidsanställda ofta används som en slags reservarbetskraft riskerar ungdomar att vara mer utsatta för efterfrågesvängningar på arbetsmarknaden. Vidare så finns det stor risk att man inte satsar så mycket på de tillfälligt anställda i form av kompetensutveckling och upplärning till mer kvalificerade uppgifter. Enligt teorin om sekundära arbetsmarknader så kan detta få permanenta effekter på möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden och dessutom kan det slå extra hårt mot grupper som redan är särskilt utsatta. Av denna anledning är det intressant att studera transitionsperioden också utifrån aspekten med olika anställningsformer.

När man studerar andelen tillsvidarekontrakt bland de anställda ungdomarna tre år efter avslutad utbildning, kan man se att de bekräftar tidigare uppgifter om att kvinnor har svårare att få fast anställning. Bland svenska gymnasieungdomar är det betydligt vanligare med tillsvidareanställningar bland män än bland kvinnor (61 % jämfört med 37 %). Skillnaden är särskilt stor inom de yrkesinriktade programmen. Sannolikheten att ha ett fast jobb ökar signifikant med en högskoleexamen, i synnerhet för kvinnor. 80 % av kvinnorna och 85 % av männen med högskoleexamen har en fast anställning i mars 2002. Bland humanister, språkvetare och läkare har dock färre än två tredjedelar tillsvidarekontrakt, vilket till och med är lägre än för männen inom yrkesinriktade program. Även bland de forskarexaminerade är det relativt många som inte har fast anställning. Däremot är situationen gynnsammare för ekonomer, grundskollärare och ingenjörer/civilingenjörer.

I Frankrike var andelen tillsvidareanställda högre än i Sverige för kvinnor med utbildning motsvarande gymnasium, mellan 50 och 60 % hade ett CDI. För män var den ungefär samma i de båda länderna, men något lägre bland svenskar från studieförberedande program. Skillnaden mellan män och kvinnor i den franska generationen 98 var alltså relativt liten men konstant över utbildningsnivåerna, varför de svenska kvinnorna kommer ikapp i andelen fasta jobb på de högre utbildningarna. Bland de utbildade inom andra cykeln är andelen tillsvidarekontrakt ganska hög, ca 70 % för kvinnorna och 80 % för männen, men ändå något lägre än för svenska högskoleutbildade. Den tredje cykeln ligger ungefär jämnt med svenska forskarutbildade. Om man studerar statistiken för de olika utbildningsnivåerna mer i detalj kan man se att det skiljer tio procentenheter inom tredje cykeln mellan utbildade från DEA och DESS, 69 % mot 78 % (Giret m.fl. 2002 s. 14). Det tyder på att de yrkesutbildade har lättare att få fasta jobb. Andelen CDI skiljer sig mycket åt mellan olika utbildningar, men den är kanske ännu större mellan dem med och utan diplom. Särskilt för de lärarutbildade har diplomet en stor betydelse men även inom exempelvis maîtrise, DEUG och BTS/DUT är det viktigt.

Om man jämför andelen tillsvidarekontrakt i Frankrike 2001 med situationen vid det första jobbet så framgår en tydlig förbättring. Bland män med gymnasieutbildning eller lägre var andelen tillsvidarekontrakt vid det första jobbet mellan 25 och 30 %. För kvinnor var andelen lägre och inte förrän vid andra cykeln nådde de upp till cirka 40 % CDI. Ökningen av fasta anställningar är ungefär lika över alla utbildningsnivåer, både för kvinnor och för män.

Att mellan 70 och 80 % av de anställda högutbildade har tillsvidarekontrakt tre år efter inträdet på arbetsmarknaden tyder på att etableringen på arbetsmarknaden går relativt snabbt i båda länderna. För lågutbildade är situationen dock mycket tuff, i synnerhet för kvinnorna. De som gått en generell utbildningsinriktning verkar också halka efter en del jämfört med utbildade från yrkesförberedande utbildningar, såväl i Sverige som i Frankrike.

**Tabell 9. Andel tillsvidareanställningar bland dem som arbetade i mars 2001/2002**

Sverige	Kvinnor	Män	Frankrike	Kvinnor	Män
<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	37	61	<b>Icke kvalificerade</b>	46	46
<b>Yrkesinriktade program</b>	42	72			
<b>Studieförberedande program</b>	32	42	<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	51	53
			<b>CAP/BEP</b>		
<b>Samtliga högskoleexamina</b>	80	85	tjänstesektor	53	62
Examina inom språket.	64	68	industrisektor	59	66
Examina inom humaniora	63	61			
Juris kandidatexamen	78	85	<b>Studenter utan diplom</b>	58	64
Socionomexamen	76	71	<b>Professionell el. tekn. student</b>		
Psykologexamen	87	71	tjänstesektor	62	68
Ekonomi, fil mag/kand	94	95	industrisektor	67	76
Grundskollärarexamen 1-7	89	91			
Grundskollärarexamen 4-9	86	96	<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	53	63
			<b>Student +2, Hälso- och social inriktning</b>		
Gymnasielärarexamen	79	87		74	78
Ingenjörsexamen	88	94	DEUG	64	74
Civilingenjörsexamen	88	93	BTS/DUT tjänstesektor	73	82
Läkarexamen	49	49	BTS/DUT industrisektor	68	78
Sjuksköterskeexamen	85	84			
			<b>2:a Cykeln</b>		
<b>Samtliga forskarexaminerade</b>	69	77	Hum.språket., företag/adm.	70	77
<b>Doktorsexaminerade</b>	72	81	Matematik, naturvet. och teknik	71	81
<b>Licentiatexaminerade</b>	60	68			
Dr. Humaniora, samhällsvet.	61	78	<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>		
Dr. Medicin	76	79	Hum., språket., företag/administration	76	83
Dr. Naturvetenskap	67	72	Handelshögskolor	91	97
Dr. Teknik	87	90	Matematik, naturvet. och teknik	73	90
			Ingenjörsutbildning	86	96

Källor: Céreq. Enquête Génération 98 och SCB, UF 86 SM 0201

### ***Andelen tillsvidareanställningar i generation 2001***

I kohorten 2001 har läget förbättrats en del för svenska gymnasieungdomar som gått studieförberedande program, för dem som gått yrkesinriktade program är andelen tillsvidareanställningar samma. Bland de högskoleexaminerade är det färre som har fast jobb och för flera av utbildningarna är skillnaden markant, till exempel för jurister, psykologer,

ekonomer och läkare. För socionomer, sjuksköterskor och ett par andra utbildningar har det istället skett en viss ökning, men totalt sett så har andelen tillsvidareanställningar minskat bland de högskoleutbildade i Sverige. Utlandsfödda personer är mer drabbade av otrygga anställningar än svenskar på alla nivåer. Störst är dock skillnaden mellan kvinnor och män på gymnasienivå, unga kvinnor utan högre utbildning tillhör här den mest utsatta gruppen. På högskolenivå är skillnaden mellan könen utsuddad i generation 2001, medan skillnaden mellan svensk- och utlandsfödda består på denna nivå.

**Tabell 10. Andelen tillsvidareanställningar bland dem som arbetade i mars 2004**

Sverige	%	Frankrike	%
<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	52	<b>Icke kvalificerade</b>	47
Personer födda i Sverige	52		
Personer födda i utlandet	49	<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	54
		<b>CAP/BEP</b>	65
<b>Yrkesinriktade program</b>	58	tjänstesektor	62
<b>Studieförberedande program</b>	45	industrisektor	68
<b>Samtliga högskoleexamina</b>	79	<b>Studenter utan diplom</b>	63
Personer födda i Sverige	80	<b>Professionell el. tekn. student</b>	69
Personer födda i utlandet	75	tjänstesektor	62
		industrisektor	76
Examina inom språkvvet.	60		
Examina inom humaniora	64	<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	62
Juris kandidatexamen	71	<b>Student +2</b>	73
Socionomexamen	83	Hälso- och social inriktning	78
Psykologexamen	71	DEUG	69
Ekonomi, fil mag/kand	79	BTS/DUT tjänstesektor	70
Grundskollärarexamen 1-7	84	BTS/DUT industrisektor	75
Grundskollärarexamen 4-9	93		
Gymnasielärarexamen	80	<b>2:a Cykeln</b>	72
Ingenjörsexamen	88	Hum., lärarutb., företag/adm.	72
Civilingenjörsexamen	90	Matematik, naturvet. och teknik	72
Läkarexamen	38		
Sjuksköterskeexamen	88	<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>	77
		Hum., företag/adm., handelshögskolor	76
		Matematik, naturvet. och teknik	67
		Ingenjörutbildning	92

Källor: Céreq. Enquête Génération 2001 och SCB, UF 86 SM 0401

I Frankrike var utvecklingen likartad och med vissa undantag ökade andelen tillsvidarekontrakt på de lägre utbildningsnivåerna. För den tredje cykeln minskade däremot andelen tillsvidareanställningar, så att sambandet mellan utbildningsnivå och sannolikheten för fast jobb försvagades något. Om man jämför länderna så var det något lättare för svenska relativt franska högskoleutbildade att få ett fast jobb, medan situationen var den omvända för gymnasieungdomar, vilket följer tidigare mönster. I relation till första jobbet så har andelen CDI bland franska ungdomar nästan fördubblats för vissa kategorier av utbildningar vid slutet av undersökningsperioden, 67 % mot 36 % vid första anställningen.

Beträffande tillsvidareanställningar bland ungdomar med utländskt ursprung finns endast data för kohorten 98 (Lainé m.fl. 2005 s. 30). Där kan man se att endast 44 % av ungdomarna

med nordafrikanskt ursprung har ett CDI i mars 2001 jämfört med 61 % av alla ungdomar. Sydeuropeer ligger något över snittet med 68 % CDI. Eftersom den svenska undersökningen inte har delat upp invandrare på utom- och inomeuropeiskt ursprung så är det svårt att göra jämförelser, men ungdomar med nordafrikanskt ursprung i Frankrike har färre tillsvidareanställningar än utlandsfödda som grupp i Sverige.

I båda länderna har invandrare och kvinnor en mindre andel tillsvidareanställningar än infödda män, vilket ger stöd för teorin om sekundära arbetsmarknader. Samtidigt som kvinnor har en lägre arbetslöshet så har de en högre inaktivitet och färre andel fast anställda, vilket gör att deras etablering på arbetsmarknaden förmodligen är något långsammare och svårare än männens, särskilt lågutbildade kvinnor. Invandrare har sämre förutsättningar ur nästan alla synpunkter och en betydligt högre arbetslöshet, vilket medför att deras inträde på arbetsmarknaden kännetecknas av en stor osäkerhet även för de högutbildade.

#### **4. Undersysselsättning**

Undersysselsättning är ett fenomen som påverkar de drabbade direkt ekonomiskt och kan därutöver ha en negativ inverkan på deras möjligheter till kompetensutveckling och karriär. Från den aspekten påminner det en del om visstidsanställningar och man kan även här tillämpa teorin om sekundära arbetsmarknader. Sedan tidigare vet man att deltidsarbete främst är ett problem som rör kvinnor, huruvida detsamma gäller för generationen 98 återstår att se. Förvisso är deltidsarbete inte detsamma som undersysselsättning eftersom den kan vara frivillig. Många studenter väljer att arbeta deltid bredvid sina studier och kvinnor med barn går ofta ner i tjänst. Med detta i bakhuvudet menar jag att statistiken om deltidsanställningar ändå kan ge en grov bild av problemet med undersysselsättning och bristande anknytning till arbetsmarknaden.

Av tabell 11 framgår att andelen deltidsarbetande är låg bland högskoleutbildade män. Generellt ligger den på bara några få procent, i vissa fall upp mot 10 % (humanister och sjuksköterskor). Andelen deltidsarbeten är också låg bland män från yrkesförberedande program, 12 %, medan män från studieförberedande program i stor utsträckning arbetar deltid, 45 %. Det kan jämföras med att 65 % av kvinnorna från studieförberedande program är deltidsanställda. Bland de högskoleutbildade kvinnorna skiljer sig andelen deltidsarbetande åt ganska mycket mellan olika yrkesgrupper. Jurister, ekonomer och civilingenjörer har få som arbetar deltid, men inom många utbildningar ligger andelen mellan 10 % och 20 % (30 % för sjuksköterskor).

Franska kvinnor och män med gymnasieutbildning deltidsarbetar i något lägre grad än deras svenska motsvarigheter. När det gäller de högskoleutbildade gäller snarare motsatsen, men skillnaderna mellan olika utbildningar är stor. Kvinnor arbetar över lag mer deltid än män, framför allt inom de lägre yrkesutbildningarna där det rör sig om mellan 25 % och 30 % för dem som har diplom. Kvinnor med hälso- och social inriktning arbetar dock deltid i lägre utsträckning än män och inom den andra sektorn har skillnaderna mellan könen i stort sett försvunnit. Andelen deltidsarbetande från tredje cykeln varierar en del mellan olika inriktningar. Från handelshögskolor och ingenjörsutbildningar är det mycket få som arbetar deltid, färre än 5 %. Inom såväl naturvetenskapliga som samhällsvetenskapliga inriktningar deltidsarbetar över 20 % av kvinnorna från tredje cykeln, vilket kan ställas mot 7 % respektive 14 % av männen. Det följer samma mönster som vi sett tidigare, det vill säga att



skillnader mellan män och kvinnor minskar med utbildningsnivån fram till tredje cykeln, där de snarare ökar.

**Tabell 11. Andelen deltidsarbetande i mars 2001/2002**

Frankrike	Män	Kvinnor	Sverige	Män	Kvinnor
<b>Icke kvalificerade</b>	16	37	<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	25	55
			<b>Yrkesinriktade program</b>	12	47
<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	10	38	<b>Studieförberedande program</b>	45	65
CAP/BEP tjänstesektor	10	32			
CAP/BEP industrisektor	7	25	<b>Samtliga högskoleexamina</b>	5	14
			Examina inom språkvetenskap	5	20
<b>Studenter utan diplom</b>	9	33	Examina inom humaniora	10	16
<b>Professionell el. teknisk student</b>			Juris kandidatexamen	1	3
tjänstesektor	9	24	Socionomexamen	2	13
industrisektor	8	27	Psykologexamen	6	20
			Ekonomi fil mag/kand	1	6
<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	9	20	Grundskolläraryrkesexamen 1-7	8	5
<b>Student +2, Hälso- och social inriktning</b>	25	13	Grundskolläraryrkesexamen 4-9	2	10
DEUG	12	16	Gymnasieläraryrkesexamen	2	14
BTS/DUT tjänstesektor	7	8	Ingenjörsexamen	3	12
BTS/DUT industrisektor	4	13	Civilingenjörsexamen	0	3
			Läkarexamen	3	9
<b>2:a Cykeln</b>			Sjuksköterskeexamen	16	31
Hum., språkv., företag/adm.	14	14			
	6	8	<b>Samtliga forskarexaminerade</b>	3	12
Matematik, naturvet., teknik			<b>Doktorsexaminerade</b>	3	11
			<b>Licentiatexaminerade</b>	4	14
<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>			Dr. Humaniora, samhällsvet.	4	10
Hum., språkv., företag/adm	14	21	Dr. Medicin	2	6
Handelshögskolor	2	4	Dr. Naturvetenskap	7	19
Matematik, naturvet., teknik	7	20	Dr. Teknik	0	21
Ingenjörutbildning	2	2			

Källor: Céreq. Enquête Génération 98 och SCB, UF 86 SM 0201

### *Andelen deltidsarbetande bland 2001-orna*

I generationen som gick ut 2001 så var andelen deltidsarbetande svenskar i stort sett densamma som i generationen 98, men med en liten minskning för de utbildade från studieförberedande program samt högskolan. På gymnasienivå var det stor skillnad mellan svenskfödda och utlandsfödda, då de senare till en majoritet var deltidsarbetande. Bland de högskoleutbildade fanns ingen sådan skillnad. Även bland franska ungdomar har andelen deltidsarbetande blivit något färre, utom för vissa utbildningar där det inte skett någon förändring. Bland de okvalificerade har det dock skett en viss ökning. Sammantaget har andelen deltidsarbetande sjunkit från 11 % till 10 % i kohorten som helhet.

Om man jämför andelen deltidsarbetande i Frankrike mellan första och sista anställningen under undersökningsperioden, så kan man se att den nästan halverades i generation 98, från 20 % till 11 % (Céreq 2002 s. 23, 69). I generationen 2001 så var förändringen inte lika stor, andelen deltidsarbetande sjönk från 15 % till 10 % (Céreq 2004 s. 23, 67). Det innebär att

situationen var mer gynnsam för 2001-orna från start men att den inte förbättrades i samma takt som för generationen innan.

**Tabell 12. Andelen deltidsarbetande i mars 2004**

Frankrike	Totalt	Sverige	Totalt
<b>Icke kvalificerade</b>	22	<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	40
		Personer födda i Sverige	39
<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	12	Personer födda i utlandet	51
<b>CAP/BEP</b>	13		
CAP/BEP tjänstesektor	22	<b>Yrkesinriktade program</b>	29
		<b>Studieförberedande program</b>	54
CAP/BEP industrisektor	6		
<b>Studenter utan diplom</b>	12	<b>Samtliga högskoleexamina</b>	9
<b>Professionell el. teknisk student</b>	11	Personer födda i Sverige	9
tjänstesektor	19	Personer födda i utlandet	9
industrisektor	3		
		Examina inom språkvetenskap	14
<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	11	Examina inom humaniora	15
<b>Student +2</b>	5	Juris kandidatexamen	4
Hälso- och social inriktning	5	Socionomexamen	9
DEUG	10	Psykologexamen	18
BTS/DUT tjänstesektor	6	Ekonomi fil mag/kand	6
BTS/DUT industrisektor	1	Grundskolläraryrkesexamen 1-7	6
		Grundskolläraryrkesexamen 4-9	5
<b>2:a Cykeln</b>	10	Gymnasieläraryrkesexamen	9
Hum., lärarutb., företag/adm.	11	Ingenjörsexamen	3
Matematik, naturvet., teknik	3	Civilingenjörsexamen	1
		Läkarexamen	3
<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>	5	Sjuksköterskeexamen	19
Hum., företag/adm., handelshögskolor	6		
Matematik, naturvet., teknik	9		
Ingenjörutbildning	0		

Källor: Céreq. Enquête Génération 2001 och SCB, UF 86 SM 0401

För att summera resultaten kan man säga att kvinnor och invandrare arbetar deltid i större utsträckning än män/svenskar, samt att denna skillnad framför allt finns på gymnasienivå. Även i Frankrike bekräftas misstanken om att fler kvinnor arbetar deltid. I båda länderna har andelen deltidsarbetande minskat mellan årskullarna 98 och 2001 trots försämrad konjunktur. Möjligen skulle man kunna tänka sig att en del av de visstidsanställda och de deltidsarbetande som tidigare använts som reservarbetskraft har tvingats gå under lågkonjunkturen. Om så är fallet är det inte precis någon positiv förändring att deras andel av de sysselsatta har minskat. I så fall borde dock kvinnornas arbetslöshet ha ökat mer än männens, vilket den inte har.

## 5. Kvaliteten på anställningen

Hittills har vi studerat inträdet på arbetsmarknaden med fokus på arbetslöshet och otrygga anställningsförhållanden. För att en lyckad övergång ska ske krävs dessutom att man tar tillvara på kompetensen hos de nyutbildade. Förvisso är det naturligt om de första jobben är

av något sämre kvalitet, men tre år efter anställningen bör flertalet ha hittat en anställning som stämmer överens med den utbildning de har genomgått. Mot bakgrund av den rådande debatten om utbildningsinflation är det intressant att studera om så är fallet. Utgår man ifrån screening-teorierna, så ses utbildning främst som ett verktyg för att sortera eller identifiera individer med önskvärda egenskaper, en investering i information snarare än i humankapital. Om utbildningen har detta rangordningssyfte, så kan följden bli att allt fler genomgår allt längre utbildningar och tar flera examina för att kunna hävda sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden. Man kan då tala om en självgående process av utbildningsinflation (Ohlsson 1986 s. 108). Genom att studera överensstämmelsen mellan yrke och utbildning kan man se om det finns en utbredd nedåtkonkurrens om jobben, vilket är ett av symptomen på utbildningsinflation. Det är samtidigt viktigt att påpeka att frågan om utbildningens överensstämmelse med yrket inte bara handlar om överutbildning. Minst lika viktigt är att studera hur väl utbildningen förbereder ungdomarna inför yrkeslivet, ur ett mer humankapitalteoretiskt perspektiv. Lär man ut de kunskaper som efterfrågas på arbetsmarknaden? Någon mer detaljerad information om detta är förmodligen svår att hitta, men om man studerar hur många som har sysselsättning inom sitt utbildningsområde torde det kunna ge en indikation om hur väl skolsystemet lyckas.

**Tabell 13. Andel som till största delen har arbete inom sitt utbildningsområde i mars 2002**

Sverige	Män	Kvinnor	Totalt
<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	37	31	34
<b>Yrkesförberedande program</b>	54	52	53
<b>Studieförberedande program</b>	8	6	7
<b>Samtliga högskoleexamina</b>	84	87	86
Examina inom språkvetenskap	72	65	67
Examina inom humaniora	71	68	69
Juris kandidatexamen	88	89	88
Socionomexamen	74	93	89
Psykologexamen	92	94	93
Ekonomi fil mag/kand	82	90	86
Grundskolläraryrkesexamen 1-7	95	98	98
Grundskolläraryrkesexamen 4-9	90	94	93
Gymnasieläraryrkesexamen	87	83	85
Ingenjörsexamen	90	82	88
Civilingenjörsexamen	80	81	80
Läkarexamen	99	100	99
Sjuksköterskeexamen	89	98	97
<b>Samtliga forskarexaminerade</b>	85	87	86
<b>Doktorsexaminerade</b>	84	87	85
<b>Licentiatsexaminerade</b>	88	87	88
Dr. Humaniora, samhällsvet.	94	87	91
Dr. Medicin	83	85	84
Dr. Naturvetenskap	81	89	84
Dr. Teknik	77	85	79

Källa: SCB, UF 86 SM 0201

Bland svenska gymnasieelever var det få som hade jobb inom sitt utbildningsområde tre år efter studenten. För de studieförberedande programmen är detta naturligt eftersom man inte har någon speciell yrkesinriktning, mer oroväckande är att så få från de yrkesförberedande programmen jobbade inom sin specialisering, drygt 50 %. Bland de högskoleexaminerade arbetade 86 % inom sitt utbildningsområde,<sup>20</sup> men inom humaniora och språkvetenskap så var det färre än tre fjärdedelar. För psykologer, grundskollärare, läkare och sjuksköterskor gick det bättre, mer än nio av tio var sysselsatta i enlighet med sin utbildning. Bland de gymnasieutbildade gällde detta något oftare för män, medan motsatsen stämde för de högutbildade, utom för språkvetare, humanister, gymnasielärare och ingenjörer. På det hela taget var det emellertid inga stora skillnader.

I Céreqs studie så har man skiljt på den formella överensstämmelsen mellan yrkesuppgifterna och utbildningen, kategoriserad enligt något som kallas NSF, och den subjektiva uppfattningen om ens kompetens (Giret m.fl. 2003 s. 3). Enligt statistiken som bygger på formell kategorisering, så är det ganska få av ungdomarna som har ett yrke i överensstämmelse med sin utbildning tre år efter examen. Av tabell 14 framgår också att det är stora skillnader mellan de yrkesinriktade och de generella högskoleutbildningarna. BTS/DUT är den yrkesinriktade motsvarigheten till generella diplom som DEUG och licences. Av de examinerade från BTS/DUT är det mellan 50 och 60 % som har ett jobb inom sin inriktning, för licences med humanistisk/samhällsvetenskaplig inriktning rör det sig om 38 % och med naturvetenskaplig inriktning om 27 %. Detta är till stor del naturligt eftersom yrkeslinjerna är mer specifikt inriktade på ett yrke, särskilt på de lägre utbildningsnivåerna. De generella utbildningarna är mer teoretiska men tenderar, som sagts, att närma sig yrkeslinjerna. När man jämför diplomerade från IUP (lärare/ingenjörer) och maîtres, så har de förra betydligt mer gynnsamma förutsättningar. Omkring 60 % av dem har ett yrke motsvarande deras kompetens mot cirka 35 % av ungdomarna med maîtres. För de utbildade från tredje cykeln är skillnaderna dock små mellan yrkesinriktningen DESS och den generella utbildningen inom DEA, omkring 45 % finner arbete inom sitt område. En anledning till detta kan vara att utbildningarna liknar varandra mer på denna nivå, även om praktik ingår i DESS och man har närmare kontakter med näringslivet. Att så få har jobb inom ramen för sin utbildning kan bero på att de utbildade från tredje cykeln oftare aspirerar på ledningsjobb och kan välja mellan fler typer av arbeten.

När man jämför med ungdomarnas egna åsikter om överensstämmelsen mellan yrke och utbildningsnivå, så ser man att de är mycket mer positiva såväl inom yrkesinriktningarna som inom de generella programmen. Mellan 70 % och 75 % av ungdomarna med yrkesutbildning anser sig vara anställda på eller ovanför sin kompetensnivå (med undantag för IUP tjänstesektor där det bara är 61 %). För de generella utbildningarna är siffran något lägre, mellan 60 % och 70 %. Beträffande DEA inom naturvetenskap/teknik är det dock fler inom DEA än inom DESS som anser att de har ett jobb i nivå med deras utbildning. Över 80 % av ungdomarna som gått en yrkeslinje anser att de har ett stimulerande yrke (76 % för DUT tjänstesektor) jämfört med omkring 75 % av dem som gått en generell utbildning. Skillnaderna är således små, särskilt inom de långa utbildningarna och för inriktningen naturvetenskap/teknik. Bland de utexaminerade med maîtres eller DEA är det dock betydligt

---

<sup>20</sup> Enligt de tillfrågade själva, vilket möjligen kan skilja sig något från formell statistik. Dessutom ges ingen information om huruvida yrkesuppgifterna stämmer överens med utbildningsnivån, endast om man arbetar inom sitt område.

fler av dem som gått naturvetenskaplig/teknisk inriktning som känner sig tillfredsställda med sitt yrke än av dem som gått humanistisk/samhällsvetenskaplig inriktning. Tyvärr finns det ingen information om de odiplomerade. Det skulle annars ha varit intressant att se hur stor betydelse som diplomet har för att få ett yrke i nivå med ens kompetens och som man känner sig tillfreds med.

**Tabell 14. Överensstämmelse mellan utbildning och anställning i Frankrike 2001**

	Andel som har en sysselsättning som motsvarar deras utbildning i mars 2001	Andel som anser sig ha ett jobb i nivå med deras utbildning	Andel som känner sig förverkligade yrkesmässigt
Frankrike	Totalt	Totalt	Totalt
<b>Yrkesutbildningar</b>			
<b>BTS</b>			
tjänstesektor	59	70	80
industrisektor	54	71	81
<b>DUT</b>			
tjänstesektor	55	71	76
industrisektor	61	74	81
Post-DUT, Post-BTS	48	74	87
<b>IUP</b>			
tjänstesektor	60	61	81
industrisektor	59	75	80
<b>DESS</b>			
humaniora, samhällsvet.	45	73	84
naturvet., teknik	49	73	86
<b>Generella utbildningar</b>			
<b>DEUG<sup>21</sup></b>			
humaniora, samhällsvet.	15	69	78
naturvet., teknik	14	68	84
<b>Licences</b>			
humaniora, samhällsvet.	38	64	75
naturvet., teknik	27	61	78
<b>Maîtrises</b>			
humaniora, samhällsvet.	34	62	77
naturvet., teknik	38	71	86
<b>DEA</b>			
humaniora, samhällsvet.	44	64	71
naturvet., teknik	46	75	89

Källa: Céreq. Enquête Génération 98

<sup>21</sup> Alltför få studenter gick ut med examen i DEUG för att man ska kunna få fram signifikanta data eller göra några jämförelser med andra utbildningar.

Om man ska jämföra situationen för svenska och franska ungdomar är det förmodligen lämpligast att använda de franska ungdomarnas subjektiva åsikter, trots att de berör utbildningsnivån snarare än området. Oavsett vilket man använder sig av, så är avståndet ganska stort fram till de svenska ungdomarna beträffande yrkets överensstämmelse med utbildningen. Det kan bero på skillnader i undersökningarna, såväl beträffande metod som frågeställningar, men också på faktiska olikheter i förutsättningarna att få ett jobb som stämmer med ens kompetensområde.

74 % av de franska ungdomarna i generation 98 var nöjda med sin yrkessituation (Céreq 2002 s. 71), medan 26 % var missnöjda med den tre år efter inträdet på arbetsmarknaden. 26 % sökte också annat jobb, men av dessa var nästan hälften nöjda med sitt dåvarande jobb. Om man jämför med generationen som gick ut 2001, så är andelen personer som är nöjda respektive missnöjda med sin yrkessituation densamma, men något färre söker en annan anställning jämfört med 98-orna, 24 % (Céreq 2004 s. 83). Tyvärr finns ingen information tillgänglig om överensstämmelsen mellan yrke och utbildning för generation 2001.

Bland svenskarna som tog sin examen 2001 var det färre som ansåg att de arbetade helt eller till största delen inom samma område som sin utbildning jämfört med föregående generation, 36 % av de utbildade från yrkesgymnasium och 3 % av ungdomarna från studieförberedande program (SCB 2004 s. 50). Det kan delvis bero på att svarsalternativen skiljde sig åt. I studien över generation 2001 fanns även svarsalternativet ”till viss del inom samma område”, vilket många fyllde i. Om man räknar ihop dessa grupper var det tvärtom något fler som arbetade inom sitt utbildningsområde. Samma sak är det för de högskoleutbildade, där 72 % ansåg sig vara anställda till största delen inom sitt område, medan 20 % ansåg att de var det till viss del. Räknar man ihop dem blir det fler som arbetade inom sitt område än bland generationen 98.

I Sverige arbetade majoriteten av de högskoleutbildade inom offentlig sektor tre år efter avslutad utbildning, från gymnasieutbildningarna var det något färre. Bland franska ungdomar var det betydligt vanligare att arbeta inom den privata sektorn.

*Sammanfattningsvis kan man säga att de högutbildade i Sverige i stor utsträckning arbetar inom sitt område. I Frankrike är det inte mer än hälften som har ett yrke som formellt motsvarar deras utbildning, men den absoluta majoriteten anser sig vara anställda på eller över sin kompetensnivå och ännu fler stimuleras av sitt arbete.* Man kan knappast säga att resultaten från den svenska undersökningen ger fog för varningarna om överutbildning, även om det är svårt att helt avskrika dem utifrån aktuella data. I den franska studien är det oroväckande få som hittar ett jobb motsvarande deras utbildning, varför utbildningsinflation kan vara en av flera förklaringar. I båda länderna finns det tecken på brister i utbildningen vad beträffar yrkeskompetensen. Den slutsatsen baseras på att ungdomar från yrkesinriktade utbildningar har mycket lättare att få jobb inom sitt område och på eller över sin kompetensnivå än ungdomar från mer generella utbildningar. Samtidigt verkar det finnas en del problem inom yrkesutbildningarna eftersom bara drygt hälften av de examinerade hittar en anställning som stämmer överens med utbildningen. Om man räknar läkar- och lärarutbildningarna i Sverige som yrkesinriktade utbildningar så är det betydligt fler än hälften av deras studenter som får en kvalificerad anställning. Den skillnaden är delvis naturlig eftersom de högskoleutbildade i Sverige generellt har en mycket bättre matchning mellan utbildning och arbete än de gymnasieutbildade, men den kan också till viss del påverkas av att yrkesprogrammen på gymnasienivå har en låg status och en dålig anknytning till näringslivet.

Det sistnämnda gäller förvisso i båda länderna och på alla nivåer. Det förefaller därför vara viktigt att modernisera utbildningarna så att de bättre svarar mot kraven i arbetslivet, om man ska lyckas med att hitta kvalificerade jobb åt fler.

## 6. Sysselsätta inom arbetsmarknadspolitiska program

Arbetsmarknadspolitiska program för ungdomar karakteriseras av att de innehåller någon form av arbetsgivarsubvention eller av praktik som ges utanför det vanliga utbildningssystemet (Schröder 2004 s. 17). Eftersom ungdomar har mindre erfarenhet tillkommer högre upplärningskostnader för arbetsgivaren vid anställning. Dessutom tar denne en större risk då det finns få referenser som kan ge signaler om ungdomars produktivitet. I ett system med flexibla löner kan en lägre lön kompensera för de ökade kostnaderna men i Sverige och Frankrike är lönesättningen hårt reglerad. I Frankrike har man valt ett system med lagreglerad minimilön, kallat SMIC (Salaire Minimum Interpersonel de Croissance) som ligger på en relativt hög nivå. 1997 uppgick den till cirka 70 % av genomsnittslönen i Frankrike (Burda m.fl. 2001). I Sverige har man valt att inte ha någon lagstadgad minimilön utan att istället lyfta upp kollektivavtalen till att gälla närmast som lag. Det betyder att avtalslönerna fungerar som ett lönegolv inom respektive yrkesgrupp.

Den starka regleringen i kombination med ett utbildningssystem, som bygger på ganska generell och teoretisk undervisning, försvårar inträdet på arbetsmarknaden. Man kan därför förvänta sig att båda länderna har en bred mängd av arbetsmarknadsprogram, som syftar både till att höja ungdomarnas kompetens (p.g.a. alltför teoretisk utbildning) och att ge dem arbetserfarenheter (p.g.a. oflexibla löner). I Frankrikes fall stämmer det bra, men i Sverige har man framför allt erbjudit åtgärder som ska stärka arbetslivserfarenheten, medan det saknats program för att höja yrkeskunskaperna t.ex. någon form av lärlingsutbildning (Schröder 2004 s. 11, 27).

Det kan vara svårt att jämföra deltagandet i arbetsmarknadsprogram mellan länder, då programmen ser så olika ut och kan ha olika syften. Eftersom Sverige och Frankrike är ganska lika vad gäller utbildningssystem och båda har en strikt lönereglering borde det dock gå bra att göra jämförelser. Enligt en studie av Lena Schröder inom ramen för CATEWE<sup>22</sup> så var 15,9 % av de svenska ungdomarna i undersökningen sysselsatta inom ett arbetsmarknadsprogram 1997, jämfört med 18,8 % av de franska ungdomarna 1996. Om man ser till alla som befann sig i en risksituation, det vill säga antingen var arbetslösa eller deltog i en ungdomsåtgärd, så var det dock en större andel av dem som deltog i åtgärdsprogram i Sverige än i Frankrike. I Sverige deltog två tredjedelar av ungdomarna i risk i olika sysselsättningsprogram, medan knappt hälften av dem gjorde det i Frankrike. Samtidigt finns det fler typer av åtgärdsprogram i Frankrike, ofta specifikt inriktade mot olika grupper som försöker ta sig in på arbetsmarknaden. Det gör att det inte finns någon signifikans mellan utbildningsnivån och deltagandet i arbetsmarknadsprogram i Frankrike (Schröder 2004 s. 18, 24).

Av kohortundersökningarna (SCB 2002, Céreq 2002) framgår att 4 % av de svenska gymnasieungdomarna deltar i arbetsmarknadspolitiska program tre år efter avslutade studier. Det är fler från de yrkesförberedande programmen som deltar än från de studieförberedande programmen, vilket är naturligt med tanke på att de har en högre arbetslöshet. Förmodligen är

---

<sup>22</sup> Comparative Analysis of Transitions from Education to Work in Europe. Ett europeiskt forskningsprojekt med data som bygger på nationella undersökningar av utexaminerade från skolan.

det vanligare att arbetslösa från studieförberedande program väljer att studera vidare istället för att ingå i arbetsmarknadsprogram. Bland de högskoleexaminerade deltar endast 1 % av männen i åtgärder och 0 % av kvinnorna. Bland humanister, språkvetare och socionomer är det marginellt fler samt bland vissa forskarutbildningar.

I Frankrike är det betydligt vanligare att kvinnor deltar i arbetsmarknadsprogram än män, vilket förklaras av att de har en mycket osäkrare position på arbetsmarknaden. Generellt deltar mellan 5 % och 10 % av kvinnorna i programmen jämfört med mindre än 5 % av männen. Flest deltagare finns bland ungdomar som fortsatt att studera efter studenten, men inte lyckats ta något diplom, samt bland de diplomerade med en DEUG. Inom dessa utbildningar omfattas 10 % av männen och mer än 15 % av kvinnorna av sysselsättningsåtgärder tre år efter avslutad utbildning. I övrigt kan man se att arbetsmarknadsåtgärderna är relativt jämnt fördelade över utbildningsnivåerna.

**Tabell 15. Arbete eller studier inom arbetsmarknadspolitisk åtgärd i mars 2001/2002**

Frankrike	Män	Kvinnor	Sverige	Män	Kvinnor
<b>Icke kvalificerade</b>	3	7	<b>Samtliga gymnasieprogram</b>	4	4
			<b>Yrkesinriktade program</b>	6	7
			<b>Studieförberedande program</b>	1	2
<b>CAP/BEP icke diplomerade</b>	4	8			
CAP/BEP tjänstesektor	5	7			
CAP/BEP industrisektor	2	3	<b>Samtliga högskoleexamina</b>	1	0
			Examina inom språkvetenskap	3	0
<b>Studenter utan diplom</b>	3	7	Examina inom humaniora	2	1
<b>Professionell el. teknisk student</b>			Juris kandidatexamen	0	0
tjänstesektor	4	6	Socionomexamen	2	0
industrisektor	3	3	Psykologexamen	0	1
			Ekonomi fil mag/kand	1	0
<b>Student +1 eller +2 år, utan dipl.</b>	10	17	Grundskolläraryrkesexamen 1-7	0	0
<b>Student +2, Hälso- och social inriktn.</b>	0	1	Grundskolläraryrkesexamen 4-9	0	1
DEUG	10	15	Gymnasieläraryrkesexamen	1	0
BTS/DUT tjänstesektor	4	8	Ingenjörsexamen	0	0
BTS/DUT industrisektor	2	8	Civilingenjörsexamen	0	0
			Läkarexamen	0	0
<b>2:a Cykeln</b>			Sjuksköterskeexamen	0	0
Hum., språkv., företag/adm.	5	9			
Matematik, naturvet., teknik	4	8	<b>Samtliga forskarexaminerade</b>	1	1
			<b>Doktorsexaminerade</b>	1	1
<b>3:e Cykeln och grandes écoles</b>			<b>Licentiatexaminerade</b>	0	1
Hum., språkv., företag/adm	2	5	Dr. Humaniora, samhällsvet.	0	0
Handelshögskolor	0	0	Dr. Medicin	3	1
Matematik, naturvet., teknik	1	2	Dr. Naturvetenskap	0	4
Ingenjörutbildning	1	3	Dr. Teknik	0	0

Källor: Céreq, Enquête Génération 98 och SCB, UF 86 SM 0201

I generationen som gick ut 2001 var andelen som deltog i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd tre år senare något lägre i Sverige, runt 2 % för de gymnasieutbildade (SCB 2004 s. 22). Framför allt skedde en minskning för de yrkesförberedande programmen till 2 % bland männen och 3 % bland kvinnorna. För de högskoleutbildade var situationen ungefär densamma för generation 2001 som för generation 98, med en del förändringar för enskilda



utbildningar. Även i Frankrike var det något färre som ingick i arbetsmarknadsprogram i generationen 2001 tre år efter skolavgången (Céreq 2004 s. 67). Det gällde särskilt för andra cykeln och för Bac +2 med eller utan diplom. För de lågutbildade var förändringarna små. Bland de högutbildade är det vanligast med emploi-jeune, medan contrat de qualification är vanligast bland dem som inte har någon universitsexamen (Céreq 2002 s. 69, 2004 s. 67).

Det kan tyckas underligt att sysselsättningsåtgärderna minskade för generationen 2001 eftersom de gick ut på arbetsmarknaden under en lågkonjunktur. Det är kanske ytterligare ett tecken på att arbetsmarknadsåtgärderna blir allt mindre anticykliska och mer generella till sin utformning. Resultaten från kohortundersökningarna bekräftar också en del av de resultat som Schröder pekat på i sin studie (se ovan), nämligen att arbetsmarknadsprogrammen är mer utbredda i Frankrike och att de omfattar alla utbildningsnivåer. Det behöver inte betyda att fler av de arbetslösa får hjälp, eftersom situationen på arbetsmarknaden generellt är hårdare för franska ungdomar. I Sverige finns det ingen signifikant skillnad mellan könen beträffande deltagandet, vilket är tvärt emot vad som gäller för den franska kohorten. Att omkring 10 % av kvinnorna i Frankrike är sysselsatta inom ett arbetsmarknadsprogram tre år efter avslutad utbildning måste anses vara ett stort problem. Dels indikerar det att programmen inte lyckas särskilt väl med att skapa sysselsättning för ungdomarna, dels kan man befara att åtgärderna även ersätter riktiga jobb i en viss utsträckning. Man kan också fundera över om det behövs särskilda åtgärder riktade till kvinnor, eller om det bara skulle öka deras stigmatisering.

## VI. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Det kan vara svårt att sammanfatta och dra slutsatser av ett så stort material som har presenterats här. Samtidigt har jag inte velat begränsa mig mer då syftet har varit att ta ett helhetsgrepp om ungdomars inträde på arbetsmarknaden. Eftersom jag har använt mig av deskriptiva data kan det vara vanskligt att dra slutsatser om något annat än om möjliga samband. Med hjälp av de teorier som jag presenterat hoppas jag ändå kunna komma fram till några slutsatser om övergångsperioden och dess problem i Frankrike och i Sverige, samt att ge förslag till möjliga åtgärder.

### *Utsatta grupper på arbetsmarknaden*

Kvinnors deltagande på arbetsmarknaden har en betydligt kortare historia än mäns, vilket gör att deras position kan antas vara mindre säker. När man summerar uppgifterna från kohortundersökningarna över generationerna som trätt ut på arbetsmarknaden 1998 respektive 2001 är det dock långt ifrån någon entydig bild som ges. I Sverige är det framför allt män som drabbas av arbetslöshet och detta gäller på i stort sett alla nivåer, även om det inte stämmer för enskilda utbildningar. Svenska kvinnor tillbringar dessutom färre antal månader i arbetslöshet. Visserligen kan man se att det dröjer något längre innan svenska kvinnor får ett stadigvarande jobb jämfört med männen i generation 98. Det gäller särskilt inom de yrkesförberedande gymnasieprogrammen men även på högskolenivå. Samtidigt så kan man se att det är fler bland kvinnorna än bland männen som hittar ett stadigvarande jobb inom en månad i årskullen 2001. Möjligen har kvinnornas konkurrenskraft ökat under perioden, men en annan förklaring kan vara att något fler kvinnor hittar ett stadigvarande jobb under de första tre åren, vilket skulle kunna betyda att det finns en större spridning efter de kvinnor som får jobb i stort sett direkt.

Varför kvinnor har en lägre arbetslöshet än män i Sverige är svårt att svara på, det finns flera olika faktorer som skiljer grupperna åt. En är att fler kvinnor är högt utbildade än män och vi vet att utbildning är viktigt för sannolikheten att hitta jobb. En annan faktor skulle kunna vara att kvinnor oftare är inriktade mot tjänstesektorn snarare än industrisektorn, men det kan svårtligen förklara skillnaderna inom olika utbildningar. Om man ser till det material som vi har att göra med, där arbetslösheten beräknas utifrån befolkningen istället för arbetskraften, så är den viktigaste orsaken att klart fler kvinnor än män är sysselsatta i studier. Det gäller i synnerhet för ungdomar som bara har en studentexamen. Bland de högskoleutbildade är det fler kvinnor än män som är föräldralediga. En annan förklaring som brukar anföras är att kvinnors lägre arbetslöshet till viss del kompenseras av att de har en högre andel inaktiva, särskilt i åldersgruppen 20-24 år (Olofsson 2003 s. 63). I kohortundersökningen kan man också se att kvinnor är överrepresenterade bland de inaktiva (kategorin ”annat”, som jag har tolkat som de inaktiva). För alla utbildningsnivåer gäller att färre kvinnor förvärvsarbetar. På gymnasienivå är det något fler kvinnor som ingår i arbetsmarknadsprogram, men bland de högskoleutbildade gäller snarare motsatsen.

I Frankrike är arbetslösheten bland kvinnor ett stort problem och det är därför mycket intressant att jämföra länderna ur denna synvinkel. Franska kvinnors arbetskraftsdeltagande har ökat kraftigt under de senaste decennierna, varför de förmodligen har en mer osäker position jämfört med svenska kvinnor, som i större skaror trätt ut på arbetsmarknaden i ett tidigare skede. Man kan se en skilljelinje mellan svenska och franska kvinnor beträffande

utbildningens påverkan på sannolikheten att få jobb. I båda länderna finns ett tydligt samband mellan högre utbildning och sysselsättning, men i Frankrike är detta mycket mer uttalat. I själva verket är skillnaderna i arbetslöshet ganska små mellan högutbildade män och kvinnor medan de är högst påtagliga för dem som inte har uppnått andra cykeln i utbildningssystemet. Ju kortare utbildning, desto mer skiljer sig arbetslösheten mellan kvinnor och män. Det beror förmodligen på att man vid anställning av högutbildade går mer på formella meriter som utbildning och betyg. Det kan också finnas mindre misstro mot kvinnor inom yrken där fler kvinnor är aktiva, så att kvinnor som kommer från utbildningar där de är i numerärt överläge har lättare att etablera sig på arbetsmarknaden. Det sambandet är absolut inte glasklart, men något som tyder på det är att skillnaderna i arbetslöshet mellan könen är mindre bland de högskoleutbildade och inom tjänstesektorn, grupper där andelen kvinnor är fler. Däremot är kvinnorna i minoritet inom tredje cykeln och det är ett faktum att kvinnor från tredje cykeln på vissa sätt har svårare att etablera sig än kvinnor från andra högskolenivåer, vilket inte gäller för män från tredje cykeln. Exempelvis är fler kvinnor från tredje cykeln arbetslösa 2004 jämfört med övriga högskoleutbildade kvinnor i generation 2001. De är också fler att ha upplevt arbetslöshet under hela undersökningsperioden och tillbringar generellt längre tid i arbetslöshet än kvinnor från andra cykeln.

Diplomen spelar en stor roll i det franska utbildningssystemet och för möjligheterna att lyckas på arbetsmarknaden. Det förefaller dock vara särskilt viktigt för kvinnorna att uppnå ett diplom om de vill undvika arbetslöshet. Mellan de odiplomerade och diplomerade kvinnorna inom CAP/BEP är skillnaden i arbetslöshet nästan tio procentenheter för att ta ett exempel. För män är skillnaden cirka fem procentenheter, vilket innebär att de inte slås ut på samma sätt som kvinnor av att misslyckas med en examen. För högutbildade gäller att diplomerna har en relativt liten betydelse för både kvinnor och män och det understryker hur mycket kvinnor har att vinna på att satsa på högre utbildning. Intressant är att det skedde en klar utjämning mellan mäns och kvinnors arbetslöshet i generationen som gick ut 2001. Kvinnors arbetslöshet steg endast lite, medan den ökade drastiskt för män. Följden blev att kvinnor till och med hade en lägre arbetslöshet än män inom vissa av de högre utbildningarna samtidigt som de lågutbildade kvinnorna fortfarande låg mycket högt. Vad förändringarna beror på är svårt att svara på, men lågkonjunkturen slog mindre hårt mot tjänstesektorn än mot industrisektorn, vilket gynnade kvinnorna. Det är dock svårt att veta om de är tillfälliga eller utgör en permanent förändring. Man kan se att inaktiviteten snarare minskade i generationen 2001 jämfört med generationen 98 och det talar mot att arbetslösa kvinnor skulle döljas i inaktivitet. Visserligen kan man se att andelen inaktiva kvinnor 2004 är högre än andelen inaktiva män, särskilt inom andra cykeln, men totalt sett är skillnaderna små. Tyvärr finns ingen närmare statistik över inaktiviteten bland kvinnor i generationen 98 varför det är svårt att jämföra över tiden.

Eftersom franska kvinnors situation på arbetsmarknaden är så tuff är det inte särskilt förvånande att de mycket oftare deltar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder än män. Vad som snarare förvånar är att det är i stort sett lika många kvinnor bland lågutbildade och odiplomerade som deltar som bland högutbildade. Det pekar på att de franska åtgärderna är mer generella och inte så specifikt inriktade på individer i risk. I Sverige var det i stort sett lika många av kvinnorna som av männen inom olika utbildningar som ingick i arbetsmarknadsprogram. Det var betydligt fler gymnasieelever än högskoleutbildade som deltog, vanligast var det bland de yrkesutbildade gymnasisterna. Med tanke på de problem som kvinnor i Frankrike möter på arbetsmarknaden kan man fråga sig om man inte borde

skräddarsy åtgärder åt lågutbildade kvinnor. Särskilda arbetsmarknadsprogram skulle förmodligen bara innebära en stigmatisering. Bättre vore då att inrikta sig på jämställdhetspolitiska förslag, som skulle syfta både till att minska diskrimineringen på arbetsmarknaden och till att underlätta för kvinnor att kombinera arbete och familj. Man bör dock påpeka att det redan finns ganska goda möjligheter för detta i Frankrike om man jämför med andra europeiska länder.

Om man tittar på anställningsformen så har kvinnor i Sverige mer sällan tillsvidarekontrakt än män, i synnerhet bland de yrkesutbildade från gymnasiet där avståndet är trettio procentenheter. Bland de högskoleutbildade är 80 % av kvinnorna och 85 % av männen tillsvidareanställda. Man brukar ofta förklara det med att kvinnor arbetar inom sektorer där tillfälliga jobb är vanliga. Det stämmer delvis men ger inte hela sanningen eftersom det också finns stora skillnader inom många av utbildningarna på både gymnasie- och högskolenivå. Även i Frankrike har färre kvinnor än män tillsvidareanställning. Här är skillnaderna mellan könen dock mindre på gymnasienivå än i Sverige men mer bestående över utbildningsnivåerna. Det betyder att skillnaderna är lika stora mellan högutbildade kvinnor och män som på lägre nivåer, i många fall nära tio procentenheter.

Svenska kvinnor deltidsarbetar i mycket hög grad medan det är få av männen som gör det. I Frankrike gäller också att kvinnor deltidsarbetar i högre grad än männen, men kanske inte lika mycket som svenska kvinnor. I vissa fall handlar det om undersysselsättning, då kvinnorna vill arbeta mer. Detta är ett ganska vanligt problem inom kvinnodominerade yrken. I andra fall är deltidsarbete en förutsättning för att kvinnor ska kunna kombinera förvärvsarbete med familj. Oavsett orsaker så bidrar deltidsarbetandet och de tillfälliga anställningarna till att göra kvinnors position på arbetsmarknaden mer osäker. Det gör också att man delvis tvingas modifiera den bild man först kan få av att svenska kvinnor har en relativt gynnsam situation på arbetsmarknaden jämfört med männen. Undersysselsättning och tillfälliga anställningar kan försvåra en verklig etablering genom att det bildas en sekundär arbetsmarknad med otrygga jobb och svag anknytning till den riktiga arbetsmarknaden. Det gör att det är extra viktigt att utbildningssystemet karakteriseras av en hög standardisering, så att skolmeriter har ett högt värde när man söker jobb och att arbetsgivaren vet vad olika examina innefattar. Dessutom är det ur kvinnornas synpunkt kanske ännu mer önskvärt med en närmare relation mellan utbildning och näringsliv. Med den generella utbildning som finns i Sverige och Frankrike idag så tvingas yngre att acceptera okvalificerade, tillfälliga jobb. Det är uppenbart att kvinnor har svårare att ta sig in på den primära arbetsmarknaden än män, men med en utbildning som var mer arbetsplatsanknuten skulle detta kanske kunna förbättras.

Invandrare på arbetsmarknaden möts av en i många fall ännu svårare inträdesperiod på arbetsmarknaden än kvinnor. Tyvärr är informationen härom mer knapphändig, men den som finns tillgänglig visar på en klart högre risk för arbetslöshet och inaktivitet bland invandrare. I Céreqs studie över generationen 98 är runt 20 % av ungdomarna med afrikanskt ursprung arbetslösa tre år efter inträdet på arbetsmarknaden jämfört med 10 % bland dem som har franskt eller sydeuropeiskt ursprung. I SCB:s undersökning av generationen 2001 framgår att bland de gymnasieutbildade går 13 % av männen och 9 % av kvinnorna med invandrabakgrund arbetslösa i mars 2004, jämfört med 8 % av männen och 5 % av kvinnorna med svensk bakgrund. På högskolenivå är skillnaderna mellan kvinnorna helt utjämnade, medan det är ännu större skillnader mellan männen. 12 % av de högskoleutbildade männen med invandrabakgrund är arbetslösa, vilket innebär att den högre utbildningen inte haft någon direkt effekt för deras sannolikhet att få ett jobb. Man kan kanske anta att en del av den

stora skillnaden utgörs av diskriminering, men det är inte helt lätt att förstå varför män med utländsk bakgrund skulle vara mer diskriminerade än kvinnor. Trots att invandrare har mycket högre arbetslöshet ingår de mer sällan i arbetsmarknadsåtgärder än svenskar. Det är ett tecken på att man inte riktigt lyckats med att nå dem. Beträffande inaktiviteten kan man inte se några större skillnader mellan svenskar och invandrare, det kan man däremot när det gäller tillsvidareanställningar och deltidsarbete. Invandrare som endast har en gymnasieexamen är betydligt oftare deltidsanställda än svenskar. I Frankrike är inaktiviteten något högre bland invandrare än bland fransmän och anställningsförhållandena är mindre trygga (Lainé m.fl. 2005). När man studerar arbetets överensstämmelse med utbildningen i Sverige ser man att invandrare mer sällan är anställda inom sitt utbildningsområde, det gäller i synnerhet för de högskoleutbildade. I Frankrike kan man se samma fenomen, maghrebener är betydligt oftare anställda under sin kompetens än ungdomar med franskt ursprung och känner sig också diskriminerade i högre grad (ibid. s. 32).

I mycket påminner invandras situation på arbetsmarknaden om kvinnors, då de har en högre arbetslöshet och ofta hänvisas till tillfälliga jobb. I princip kan man därför dra samma slutsatser om konsekvenser och eventuella åtgärder för invandrare som för kvinnor. Det är viktigt att bekämpa diskrimineringen på arbetsmarknaden och att bättre rikta sysselsättningsåtgärderna åt ungdomar i risksituation. I Frankrike är det en mycket hög andel av ungdomarna med nordafrikanskt ursprung som är okvalificerade. Bland dem som gått ut skolan har många gjort det vid en skola inom ZEP, vilket bidrar till deras exkludering på arbetsmarknaden och i samhället i andra sammanhang. Man borde kunna hitta ett system för att satsa resurser på ungdomar i problemfyllda områden utan att peka ut dem som hopplösa. En förutsättning är att insatserna sätts in mer effektivt och förhoppningsvis under en mer begränsad period. Sedan är det naturligtvis svårt att sätta in punktinsatser mot bara skolan, då situationen där är kopplad till problemen i samhället utanför med fattigdom och arbetslöshet. Med tanke på att många invandrare hoppar av skolan i förtid borde man ge ökade möjligheter till arbetsplatsförlagd utbildning. Många undersökningar visar att avhoppet är färre i mer renodlade yrkesutbildningar. Det är av naturliga skäl mycket svårare att kunna genomföra en generell, mer teoriinriktad utbildning än en yrkesutbildning om man inte har fullgoda kunskaper i språket.

### ***Utbildningens betydelse för etableringen på arbetsmarknaden***

Trots att det på senare tid förekommit uppgifter om att högskoleutbildade har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden, så kan man se att de har en mycket gynnsam position i jämförelse med gymnasieutbildade. I Sverige har de gymnasieutbildade i generation 98 en arbetslöshet på omkring 5 % tre år efter avslutad utbildning, vilket kan jämföras med 2 % för de högskoleutbildade. Dessutom är det flera högskoleutbildningar som har en arbetslöshet nära noll, till exempel läkare, sjuksköterskor, gymnasielärare och socionomer. Humanister och språkvetare drabbas däremot hårdare av arbetslöshet. Bland de forskarutbildade ligger arbetslösheten generellt kring 1 %. Generationen 2001 gick som vi vet ut i arbetslivet under ett sämre konjunkturläge med högre arbetslöshet som följd. Man kan inte se att lågkonjunkturen drabbade vare sig gymnasieutbildade eller högutbildade mer, utan arbetslösheten ökade över alla nivåer. Däremot slog den mycket ojämnt mot olika yrkeskategorier. Lärare, läkare och sjuksköterskor hörde till dem som hade en fortsatt låg arbetslöshet.

I Frankrike finns det ett ännu tydligare negativt samband mellan utbildning och arbetslöshet. Det beror delvis på att det franska utbildningssystemet präglas av en större hierarki mellan olika nivåer, men det främsta skälet är att utbildning har en stark påverkan på kvinnors möjligheter att nå sysselsättning. För män är det sambandet inte alls lika klart. Generellt sett så minskar dock risken för arbetslöshet åtskilligt om man uppnår en DEUG eller BTS/DUT jämfört med om man inte har någon examen och om man tar en licence eller maîtrise förbättras oddsen jämfört med en DEUG. Samtidigt är skillnaderna stora mellan olika yrkeskategorier. Generellt sett är dock arbetslöshetsnivåerna betydligt högre i Frankrike än i Sverige.

De okvalificerade har en mycket hög arbetslöshet tre år efter inträdet på arbetsmarknaden, 40 % för kvinnorna och 25 % för männen. De okvalificerade var inte heller så få i årskullen som lämnade skolan 98, de utgjorde nästan 8 % av hela gruppen. Det innebär att många ungdomar hoppar av skolan i förtid i Frankrike. Om man tittar på generationen som gick ut 2001, så ser man att lika många ungdomar lämnade skolsystemet utan någon kvalifikation, men de utgjorde en mindre del av generationen som helhet. Tyvärr drabbades de okvalificerade hårdare än andra grupper av den ekonomiska nedgången, arbetslösheten ökade med tio procentenheter för både män och kvinnor. Man måste säga att de okvalificerade utgör ett stort problem i Frankrike och det ställer återigen frågan om nackdelarna överväger fördelarna med den generella utbildning som ges i både Frankrike och Sverige. Med möjligheter att välja en mer praktiskt yrkesinriktad och mindre teoretisk utbildning kan fler klara av skolan. Det kan också vara lättare att hålla uppe motivationen för skoltrötta om utbildningen till större del förläggs till arbetslivet. Att de okvalificerade drabbas hårt av lågkonjunkturen är ganska naturligt då de tvingas konkurrera om färre jobb med gymnasie- och högutbildade inför i princip samma lön.

När man studerar arbetslösheten under hela undersökningsperioden ser man också ett tydligt samband mellan arbetslöshet och utbildningsnivå. I SCB:s undersökning har drygt 40 % av alla gymnasieelever upplevt arbetslöshet under de tre åren mot bara 20 % av de högskoleutbildade. Det skiljer däremot inte så mycket beträffande den genomsnittliga arbetslöshetsperioden. I Frankrike har klart fler bland de okvalificerade varit arbetslösa, men om man jämför de gymnasieutbildade med de högskoleutbildade så är mönstret inte lika tydligt. Bland kvinnor minskar risken för att ha upplevt arbetslöshet betydligt med utbildningsnivån, men för män är det fler bland de högskoleutbildade än bland de gymnasieutbildade som varit arbetslösa under perioden. Den genomsnittliga tiden i arbetslöshet är vidare högre för den andra cykeln än för student +2 år.

Inaktiviteten hos svenska ungdomar tre år efter skolans slut är högst bland de gymnasieutbildade, men skillnaderna är små. De forskarexaminerade har en något högre inaktivitet än de högskoleutbildade. I Frankrike är inaktiviteten ganska jämn över utbildningsnivåerna, det är framför allt de okvalificerade och odiplomerade samt utbildade inom tjänstesektorn som är inaktiva. Inom dessa grupper är det dessutom fler som är inaktiva under mer än ett år. Att just tjänstesektorn präglas av hög inaktivitet skulle kunna bero på att den domineras av kvinnor, som i högre grad är inaktiva, ofta i form av föräldraledighet. Att det inte finns så tydliga samband mellan inaktiviteten och utbildningsnivån är inte så konstigt eftersom de inaktiva är relativt få totalt sett. Samtidigt är det mycket olyckligt att så många som 10 % av de okvalificerade är inaktiva efter tre år. Man måste bli mycket bättre på att fånga in dessa ungdomar i sysselsättningsåtgärder exempelvis lärlingsutbildningar. När man granskar deltagandet i sysselsättningsåtgärder så ser man att det är jämnt spritt över

utbildningsnivåerna. Trots att det finns många fler arbetslösa och inaktiva bland de okvalificerade, så är de färre att delta i arbetsmarknadsåtgärder än flertalet av de högskoleutbildade. Detsamma gäller för de odiplomerade inom CAP/BEP. Om man jämför med de svenska sysselsättningsåtgärderna så följer de bättre risksituationen för olika grupper i form av arbetslöshet och inaktivitet. Samtidigt har de svenska åtgärderna kritiserats för att vara alltför inriktade mot ungdomar som har gymnasieutbildning eller högre. Man ska också säga att det i Frankrike satsas mycket på åtgärder mot studenter som inte lyckats ta en DEUG eller BTS/DUT samt utbildade från DEUG, två grupper som har en relativt utdragen transitionsperiod. För övriga grupper är det ungefär lika stor andel som deltar. När man tittar på deltagandet i arbetsmarknadsåtgärder i generationen 2001 tre år senare så är det färre som ingår. Det kan tyckas mycket konstigt då det finns forskning som pekar på att anticykliska åtgärder är mest effektiva och kan vara viktiga för att motverka långtidsarbetslöshet. När man har så generella åtgärder som man har inte minst i Frankrike och de dessutom är mer eller mindre oberoende av konjunkturläget så riskerar man att de till viss del ersätter riktiga jobb. Samtidigt måste man säga att konjunkturläget för generationen 2001 inte var så allvarligt om man ser till hela perioden. Totalt sett spenderade de faktiskt mer tid i sysselsättning än generationen 98, men tre år efter inträdet var deras arbetslöshet högre och man kan tycka att sysselsättningsåtgärderna borde ha följt efter.

Sannolikheten att få ett tillsvidarekontrakt i Sverige ökar signifikant med utbildningsnivån och det gäller särskilt för kvinnor. Över 80 % av de högskoleutbildade har ett fast jobb i generationen 98 jämfört med knappt 50 % av gymnasiestudenterna. I Frankrike är skillnaden i andelen fasta jobb något mindre mellan utbildningarna och även mellan könen (förvånande nog), men det finns fortfarande ett starkt samband. I generationen 2001 ökade andelen tillsvidareanställningar något bland de gymnasieutbildade och minskade bland de högskoleutbildade i båda länderna. Det förändrar dock inte helhetsbilden. Andelen deltidsarbetande är betydligt högre bland lågutbildade i Sverige än bland högutbildade, särskilt för kvinnor. Därmed finns det vissa likheter mellan visstids- och deltidsarbete som fenomen. I Frankrike är det svårt att hitta något negativt samband mellan deltidsarbete och utbildning. Andelen deltidsarbetande varierar en del mellan olika utbildningsnivåer och yrkeskategorier men det är samtidigt inga jättestora skillnader.

Det mest spännande är kanske att analysera överensstämmelsen mellan utbildning och jobb. Eftersom de flesta med en studieförberedande gymnasieexamen väljer att studera vidare, är det mest relevant att jämföra högskoleutbildningar och yrkesutbildningar. I generationen som gick ut på arbetsmarknaden 98 fann lite fler än hälften av de yrkesutbildade gymnasieungdomarna i Sverige ett jobb som stämde överens med deras utbildning. Bland de högskoleutbildade arbetade omkring 85 % inom sitt utbildningsområde. Skillnaderna var emellertid ganska stora mellan olika yrkesgrupper. Språkvetare och humanister hörde till dem som hade svårast att hitta ett kvalificerat jobb. I Frankrike var det färre som hade ett yrke som formellt stämde överens med deras utbildning i generationen 98. Visserligen ökade sannolikheten något med utbildningsnivån inom de generella utbildningsinriktningarna, men det var ändå inte så många som hälften som var anställda i nivå med sin utbildning. För ungdomarna med yrkesinriktad högskoleexamen var situationen bättre, i synnerhet för dem med BTS/DUT eller IUP. Om man jämför DESS och DEA var skillnaderna inte så stora. Det stora flertalet känner sig inte desto mindre mycket tillfreds med sin yrkessituation. Det är egentligen inte så anmärkningsvärt att de yrkesinriktade utbildningarna lyckas så mycket bättre med att matcha sina studenter med relevanta jobb. Samtidigt kan man tycka att de som

skaffat sig generella utbildningar borde ha erövrat tillräckligt med erfarenheter för att få ett kvalificerat jobb tre år efter inträdet på arbetsmarknaden. Det är således ett klart underkännande av de generella utbildningarna i Frankrike. I Sverige gäller också att utbildningar med större arbetslivsanknytning har en större andel utexaminerade som arbetar inom samma område. Trots det så har även ungdomar från de mer generella utbildningarna i Sverige en bättre överensstämmelse mellan utbildning och yrke än de som gått yrkesinriktning i Frankrike. Det beror kanske mest på att etableringen på arbetsmarknaden tar något längre tid i Frankrike jämfört med i Sverige. I Frankrike har de yrkesinriktade utbildningarna växt åtskilligt i popularitet under de senare åren och de utbildade från dessa program förefaller ha en bra konkurrenskraft på arbetsmarknaden. Det beror säkert på yrkeskunskaperna, men kan ytterligare påverkas av att de ”bästa” studenterna allt mer börjar söka sig dit.

Eftersom det är så få högutbildade i Frankrike som har jobb inom sin inriktning kan man inte avfärda debatten om utbildningsinflation här, medan det förefaller mindre troligt i Sverige. Man kan ändå fundera på om det inte skulle vara bra att introducera fler utbildningar med arbetslivsanknytning på högskolenivå i Sverige. Det skulle kunna höja statusen på yrkesutbildningar, samtidigt som det möjligen riskerar att ytterligare sänka statusen på yrkesutbildningar på gymnasienivå. De senare har inte lyckats lika bra med att introducera ungdomar i ett arbete som stämmer överens med utbildningen. Genom att öka de arbetsplatsförlagda inslagen i utbildningen och företagens ansvar för lärandet kan man förmodligen sänka arbetslösheten inom yrkesutbildningarna och få in fler i kvalificerade jobb såväl i Sverige som i Frankrike. Jag tror att det skulle kunna höja statusen betydligt på yrkesutbildningarna. Många menar att om man minskar de generella dragen inom yrkesutbildningarna så kommer färre att välja dem genom att man då minskar sin valfrihet i senare skeden. Det behöver inte nödvändigtvis vara fallet om det finns goda möjligheter att läsa in den kompetens som fattas efteråt, vilket det ju finns idag med komvux och naturvetenskapligt basår. Enligt min mening borde det alltså vara möjligt att minska det teoretiska och generella inslaget i yrkesutbildningen utan att den får sämre status. Med det skulle man förhoppningsvis minska avhoppet från gymnasiet och förbättra förutsättningarna för dem som går en yrkeslinje idag.

### ***Diplomen viktiga för franska ungdomar***

I Frankrike spelar ibland diplomerna en större roll än utbildningsnivån när man söker jobb på arbetsmarknaden. Det yttrar sig bland annat i att ungdomar som har en studentexamen men misslyckats med att ta en DEUG eller liknande har en högre arbetslöshet än ungdomar som har en professionell eller teknologisk student. Särskilt stor betydelse har diplomerna för kvinnors möjligheter att etablera sig i yrkeslivet, om man jämför männen i ovanstående grupper så är skillnaden faktiskt ganska liten. För generationen 2001 har skillnaderna dock ökat mellan dem som uppnått diplom och inte och det gäller för både män och kvinnor. Det ter sig som om odiplomerade drabbas hårdare än andra grupper av en ekonomisk nedgång. Om man jämför studenter som inte uppnått högskoleexamen med studenter från professionell/teknologisk inriktning så skiljer det åtta procentenheter mellan männen, 18 % respektive 10 %. Arbetslösheten för de förra var därmed högre än för utbildade inom CAP/BEP. De odiplomerade har också en hög andel inaktiva, i vissa fall överstiger den 5 %. Samma tendenser kan man hitta om man jämför den genomsnittliga tidsperioden fram till



första stadigvarande arbetet, som är längre för de odiplomerade. Andelen tillsvidareanställningar är betydligt färre bland dem som saknar diplom, om man jämför samma grupper som tidigare så skiljer det sju procentenheter. Studenter som inte uppnår någon högskoleexamen deltar i hög grad i arbetsmarknadsprogram, mer än 10 % tre år efter inträdet på arbetsmarknaden. Det gäller tyvärr inte för övriga grupper av odiplomerade trots att deras situation är prekär.

Man kan ifrågasätta vitsen med att ha diplom som så många inte uppnår. Förvisso ger de en stark signal om individens kompetens som vi inte har någon motsvarighet till i Sverige. Med tydliga diplom vet arbetsgivarna också väl vad man kan vänta sig av den anställde i kunskapsväg. Möjligen kan det därigenom motverka en överutbildning. Samtidigt slår det fruktansvärt hårt mot de ungdomar som inte uppnår ett diplom. I många fall kanske det inte skiljer så mycket i kompetens mellan grupperna utan diplomerna tjänar snarare till utsällning, bland annat inför vidare utbildning. Dessutom kan man se att det slår olika hårt mot olika grupper. För män spelar det inte så stor roll om man uppnår ett diplom eller inte medan det däremot har stor betydelse för kvinnor. Jag är tveksam till om systemet med diplom har något positivt att tillföra i övergången mellan skola och arbete. Det förefaller snarare som om det hindrar många från att etablera sig på arbetsmarknaden.

### ***Sysselsättningspolitiken***

I Sverige och Frankrike har man de senaste åren delvis valt olika metoder för att handskas med ungdomsarbetslösheten. I Frankrike strävar man efter att göra arbetsmarknaden mer flexibel medan man i Sverige satsat på att skapa jobb åt främst de långtidsarbetslösa. Man bör kanske tillägga att reglerna kring visstidsanställningar generellt har varit strängare i Frankrike och att det har funnits ett större behov av att förändra det. I Sverige utökade man möjligheterna till visstidsanställningar under nittioalet.

Om man försöker koppla åtgärderna till det skolsystem som båda länderna har, kan man tycka att det är konstigt att de har valt så olika vägar. Enligt de skolmodeller som jag har använt är det problematiskt när en generell utbildning med svag anknytning till arbetsmarknaden kombineras med en hårt reglerad arbetsmarknad, vilket har varit fallet i både Sverige och Frankrike (Schröder 2004 s. 7). I USA har man också en mer generell utbildning men kombinerar den med en mycket flexibel arbetsmarknad där job shopping och liknande är vanligt för ungdomar. Enligt denna modell vore det kanske rimligt att sträva mot ökad flexibilitet på arbetsmarknaden. Om man inte är beredd att gå med på den ökade otrygghet som detta kan medföra kan man antingen förändra skolsystemet eller sätta in omfattande sysselsättningsåtgärder för att få in ungdomarna på arbetsmarknaden, vilket man hittills valt i Sverige och Frankrike. Problemen med arbetsmarknadsprogrammen är att de är kostsamma och i somliga fall ineffektiva då de inte alltid kan styras till de områden där behovet av arbete och chanserna till anställning är störst. Det har också varit svårt att belägga att de har några positiva effekter på sysselsättningen. De mest omfattande studierna har gjorts i USA och där har resultaten snarare varit negativa. Samtidigt kan man inte utan vidare översätta resultaten till svenska förhållanden eftersom de amerikanska åtgärdsprogrammen är mer specifikt inriktade mot ungdomar med särskilda svårigheter och därför skiljer sig en del från de svenska mer generella åtgärderna. Den största svårigheten ligger i att det finns incitament från företagets sida att välja ungdomar som är högproduktiva samtidigt som man bara behöver betala lön motsvarande den för lågproduktiva individer. Det kan också vara svårt att motivera

företagen att satsa på upplärning till mer kvalificerade uppgifter. Att i så hög grad som i Sverige förlita sig till arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att få ungdomar i arbete är enligt min mening vanskligt.

### *Skolsystemen – hur väl står de sig?*

I många länder kan man se tendenser till en viss konvergens mellan yrkesutbildningar och generella utbildningar. Det är ofta ett led i att förbättra yrkesanknytningen inom utbildningen. Samtidigt går även yrkesutbildningarna mot en ökad generalisering. I Sverige innehåller yrkesutbildningen många generella moment och undervisningen är till största delen förlagd till skolbänken. Detsamma gäller i Frankrike, även om det finns en slags lärlingsbaserad utbildning via *apprentissage*, som lockar till sig allt fler elever. Många röster har höjts för att öka de praktiska yrkesinlagen i den gymnasiala yrkesutbildningen, inte bara ifrån högern utan även inom LO (se under ”Samhällsdebatten”). Regeringen vill stärka inslagen med praktik i utbildningen. Samtidigt vill man inte minska de generella och mer teoretiska inslagen i utbildningen eller ge arbetsgivarna något större inflytande, såsom är fallet i till exempel Tyskland. Somliga menar att det framför allt är det institutionaliserade samarbetet mellan skola, näringsliv och arbetsmarknadens organisationer som gjort att ungdomsarbetslösheten har varit relativt låg i Tyskland. I Sverige har de yrkesutbildade en ganska hög arbetslöshet tre år efter avslutade studier. I generationen som gick ut 2001 är den hela 12 % för männen och 8 % för kvinnorna från yrkesgymnasium. Av dem som hittar jobb är det endast hälften som arbetar inom sitt utbildningsområde. I Frankrike leder yrkesinriktningarna på högskolenivå ofta till en bättre övergång till arbetsmarknaden än de generella inriktningarna, men på gymnasienivå är det fortfarande ganska svårt för elever med en CAP/BEP. Dessutom är problemen vid inträdet på arbetsmarknaden stora inom i princip alla utbildningsinriktningar i Frankrike, undantaget utbildningen för ingenjörer och vid handelshögskolor.

De invändningar som gjorts mot ökade satsningar på yrkesutbildningar går ibland ut på att det inte kommer att skapas så många jobb inom dessa sektorer i framtiden utan att man bör satsa mer på kunskapsintensiva sektorer. Det finns dock tecken på att det kommer att råda brist på kompetent arbetskraft inom många yrken i framtiden, exempelvis olika hantverkare och yrken inom vårdsektorn. Att man satsar på ökad yrkesinriktning behöver inte heller betyda att man satsar på lågkvalificerade jobb. En bra idé vore kanske att skapa fler yrkesinriktade alternativ bland högskoleutbildningarna eller att man försöker öka yrkesinlagen inom alla utbildningar. Ett annat problem med detta, som också brukar framhållas, är att det i dagens ekonomi med snabba svängningar kan finnas ett stort behov av flexibel arbetskraft. Det talar mot att man bör minska de generella inslagen i yrkesutbildningarna. Idag utgör dock den generella utbildningen en stor del av utbildningen inom yrkesprogrammen och man borde kunna skära ned på den utan att det får någon större negativ inverkan på möjligheterna till omskolning. Så länge man erbjuder goda möjligheter att snabbt läsa in den kompetens som saknas borde det inte vara något bekymmer.

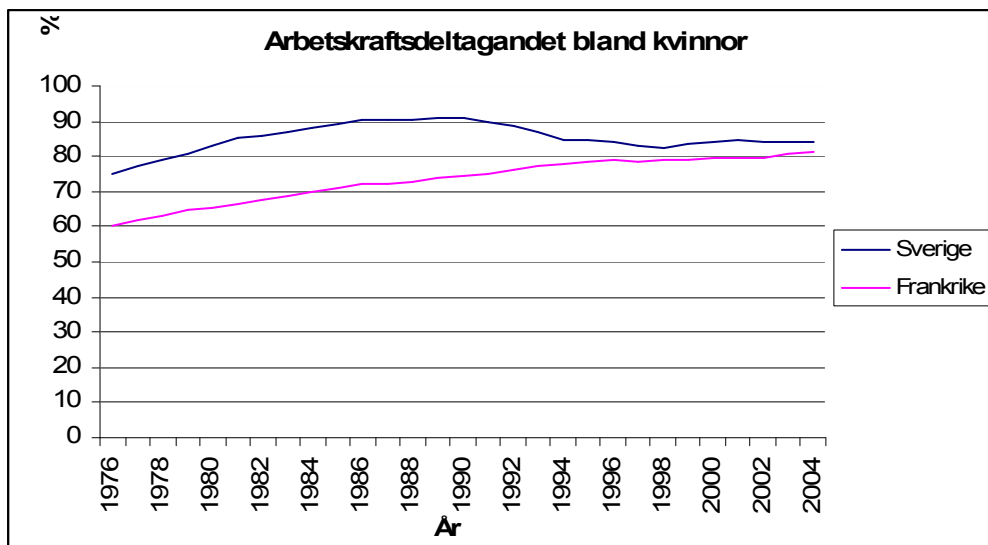
Om man förändrar utbildningssystemet så att ungdomar är bättre förberedda för den kompetens som efterfrågas i arbetslivet, kan man förmodligen förenkla övergången mellan skola och arbete. Visserligen kan man säga att många av de resultat som presenterats visar att de flesta ungdomarna i Sverige faktiskt får jobb inom en rimlig tid. Samtidigt är situationen tuff inom många utbildningar, inte minst på gymnasienivå. Allra värst är situationen för dem

som inte syns i SCB:s undersökning, nämligen de som inte har någon gymnasieutbildning. En förändring av utbildningssystemet förhindrar inte att man också satsar på att göra arbetsmarknaden mer flexibel. Däremot ökar det möjligheterna att kombinera en reglerad arbetsmarknad med en smidig övergång mellan skola och arbete.

## Bilaga

Diagram A1

Arbetskraftsdeltagandet bland kvinnor i åldern 25-44 år (Sverige) och 25-49 år (Frankrike)



Tabell A2

Arbetslösheten bland kvinnor och män i generation 98 i mars 2001, Frankrike

Frankrike	Arbetslöshet i % kvinnor och män
Ingenjörer	2
Handelshögskolor	3
Doktorer, diplomerade	5
Doktorer, odiplomerade	5
DEA, diplomerade	6
DESS, diplomerade	5
Bac +5, odiplomerade	11
Maîtrise, diplomerade	8
Maîtrise, odiplomerade	9
IUFM, diplomerade	0
IUFM, odiplomerade	4
Licence, diplomerade	6
Licence, odiplomerade	6
DEUG, diplomerade	9
DEUG, odiplomerade	12
DUT, diplomerade	4
BTS, diplomerade	4
BTS/DUT odiplomerade	7

## VII. REFERENSER

- Arai, Mahmood – Schröder, Lena – Vilhelmsson, Roger, 2000. *En svartvit arbetsmarknad? – En ESO-rapport om vägen från skola till arbete*. DS 2000:47, Finansdepartementet, ESO.
- Arbetskraftsutbudet och välfärden – aktuell politik och framtida utmaningar*. Näringsdepartementet: Ds 2002:30.
- Arnell Gustafsson, Ulla, 1999. "Koncentration av arbetslöshet i familj och vänskrets. En studie av ungdomars sociala nätverk i Sverige" *Arbetsmarknad & Arbetsliv* årg 5, nr 2, s. . 111-125.
- Arnell Gustafsson, Ulla, 2000. "Marknad eller utbildningspolitik? Om ungdomars extrajobb och den arbetsplatsförlagda utbildningen som väg in i arbetslivet", *Arbetsmarknad & Arbetsliv* årg 6, nr 3, s. 167-184.
- Arnell Gustafsson, Ulla – Madsén Torsten, 1999. "Transition in a School-Based Vocational Training System: The Case of Sweden", s.442-472 i Stern, David – Wagner, Daniel A. (red.) *International perspectives on the school-to-work transition*. Cresskill N.J.: Hampton Press.
- Borjas, George J., 2005. *Labor Economics*. New York: McGraw-Hill. (3d edition).
- Bosworth, Derek – Dawkins, Peter – Stromback, Thorsten, 1996. *The Economics of the Labour Market*. London: Pearson education.
- Bourdet, Yves – Persson, Inga, 1992. "Chômage des Jeunes et Fonctionnement du Marché du Travail: Les Cas Français et Suédois", *Reprint Series*, Nationalekonomiska institutionen vid Lunds Universitet No. 159, s. 39-51.
- Bourdet, Yves – Persson, Inga, 1995. "Does Labour Market Policy Matter? Lessons from the Eighties for the Nineties", *Reprint Series*, Nationalekonomiska institutionen vid Lunds Universitet No. 208/95, s.117-149.
- Bourdet, Yves – Persson, Inga, 2000. "Vers l'emploi stable: la dynamique de l'insertion professionnelle en Suède", *Revue de l'Ires* No. 31 1999/3, s. 97-135.
- Burda, Michael – Wyplosz, Charles, 2001. *Macroeconomics*. Oxford: University Press. (3d edition).
- Céreq, 2002. *Quand l'école est finie...Premiers pas dans la vie active de la Génération 98*.
- Céreq, 2005. *Quand l'école est finie...Premiers pas dans la vie active de la Génération 2001*.
- Couppié, Thomas – Mansuy, Michèle, 2003. "Young People and New Entrants in European Labour Markets: The timing of Gradual Integration", s. 63-106 i Gangl, Markus – Müller, Walter (red.). *Transitions from Education to Work in Europe. The integration of Youth into EU Labour Markets*. Oxford: University Press.
- De Witte, Hans – Näswall, Katharina, 2003. "Objective vs. Subjective Job Insecurity: Consequences of Temporary Work for Job Satisfaction and Organizational Commitment in Four European Countries", *Economic and Industrial Democracy* vol. 24, nr 2, s. 149-188.
- Diprete, Thomas A. – Goux, Dominique – Maurin, Eric – Tåhlin, Michael, 1999. *Establishment Dynamics, the Employment Relationship, and the Age Structure of Unemployment in France and Sweden*.
- Edin, Per-Anders – Holmlund, Bertil, 1993. "Bilaga: Effekter av anställningsskydd", SOU 1993:32, s. 1033-1072.
- Gangl, Markus, 2003. "The Structure of Labour Market Entry in Europe: A Typological Analysis", s. 107-128 i Gangl, Markus – Müller, Walter (red.). *Transitions from Education to Work in Europe. The integration of Youth into EU Labour Markets*. Oxford: University Press.
- Gangl, Markus – Müller, Walter, 2003. "The Transition from School to Work: A European Perspective", s. 1-19 i Gangl, Markus – Müller, Walter (red.). *Transitions from Education*

- to Work in Europe. The Integration of Youth into EU Labour Markets.* Oxford: University Press.
- Giret, Jean-François – Moullet, Stéphanie – Thomas, Gwenäelle, 2002. *De l'enseignement supérieur à l'emploi: les trois premières années de vie active de la Génération 98.* Céreq, Notes Emploi Formation, n° 1.
- Giret, Jean-François – Moullet, Stéphanie – Thomas, Gwenäelle, 2003. *L'enseignement supérieur professionnalisé – Un atout pour entrer dans la vie active?* Céreq Bref, n°195.
- Goux, Dominique – Maurin, Eric, 1998. "From Education to First Job: The French Case", s. 103-141 i Müller, Walter – Shavit, Yossi (red.). *From school to Work: A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations.* Oxford: Clarendon Press.
- Holmlund, Bertil – Storrie, Donald, 2002. "Temporary Work in Turbulent Times: The Swedish Experience", *The economic journal* vol. 112, nr 480, s. F245-F269.
- Jonsson, Andreas – Walette, Mårten, 2001. "Är utländska medborgare segmenterade mot atypiska arbeten", *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 7, nr 3, s. 153-168.
- Marchal, Nathalie – Molinari-Perrier, Mickaële – Sigot, Jean-Claude, 2004. *S'insérer lorsque la conjuncture se dégrade.* Céreq, Génération 2001 n° 214.
- Müller, Walter – Shavit, Yossi, 1998. "The Institutional Embeddedness of the Stratification Process. A Comparative Study of Qualifications and Occupations in Thirteen Countries" s. 1-45 i Müller, Walter – Shavit, Yossi (red.). *From school to Work: A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations.* Oxford: Clarendon Press.
- Müller, Walter – Wolbers, Maarten H. J., 2003. "Educational Attainment in the European Union: Recent Trends in Qualification Patterns", s. 23-62 i Gangl, Markus – Müller, Walter (red.). *Transitions from Education to Work in Europe. The integration of Youth into EU Labour Markets.* Oxford: University Press.
- Murray, Åsa – Skarlind, Anders, 2003. "Ungdomar med och utan gymnasieutbildning på 1990-talets arbetsmarknad", *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 9, nr 1, s. 21-36.
- Myndigheten för skolutveckling, 2004. *Arbetsplats för lärande. Om samverkan mellan gymnasieskola och arbetsliv.* Stockholm: Liber distribution.
- Lainé, Frédéric – Okba, Mahrez, 2005. *L'insertion des jeunes issus de l'immigration: de l'école au métier.*
- Nauze-Fichet, Emmanuelle – Tomasini, Magda, 2004. *Parcours des jeunes à la sortie du système éducatif et déclassement salarial.*
- Nordström Skans, Oskar, 2004. "Har ungdomsarbetslöshet långsiktiga konsekvenser?" IFAU
- Ohlsson, Rolf, 1986. *Högre utbildning och demografisk förändring.* Lund: Novapress.
- Olofsson, Jonas, 2003. *Grundläggande yrkesutbildning och övergången skola–arbetsliv – en jämförelse mellan olika utbildningsmodeller.* IFAU: Rapport 2003:8.
- Olofsson, Jonas, 2005. *Svensk yrkesutbildning. Vägval I internationell belysning.* Stockholm: SNS förlag.
- Romani, Claudine – Werquin, Patrick, 1999. "Alternating Training and the School-to-Work Transition: Programs, Assessment, Prospects", s. 187-234 i Stern, David – Wagner, Daniel A. (red.) *International perspectives on the school-to-work transition.* Cresskill N.J.: Hampton Press.
- Rose, José, 2005. *D'une génération à l'autre... Les effets de la formation initiale sur l'insertion.* Céreq n° 222.
- SCB, 2002. *Inträdet på arbetsmarknaden.* Statistiska meddelanden, UF 86 SM 0201.
- SCB, 2004. *Inträdet på arbetsmarknaden.* Statistiska meddelanden, UF 86 SM 0401.
- Schröder, Lena, 1991. *Springpojkar och språngbräddor. Om orsaker till och åtgärder mot ungdomars arbetslöshet.* Stockholm: Institutet för social forskning.

- Schröder, Lena, 1996. "Ungdomars inträde på arbetsmarknaden och arbetsmarknads- politikens utformning i Sverige" särtryck nr. 21 ur *Ungdomsarbetslösheten i Norden* (1996: 575), s. 141-168, Stockholms universitet.
- Schröder, Lena, 2000. *Ungdomsarbetslösheten i ett internationellt perspektiv*. Institutet för social forskning.
- Schröder, Lena, 2004. *The role of youth programmes in the transition from school to work*. IFAU: Working paper 2004:5.
- Schröder, Lena – Vilhelmsson, Roger, 1998. "'Sverigespecifikt' humankapital och ungdomars etablering på arbetsmarknaden", *Ekonomisk Debatt* årg 26, nr 8, s. 595-601. SOU 2003:92, *Unga utanför*.
- Stern, David – Wagner, Daniel A., 1999. "Introduction: School-to-Work Policies in Industrialized Countries as Responses to Push and Pull", s. 1-21 i Stern, David – Wagner, Daniel A. (red.) *International perspectives on the school-to-work transition*. Cresskill N.J.: Hampton Press.
- van der Velden, Rolf K. W. – Wolbers, Maarten H. J., 2003. "The Integration of Young People into the Labour Market: The Role of Training Systems and Labour Market Regulation", s. 186-211 i Gangl, Markus – Müller, Walter (red.). *Transitions from Education to Work in Europe. The integration of Youth into EU Labour Markets*. Oxford: University Press.
- Werquin, Patrick, 1998. "La politique de l'emploi des jeunes en France", *Policy Options*, april 1998, s. 23-26.

#### **Debattartiklar:**

Fjelkner, Metta – Lundby-Wedin, Wanja. "Regeringen måste slopa måtet att hälften ska till högskolan", DN 27/12 2005.

Björklund, Jan – Tolgfors, Sten – Davidson, Inger – Larsen, Sofia. "Vi ställer hårdare krav för plats i gymnasiet", DN 28/12 2005.

#### **webbsiter:**

<http://www.ac-versailles.fr/cerpeg/ressdiscipl/droit/contratpart.htm#B1>

[http://www.premier-ministre.gouv.fr/information/actualites\\_20/deuxieme\\_etape\\_bataille\\_pour\\_55109.htm](http://www.premier-ministre.gouv.fr/information/actualites_20/deuxieme_etape_bataille_pour_55109.htm)

[http://www.premier-ministre.gouv.fr/bataillepourlemploi/article.php3?id\\_article=4](http://www.premier-ministre.gouv.fr/bataillepourlemploi/article.php3?id_article=4)

[http://www.anpe.fr/espace\\_employeur/conseils/embauche/contrat\\_nouvelles\\_embauches\\_cne\\_5399.html](http://www.anpe.fr/espace_employeur/conseils/embauche/contrat_nouvelles_embauches_cne_5399.html)

<http://www.regeringen.se>

<http://www.cereq.fr>

<http://www.skolverket.se>